

CONSTITUTION OF KENYA REVIEW COMMISSION

(CKRC)

VERBATIM REPORT OF

CONSTITUENCY PUBLIC HEARINGS,

**TURKANA CENTRAL CONSTITUENCY, HELD AT KALOKOL
TURKANA FISHERMAN'S SOCIETY**

ON 27TH JUNE, 2002

**TURKANA CENTRAL CONSTITUENCY PUBLIC HEARINGS HELD AT KALOKOL
FISHERMAN'S SOCIETY HALL**

COMMISSIONERS PRESENT

1. Com. Isaac Lenaola
2. Com. Alice Yano

Apology:

Com. Prof. H.W.Okoth Ogendo

SECRETARIAT IN ATTENDANCE

1. Ms. Triza Apondi - Programme Officer

2. Mr. Jomo Nyaribe - Asst. Programme Officer
3. Ms. Martina Odhiambo - Verbatim Recorder
4. Mr. Kaituko Geoffrey - District Co-ordinator

The meeting was called to order at 9.20 a.m. with Com. Lenaola in the Chair.

Geoffrey Kaituko: Pastor Peter Nyasike aje atufungulie kwa maombi tafadhale Halafu baada ya maombi tutaalike Mheshima wetu David Ethuro anene machache halafu sasa tuta kabidhi kazi kwa ma Commissioners wetu waendele kutoka hapo. Kwa hivyo mchungaji omba.

Pastor Peter Nyasike: Baba wetu wa Mbiguni katika jina wa Yesu Christu tunakushukuru Bwana maana tuko mbele wa uwezo wako. Twaitaji hekima kutoka juu na maarifa na mambo ya mazuri ya kusaidia nchi hii ya Kenya. Baba tunakuadhulu na pia tunakupenda. Twahitaji msaada wako. Twaitaji mkono wako. Kwa kila mmoja atakao ingia mahali hapa. Neno itakayo sungumuzwa ilende shabaha ya kusaidia watu wa nchi hii. Asante Mungu maana utafanya hivyo katika Jina la mwanawe Yesu Christu tunaomba, AMEN.

Geoffrey Kaituko: Basi tunapenda kukaribisha Mheshimiwa David Ethuro anene machache na tukabidhi kazi kwa ma Commissioners tuendele. Kwa hivyo wewe ambae ume ingia tafadhali chukua nafasi uketi. Tunaanza sasa. Karibu Mheshimiwa.

Hon. David Ethuro: ngikasukjou mata, mata nabo ngakimak na, na ,paya, ejoka ejok. Bas nyalu ngitunga be pelem elalak ngitunga alo kalokol? Eya robo ngoni ngipeyok akwari naka. Iirasi esi ngitunga be commissioners? Ngikasukou iyenete ngitunga be commissioners? Eya ngitunga eponito ne asubakini ngoni ngajkiro na katiba aya lolong ngirwa aponeneta ta Ejore nege ka reverend Ekai kehi aria ngitunga a kamat ana nayok.alu kolong asubete ka edia lobe geofreey kaituko kechi kitatamete esi ngakiro na eponitai. Aria kolong ngina akitatam esi kidiana etal a kop. Akwari naga eponitai ngoni tolemut esi atamar nyo isakete esi tomini natiaang ngina na katiba. Esi ngikasukou? Lokeng alo cheri a egech ejok?ejok? Arai akwar naga na ibunio iyong tolim ngakiro na isaki tomin na katiba kotere akwar nakolo esiakinere ngoni tanyunia ehuru nepona ngitunga lu turkan. Kori aponito ache kwar ngikasukou robo luyenete?Lukolong iyakasi ngirwa ngulu? councilioor aponito? Nyepona.apotu akwar na. Tolim iyong jik ngakiro na isaki. Aria ibore be a katiba ngesi itodiuniti erot lo erukutotor nangolenyang ka ngitunga. Iyani ngakiro kidiana ngimjumbe, elimuni ngakiro kidiana ekapolon yok lo ikoni tokona Moi. Elimuni ngakiro a ngikansolai, elimuni ngakiro ana ana nangolenyang dang. Ke bocha na kinomito iyong dae kisuny daang nakwar na . Nyikote neni? Eya ngitunga lu eponito akiirar ngakiro na kilimuni ngoni kimorikis moi ka ngakiro na ngako[pin anache. Aloto ngiche lokitaung, aloto ngiche lokichogio, eyakasi turkan ngirwa ngiarei. Ayakasi kolong nakop angisamali, arumosi na ngikokoi. Esakitae ngoni dae atolimut egeri lo kisiakie nangolenyang eruko ka ngoni. Mere itwan esi ipei, mere atamar ngakiro a Moi ailope kori na ekwee aria emjumbet. Kianai kidiana arauni nangolenyang. Nyikote ba neni? Kwa hivyo mere eringa alolom nakang. Abuni cha ayong dae atolim nakang . Arai bocha akikaribishun ngipeyok yok luk potu kitelimokisi ngoni ngakiro kori kiirasi ngakiro aniyok mam

tani niyanete kechi akwar na. Ngoni echamakina atoluimokis ngoni nyo. Ngakiro. Mere ngirwa lukolong nabo ebuni karai ka disii karai nyo. Kitelimoki ngakiro. Elokonyi kolong akop, esakio sua kiirarai ngakiro ani kus. Ibore ipei bon asaki alimuni, eyei itwan ilomakinit esiasa ilomakinit na katiba anieyakai sua harambeene kifanyi ngesi nako che anomoni kaina. Be ebala atubo emjumbet atubo ekichul, atubo emjumbet atubo harambee. Be eya ngakiro nguna na katiba, mere ngakiro nguna aka katiba. Aria ngakiro nguna aria aka etal a ngiturkana na etal a ngiturkana mere aka emjumbet mere aka nangolenyang aria ekusi a ngikasukou. Kwa hivyo asaki ayong ekek esi atamar itwan ni ebala atuborit ayong ekichul kape kingiti itwan ngini nikolong kiyania ayong ka ngesi. Arai ekichul kori a kuuta rai etal a ngiturkana ngimsug eyei akuuta nakech karai ngikiristoi elosete lokanisa iyong loche kiwala tolot taar emong si ikote bo neni? Auriki itwan ikoku a itwan tasakarai apakeng todemunia ngibaren lupalem. Iraa musee Kaatho? Emutono iraa? Kimie na kisidivh iyong itwana ana narib kaina ngakiro ka harambee arai harambee etal lokiponi ngoni sdaang karai esukul atoduko kerai esibitar ayautu ne. Kingeri kalong ngoni na ingeri kolong sua arai ngikarikok kus nikisaki itwan ne elosi tama iyong kirum ekoroi logo loyesi ne lo atuman. Si ngakiro kolong kingeriti ngoni nguna? Lakini kibala keyei harambee yau iyong dae akine nakpni ne si itomokino bo? Kori ikote ngikasukou ai? Itemokino kori nitemokino? Kwa hivyo kimiek itwan nikolong ebilere ekipe nikolong angere ni elosete ngiturkana tolosi ngesi namoni nakolong a Misri nakolong anyouneto ngide a Israel. Idongi ngolo ina atarakisi red sea ache dae. Kwa hivyo akwar na mam nako kalak nikisaki akiana ngakiro a esiasa. Be esiasa ngolo ngesi be emam iche ibore ipanganeo kane alo turkan. Akidichi bon akituk nikirion. Kisaki sasa efanya maendeleokisaki apotu atosubakis atamar a katiba naka kisaki alo geri kalo, kisaki alogeri kalo. Atoruko ka ngitunga tarau nangolenyang. Mam nangolenyang ache iaski iyong aria nangolenyang . iyong ilemuni emjumbet iyong ilemuni ekansolait iyong ilemuni ngitunga lu daang. Tomino ngakatukok ka ngidiyoini akiriki nagoni ni a ajokon. Kwa hivyo esi aria na nangolenyang akwar naka ilimuni esi atamar isakete etal loche lo ebunit kikoki ne kikoki ne. Nikote nen? Na elipiti ayong ngikasukou luku tamar itwan ni ebuni akichana iyong angache kiro anarai alioko na ikote nguna. Tachakinetete ngiche tunga kolong akitoi>sasa kilosi sua wache atoriemut ngikokolak kama akimat bon tachak kirukokinosi ka ngitunga. Nyo kolong esi ngitunga lu? Esi kiraitae? Oitokoi kare. Be ewor itwan be ekiro a emjumbet be topupi iyong tarai kolong iyong kilemuni ayong si iyong kimenitai lokolong kilemuni ayong ? Be tokieni iyong dae tama aii aremoo ngolong ngachin akwar naga. Kwa nabe efanyi kane nitee iyong jiki? Bas ejok noi kingarakinite Akuj.

Com. Lenaola: Asante sana Mhe. David Ethuro. Sijui kama tunazungumuza Kiswahili ama Kiturkana ama yote mbili. Lugha gani mzuri? Kiturkana au Kiswahili ama Kisamburu. Kiswahili sawa sawa? Yote mbili. Okey.

Watu wapendwa wa Kalokol, ejoka. Tunawakaribisha katika kikao hichi cha Tume ya Katiba. Ningependa kuwajulisha ma Commissioners ambao wako hapa leo. Wenzetu wako Lokichogio, Kakuma na Lokitang' na hapa tuko wawili, mwezangu kwa upande huu anaitua Mrs. Alice Yano. Hebu wasalimie watu.

Com. Mrs. Alice Yano: Hamjamboni wananchi. Leo tuko na furaha kuwa na nyinyi na leo ni siku kuu kabisa. Towneni maoni yenu. Asante.

Com. Lenaola: Mimi ninaitua Isaac Lenaola, mimi si mgeni saana Lodwar na Turkana pia na mimi natoka pande wa Samburu. Na pia tuko na wafanyi kazi wa Tume. Pale ni Triza Apondi ambae ni Programme Officer. Salimia watu.

Triza Apondi: Hamjombo wananchi.

Com. Lenaola: Jomo ndie atakua akiandika maandishi ya mukutano huu wa leo.

Jomo Nyaribe: Hamjambo wananchi.

Com. Lenaola: Na Martina Odhiambo ambae ndie atakua na record akitumia hichi chombo cha kunasa sauti.

Martina Odhiambo: Hamjomboni wananchi.

Com. Lenaola: Kabla sija anza mkutano, ningependa kuambia taratibu ya njia na jinsi ya kutoa maoni. Jambo la kwanza uko na haki ya kuzungumuza lugha unao penda. Ukipenda kuzungumuza Kiturkana, uko na haki. Ukipenda kuzungumuza Kiingereza, uko na haki. Na vile, vile ukipenda kuzungumuza Kiswahili uko na haki. Kijalua uko na haki, Kisomali uko na haki. Lugha yoyote ambae wewe mwenyewe unapenda.

Jambo la pili, nitawaita kutumia hii list kwa hivyo tafadhali kama ungependa kuzungumuza, hakikisha ume andika katika ile list ambao inazungushwa pale, ili tupate faida kutumia hiyo list. Nikikuita utakuja hapa, utaketi, utatoa majina yako, na kuanza kutoa maoni yako. Na nitampa kila mtu ambae hana baruwa ya kupeana dakika kumi. Kama una baruwa ama memorandum, utakuja kuambaza tu, kusema points za maana katika hio baruwa yako kwa dakika tano.

Baada ya hapo, mimi na mwezangu pengina tungependa kuwauliza maswahi ya kufafanua yale mambo ambae umeyapenda. Kwa hivyo ukimaliza kuzungumuza, keti na ungoje maswahi yangu au maswali ya mwezangu Alice Yano ya kufafanua tu.

Pia tungependa heshima katika Mukutano. Mtu akuja hapa aseme jambo ambalo hupendi ama hukubaliani naye, usimpigye makelele. Mpatie nafasi yake amalize, wewe ukiitua kuja useme maneno yako. Kwa hivyo tuheshimu maoni ya kila mtu.

Jambo la nne: Ebu kuja translator. Okey. Jambo la nne usi ogope kusema jambo lolote. Huu ni mukutano ni mukutano huru huru kabisa.

Translator: ngakiro natakeye alimuni ngesi alimuni atamar kanenge esa lo elimuunio itwean akiroit na epenikinit akit nakoni nichalak. Nichalaki tamaa oi mere kongina nichalak. Iboikini iyong kimie ngesi tolim ngakiro nakeng kisuny ani takaye ekisidi

kikeu iyong akani tamaa asaki ayong atatach ngakiro natakaye alimuni ngesi nabe ati arono. Kwa hivyo kiinakinio iyong alolom tatach akiroit ngini lowai lo isakitor iyong . ani nabo erumor esa lobe iyanere ngakiro naki ibore be arimatoi eyei kolong ibore be arimatoi eyei turkan. Arimatoi ngesi atamar heshima . naki atamar kane be tokkona bo eyakai nakiro na ngikatalio akolongiti naka arai akolingiti na ngikatalio. Alotoma ibore be katiba arai akolingiti a ngikatalio na arai kiwanakinaia ngoni kigirai pono ngakiro lotal ana ngolenyang . potu moi ngakiro nguna toriketo ngide yok lu kamoi ata tani ngoni na lukiroko kiya. Itwani ni ketingit ngakiro na kesaki ekiyani einakinio ngesi ngadakikae ngakan kori ngatomon kiboikini neni tolim ngakiro nguna ani erumori kidarou ngakiro na etayunete ngikapolok nu ingeseta ngesi. Aniingisio ngsi tatachu ngesi awoyau

Com. Lenaola: Nilikua nasema pia kwamba usiwe na wasi wasi kwamba baada ya kutowa maoni yako, utaulizwa na mtu fulani, kwanini ulisema mambo fulani katika mukutano. Hakuna mtu atakufuata kwa maoni yako baada ya mukutanoni.

Translator: *ebala nabo nemin aemiti alimuni ngakiro be tokona kalim ayong ngakiro be ati be anitakaye adauni ekiriama lo akewapaki itwan. Kwa hivyo ne emini aemit*

Com. Lenaola: Pia, kwa hivyo ukitaka kuzungumuza habari ya Chief, habari ya Councillor, habari ya Mjumbe, habari ya President, habari ya kila mtu, sema maoni yako bila kuwa na wasi wasi.

Translator: kisasi iyong alimuni kidiami ekatukon loyok kori kidiami ekapolon loyok kori iche itwan nemini iyong aemit tolim ngakir dang nisaki iyong iyong alimun nilot takae wache tama ekoe karai takae atolim keyei alolom

Com. Lenaola: Halafu baada ya kutoa maoni, ukimaliza kutoa maoni, nenda pale kwa Triza ukajiandikisha kwa register yetu kwamba umetoa maoni mbele ya Tume.

Translator: ni irumoria iyong alimuni ngakiro kon toloto ni eyei nakatoyok ngini tolim ekiro kon kigirai

Com. Lenaola: Jambo la mwisho, ukija hapa kutoa maoni, mara nyingi watu uta na kusema taabu toko nayo, taabu tuko nayo, taabu tuko nayo, na hawaseme tungependa mambo fulani.

Translator: be ngiche tunga robo ne eponeta kechi ne anieinakinio alolom tama robo ngichani lu kiyakari sua nelimuni atamar ngichani ngulu lukitingito sua ngesi ibore be ati toyenai be ngichani tu anierumor neyeni ibore nielimunit naibunio iyong nege tolim ibore ni epedori akiirar mere atamar be ngichan ngichan be tangae ngulu

Com. Lenaola: Kwa hivyo leo tungependa kwamba ukisema shida, kama shida ya elimu, ungesema pia tungependa elimu iwe ya fulani. Kama ni elimu ya bure, ungesema pia kwamba tungependa elimu iwe ni ya bure. Lakini, ukisema kwamba, hatuna elimu, hatuna elimu, hatuna mashule, hatuna maji, hatuna chakula kwa shule, halafu unaenda nyumbani. Tungependa utuambie ungependa nini?

Translator: alowahi alo ikoni lo a ngisukulio esakitai iyong na ibunio nege tolim atamar sua esakitae akisomare nakolong nikoni na pas mere poni mam ibore esakio dae mam ibore nikoni na ekalamu kongina tolim atamar nikisomae mam sua akimuj mam sua ngakipi ani erumor torotok nawi jik

Com. Lenaola: Kwa hivyo tungependa mapendekezo. Ukisema shida, pia toa mapendekezo kufuatia hio shida.

Translator: na ilimunio iyong akiroit tolim tama akiroit be ati asaki ayong akiyan ngakiro nguna apei ngarei ngauni kongina ngakiro narai esubito akiroit ngina ngesi ibore be ati toyenai kori kielewarai

Com. Lenaola: Jambo la mwisho kabisa, tungependa kualezini kwamba Mwezetu Prof. Okoth Ogendo angekua nasi lakini, hakuweza kufika, ako na shuguli ingine ametuma saalamu zake na atakuja baadaye kwa mukutano ingine.

Translator: *ebala kanega ayei lokatoyok echie loachamakina kiyeyi ka ngoni apei alkini nebuno na kituma emalas keng iirasi esi emalas keng? Ngakiro na achamakina ngesi alimuni ngesi nguna esali kech ngesi nguna*

Com. Lenaola: Basi tumeelewana sasa vizuri? Tumeelewana?

Wananchi: Eh. Tumeelewa.

Com. Lenaola: Okey, tumeanza kuita mtu wa kwanza ambae ni Phillip Lochok, Councillor.

Translator: itwan nikengarononi ngesi ekanansolait yok Phliph Lochok

Phillip Lochok: Maoni ambao napenda kutoa, maoni yangu ya kwanza,

Translator: *akiroit keng na ekingareni*

Phillip Lochok: Ningependa kwa upande wa education katika sehemu ya Turkana iwe kuanzia darasa la kwanza mpaka darasa la nane iwe free. Iwe maoni yangu ya kwzana ni hio.

Maoni yangu ya pili, unajua hapa kuna watu masikini na kuna watu tajiri, mambo ya hospitali iwe matibabu ya bure kwa maana watu wengine wawawezi kutoa pesa, waharamia, mambo ya hospitali.

Mambo ya tatu, bara bara zote iwe Serikali ndio, hata mpaka iingie ndani. Hio Serikali ndio inatengeneza.

Maoni ya nne, Councillors ambae wanachaguliwa, wawe watu wamesoma kutoka darasa la nane hadi Form IV sababu mambo imebadilika. Ninaona Kenya inaenda mbele na sisi tunarudi nyuma.

Ya tano, kitu inaitua ma Councillors, hakuna malipo, nataka Serikali alipe. Baadala ya kurudi kusumbua wanawake hii Kodi ya Shillingi mbili, mbili hii.

Ya sita, uchaguzi lazima iwe tafauti. Councillor wakati ingine, Mjumbe wakati ingine na President wakati ingine. Maoni yangu ni hayo. Halafu yule mwingine akuje aongeze yake.

Com. Lenaola: Asante sana Bw.Councillor na hakuna maswali enda ujiandikishe.. Joseph Lonyoit.

Joseph Lonyoit: *akiroit a kwanza. Ekiro ngesi Joseph Lonyait*

Translator: Kwa jina anaitua Joseph Lonyoit.

Joseph Lonyoit: Jambo la kwanza. Mambo ya kutoa dowry.

Translator: arai ekichul amana a ngiturkana

Joseph Lonyoit: Jambo la kutoa dowry ni wa Turkana wanachukua kama shamba lao.

Translator: ibore na edaunotor ngibaren totingite edia ngolo ikoku kang atoloto ayong ejiau ngaibaren allodia kangolo

Joseph Lonyoit: Kwa sababu mara nyingi, jamii hii la wa Turkana upata ukame kwa hivyo wanategemea watoto wao ambao ni wakike.

Translator: ngesi amana atamar ekichul alowahi kosi a ngikasukou ebiti ibore nipe nirakakin

Joseph Lonyoit: Ndio hawa waliamua, ndio wameamua kwa upande wao wakiwa wazee wa hili jamii hili waturkana kuwa jambo hili la dowry, isiwe ni la kurekebishwa sasa, ndio hili inaendelea vile ilivyo kuwa hapa awali.

Translator: *esibit ngakiro ngache napot ekaru loko*

Joseph Lonyoit: Jambo lingine ambao imetokea wakati huu sasa,

Translator: kisanari kolong sua aberu anawi a ngiketunga

Joseph Lonyoit: Zamani wakati fulani, wakati mwanaume sasa amefika umri wakutafuta ama kuwowa, wao walikua naenda kutafuta mwanamke kwa wazazi wake.

Translator: arai ibore daang ngitunga geleyek

Joseph Lonyoit: Wakati huo, wazazi wa msichana ndio walikuwa jukumu ya kumlisha msichana mpaka afike umri huo wa kuolewa.

Translator: arai ekile ainakini ikoku idio bore nawi a aberu

Joseph Lonyoit: Ilikuwa tu jukumu la mwanaume nikwenda kupeana mtoto ama kuzalisha mtoto.

Translator: kengolik tokona ngakiro kane

Joseph Lonyoit: Na nikiangalia sasa mambo ya baadaye,

Translator: tokona ni yanyunia iyong aberu arai iyong itani aberu ngina naki ibore daang

Joseph Lonyoit: Wakatu huu sasa mambo yame badilika. Wakati sasa utapata mwanamuke ni wewe mwenyewe ndio utamlisha, ndio utashugulikia mahitaji yake yote.

Translator: ngakiro dang ngakiro a ngidekesinei

Joseph Lonyoit: Mambo yote, mambo ya ugonjwa,

Translator: akoro

Joseph Lonyoit: Njaa,

Translator: esukul a ngide arai kianyut ngide

Joseph Lonyoit: Masomo ya watoto, kama mutabarikiwa kupata watoto.

Translator: ngesi bocha tokona kibala sua

Joseph Lonyoit: Ndio sababu sasa wameamua

Translator: *anikeanyu aberu ngide kori kianyut esi daang*

Joseph Lonyoit: Ikiwa mwanamuke amepata mtoto, ama ikiwa mumepata watoto, nyinyi mukiwa wazazi wawili,

Translator: na itani ngesi ngide keng ka ekile dae

Joseph Lonyoit: Na ana walisha watoto, huo mwanaume analisha watoto wake,

Translator: *kitani bocha ekile ngide keng kimiekinere ngide keng*

Joseph Lonyoit: Kwa hivyo wameamua kuwa, ikiwa mwanaume analisha watoto wake na mwanaume huyo, atachukuliwa kwa njia ingine tofauti, kwa hivyo ata achiwa watoto wake.

Translator: *imiekinere ngide keng , imiekinere ngide keng*

Joseph Lonyoit: Atawachiwa watoto wake. Atawachiwa watoto wake. Atawachiwa watoto wake.

Translator: ibore ni ekingaren ngini

Joseph Lonyoit: Hilo ndilo jambo la kwanza.

Translator: *ni a ngiarei*

Joseph Lonyoit: Jambo la pili,

Translator: arai ayong itwan a Kenya

Joseph Lonyoit: Mimi ni mwananchi wa Kenya.

Translator: *eboikini neke*

Joseph Lonyoit: Nitakaa hapa,

Translator: na eponeta ngitunga a survey kori lu a county council

Joseph Lonyoit: Wakati pengine watu wa Survey au watu wa County Council wanapo kuja,

Translator: katelimokini ayong arai itwan a Kenya kape tolom wache

Joseph Lonyoit: Mimi ninaambiwa, nikiwa wmanchi wa Kenya, ninaambiwa hama na uende mahali pengine.

Translator: arai eplot logo egela agielaki county council ka survey iche twan

Joseph Lonyoit: Hii mchanga au hii plot imepeana kwa mtu fulani, mwingine tofauti. Hii plot imezua na County Council ama Survey imeza, imepeana kwa mtu mwingine.

Translator: egirakini ngaropiae nguna ni eyei nangolenyang

Joseph Lonyoit: Hizo pesa zime enda kwa Serikali.

Translator: ayong lolope a ngalup loeboyi nege ngirwa lukalaak

Joseph Lonyoit: Mimi mwenye mchanga ambae nimeishi kwa muuda mrefu,

Translator: ayakari ngivhan na eya ngalielin a ngide kang nege

Joseph Lonyoit: Niko na shida, pending amepoteza watoto wake, anamakaburu ya watoto wake, ana makaburu ya watoto wake hapa.

Translator: *katelemar ayong*

Joseph Lonyoit: Mimi nimetolewa.

Translator: sasa tolemut kechi kona

Joseph Lonyoit: Sasa waliamua namna hii.

Translator: *tokkona kirai ngitunga a kenya*

Joseph Lonyoit: Sasa tukiwa sisi ni wana Kenya,

Translator: *kimiekinere ngalup eboyoto*

Joseph Lonyoit: Tuwachiwe haki ya mchanga, haki ya kuishi.

Translator: na ebunio itwan esaki akigiel ngalup

Joseph Lonyoit: Mtu anapokuja pengine mnunuzi ambae anataka kununua mchanga,

Translator: bu ni eya ngikasukou a kijij

Joseph Lonyoit: Aje kwa wazee wa kijiji, wazee wa kijiji.

Translator: kiruro ka kechi togielakinere ngalup nguna

Joseph Lonyoit: Aonge nawo ndio huyo mtu awuze shamba lake ama mchanga huo.

Translator: *toloto ngaropiae nguna nitwan niloe a eplot*

Joseph Lonyoit: Awuze hizo pesa ziende kwa yule mtu ambae ameza plot hio.

Translator: ngesi edaunor ebot kane alo turkan

Joseph Lonyoit: Ndio sababu mmoja pengine hali ya umasikini itapungua katika Wilaya hii ya Turkana.

Translator: ibore ni a ngiarei ngini

Joseph Lonyoit: Hilo ndilo jambo la pili.

Translator: ni a ngiuni

Joseph Lonyoit: Jambo la tatu,

Translator: kiyakari sua anam nege

Joseph Lonyoit: Sisi tukona bahari hapa, ziwa.

Translator: kisaki sua kirai ngiturkana echiema anam yok

Joseph Lonyoit: Sisi wa Turkana, tunataka kuvua tukiwa wa Turkana.

Translator: itwan niche niebunit anakop ache

Joseph Lonyoit: Mtu mgeni, mtu mwingine akitoka mahali pengine,

Translator: bu togiel ngikolia anikosi

Joseph Lonyoit: Aje, achukuwe ama anunue samaki kutoka kwetu.

Translator: *nebu nabo ngesi awache bu kichiam ngikolia kosi*

Joseph Lonyoit: Asiwe tena yeye ametoka mahali pengine aje tena kuvua tena samaki hapa.

Translator: *atoyakasi sua ngikulopekech*

Joseph Lonyoit: Na sisi tuko ambao ni wenyeji.

Translator: nyo kianyuni sua kirai ngiturkana kane?

Joseph Lonyoit: Je, sasa sisi, tukiwa wananchi hapa, tukiwa wa Turkana tutafaidika na nini?

Translator: *kisaki ewakisi akiroit ngina lotal*

Joseph Lonyoit: Tunataka kuweka jambo hilo katika Katiba.

Translator: *toyenai atamar eyakatar ngiturkana amana na aarai anam*

Joseph Lonyoit: Waturkana wajulikane kuwa wako na shamba lao ambalo ni bahari.

Translator: *nikilosi nabo sua nakwapin nache atasakasi ngamanat ina*

Joseph Lonyoit: Kwa sababu, hili ndilo shamba letu. Hatuwezi kwenda tena down country au down Kenya tuchukue shamba huko. Sisi tuko na shamba letu hapa.

Translator: *ibore ni ngiuni ngini*

Joseph Lonyoit: Hilo ndilo jambo la tatu.

Translator: *ibore ni esal*

Joseph Lonyoit: Jambo la mwisho au jambo la nne.

Translator: *alowahi alo ngikatukok*

Joseph Lonyoit: Upande wa Chiefs,

Translator: *ngikatukok lu igirit nangolenyang*

Joseph Lonyoit: Wale Chiefs ambao Serikali inaaajiri,

Translator: *earibut ekas alowahi alo ngiraya*

Joseph Lonyoit: Wameanza kuharibu kazi kwa upande wa raia.

Translator: *tatakanu iche bore alokidingi kechi ka ngikatukok*

Joseph Lonyoit: Kwa sababu fulani kunatokea shida fulani kati yao na Chiefs.

Translator: *tama ekatukon nangolenyan gke girit ngesi mere esi*

Joseph Lonyoit: Huyu mtu, Chief anasema hadharani mimi nimeajiriwa na Serikali, hamja ni ajiri.

Translator: mere iyong kigirit ayong

Joseph Lonyoit: Sio wewe ndio umeniajiri.

Translator: ngesi bocha kibala sua kilemunit ngakiro kosi alotal kalo atamar

Joseph Lonyoit: Kwa hivyo ndio tumeamua, tunatoa maoni yetu katika Katiba hii mpya kuwa,

Translator: toliwor ngitunga elemete ngikatukok kwa na ngiansolai ka ngimjumbe

Joseph Lonyoit: Iwe sasa Chiefs wanachaguliwa na wananchi kama Councillors au kama Wajumbe.

Translator: *logeri lopelem kilemunia sua ngimjumbe ka ngikansolai alokura* (Clapping)

Joseph Lonyoit: Kama Mjumbe, jinsi vile tunapiga kura, kama wakati tunamchagua Mjumbe ama wakati tunamchagua Councillors.

Translator: ni kimenyar sua

Joseph Lonyoit: Ili tusiwe na madharau. (Clapping)

Translator: *niinisi iche twan tama nangolenyang kegirit ayong nangolenyang kegirit ayong*

Joseph Lonyoit: Ili mtu mwingine asiringe kuwa, mimi nimfanyi kazi ya Serikali, mimi nimeajiriwa na Serikali.

Translator: *toyen atamar sua kigirit ngesi mere nangolenyang nikinisaki sua ebala nangolenyang kegirit*

Joseph Lonyoit: Ili ajue kuwa ni sisi ndio tumemuchagua, ndio tumemaajiri kazi, ili asiwe akiringa akijinaki kuwa mimi nimeajiriwa na Serikali, kwa hivyo hamtanifanyia chochote.

Translator: akiroit na ngwomon ngina

Joseph Lonyoit: Hilo ndilo jambo la nne.

Traslator: ani keyei ache eliminete luche ngina

Joseph Lonyoit: Pengine kama kuna jambo lingine, wengine watakuja kuongezea.

Com. Lenaola: Okey, asante sana Bw. Lonyoit. Martin Lokademo. Martin Lokademo.

Martin Lokademo: Jina langu ni Martin Lokademo. Ninachukua nafasi hii kutoa maoni yangu kwa sehemu mbili. Moja nitaongea kwanza kwa Kiingereza halafu nitafafanua.

Children's Wrongs: The Government should provide a trust fund to support destitutes, orphans, abandoned and neglected children regardless of their religion affiliation and ethnic communities.

Trustees: The fund should be managed at the District level by a few Trustees members drawn from Religious Communities, Local Communitieis, NGO'S and Provincial Administration most preferably by the District Children's Officer.

Children Rights: Every Division should elect five members who shall be co-coordinating with the District Children's Officer in networking for children rights and abuses. These should be from the Police Force, Ministry of Education, Women Groups, Religious Churches and Children's institutions. They must be involved in networking, coordinating and monitoring of all forms of child rights and abuses. There must be a clear and a strong legal position to empower the committee to investigate, monitor, evaluate and take legal accusations against the offenders.

So, sehemu ya kwanza nilikua najaribu kuzungumizia mambo ya mji ya watoto.

Com. Lenaola: What I am trying to say is that you are addressing us and you have already -----

Martin Lokademo: Okey. Thank you.

Com. Lenaola: Alfred Esokon. Sema jina halafu uendelee.

Alfred Esokon: Alfred Esokon. Kulingana na desturi ya (word not clear) Sasa kitu ya kwanza nitarudishwe wale wamekuja hapa leo, narudishia nafanya kama vile sisi raia wanataka kwa sasa. Hii saa ndio sisi tunataka ni hii. Nataka kutoa ni hizi. Hata maoni yangu baado toa hapa kwa habari kidogo. Nasema hivi. Serikali iko na mafiga matatu kwa offisi ya Rais. Nafiga moja ni kubwa zaidi.

Mimi ni maoni nitatoa ni hii. Figa ile kubwa ni ichengwe iwe sawa na wengine kwa juko.

Rais mwenyewe arudi chini ya sheria akikosa astakiwe.

Com. Lenaola: Endelea.

Alfred Esokon: Ofisi ya makamo awe uhuru na nguvu kwa kazi yao.

Kiti ya Urais izunguke kwa kila mtu Mkenya.

Mkubwa wa Rais igawanywe na Rais abaki kwa mamlaka ile inatosha kiti ya Urais.

Sheria ya Kenya ibaki juu ya kichua ya kila mtu na mali.

Uchaguzi ya Rais, Wabunge na Councillors: Maoni nitatoa ni hii.

Siku moja tu nataka viongozi wote wachaguliwe kama kawaida.

Siku ya kura, mtu asijaribu kutisha team ya uchaguli kama matisho ya mwaka wa 1997. Kama mwaka huo, kongozi moja alimtisha team ya uchaguzi.

Team ya uchaguzi awe macho kwa uizi wa kura.

Sehemu Kura inapatikana imeibua, anaondelewa kwa kupiga kura pamoja na viongozi wale wamesimamia hapo.

Rucha iondelewe kwa kura katika pembe yote ya Serikali.

Undaganyiwu ya kuuza kura itupuliwe mbali.

Uchaguzi iwe uhuru na haki.

Kura ihesabiwe mchana sio usiku. (Clapping)

Na chai, iwe baada ya uchaguzi.

Chama mengi za kisiasa: Maoni nitatoa ni hii. Nataka chama mengi za kisiasa iwe chache kama tatu hivi. Chama cha KANU, chama cha DP and chama cha Ford Asili.

Mtu kuchaguliwa, lazima ana hesimu maisha ya binaadam. Na kujenga Kenya bara bara mzuri. Na bara bara mzuri ni kujengea wana Kenya tabia mzuri.

Bunge la Senate: Maoni nitatoa ni hii. Bunge la Senate iwe hapa nchini Kenya ambae itaongozwa na Waziri Mkuu. Bunge la Senate atufanyie kazi kwa haki na amani. Bunge la Senate iwe na nguvu kuangalia malekeo ya viongozi.

Elimu ya Madiwani: Maoni nitatoa ni hii. Tunachagua mtu ya Std. VII mpaka Form IV. Mtu ya elimu kidogo anaweza kuongoza kuliko mtu ya elimu ya juu.

Tunataka Serikali alipe Councillors.mshahara. Councillors siku hii iko kama madebe tupu. Kama swali iko hapo niulize, nitaeleza.

Com. Lenaola: Umemaliza?

Alfred Esokon: Baado, baado. Nipatie saa nimalize maneno yangu yote. Mutafutaji kiti ya Urais, Maoni nitatoa ni hii:

Mutafutaji kiti ya Rais ni mtu wa mwaka wa thelathini na tano hadi hamsini tano hadi juu. Ni mtu wio mjumbe tena au ni mjumbe ambae ana uongozi mzuri. Ni mtu amekomaa kwa akili. Ni mtu anaonyesha upendo wake kwa watu wote bila ukabila. Ni mtu anaweza kutetea wananchi kwa jumla. Ni mtu anaweza kuletea wananchi maendeleo. Ni mtu anaweza kufungulia wengine nafasi ya kufanya maendeleo.. Ni mtu anaweza kuondoa rushwa hapa nchini Kenya.Ni mtu anaweza kuondoa uchambulizi ya ukabila, uizi wa mali hapa nchini Kenya. Ni mtu anaweza kutoa nafasi ya kazi kwa wana Kenya kwa jumla. Ni mtu anaweza kuzikiliza maoni ya watu na shida ya wana Kenya na kila mtu hapa nchini na kushauri walio uzika. Ni mtu anaweza kuwa uhuru kutembea kwa mguu. Ni mtu anaweza kushikisha kila mtu kwa maisha ya kibinaadam bila kizuizi yoyote. Ni mtu anaweza kumpa waraia uhuru ya kusema neno. Ni mtu anaweza kurekebisha barabara humu nchini. Ni mtu anaweza kutufungulia maji ya mashamba kwa kila Wilaya ambae inakabiliwe na ukame kama Ulaya ya Turkana. Na iwe sawa na hio. Ni mtu anaweza kutungulia nguvu ya umeme kwa watu wote humu nchini. Ni mtu anaweza kufungulia watoto elimu ya bure kama zamani wakati ya Kenyatta. Ni mtu anaweza kushirikiana na watu kuwa mtajiri au masikini. Ni mgu anaweza kutoa kazi kwa watu wote maskini na watajiri bila kula rushwa. Ni mtu anaweza kugawanya mamlaka pamoja na wanachama wote bila ubaguzi wa chama. Ni mtu aweza kutajirisha nchi sio mtu anapeleka nchi kwa njia ya umasikini. Ni Mtu anaweza kufungulia ma kampuni tajiri ambae anaweza kwa ajiri watoto kazi.

Kiti ya Rais ya Kenya sio kiti ya mtu mmoja milele yake.

Com. Lenaola: Endelea tu.

Alfred Esokon: Wewe nyamaza tu wacha nimalize yangu. Ma Rais wa Africa wafuate mfuano ya Rais ya Tanzania Mr. Julius Nyerere na Rais ya South Africa, Mr. Nelson Mandela. Hawa viongozi walipeana kiti kwa wengine. Watu kama hawa ni viongozi mwema.

Majimbo: Maoni nitatoa ni hii: Majimbo inaweza kuleta hatari ya vita saa ingine kama Jimbo la Chechnia kutoka Russia. Nataka Serikali ituletee kazi yote hapa karibu kwa Ulaya.

Ma Ofisi ya DC na DO: Maoni nitatoa ni hii. Ma ofisi ya DC na DO iko shida kwa upande wa ma Chief. Chief akikosa anastakiwa na kufutua kazi. Na DC na Do akikosa hakuna mtu anastaki. Astakiwi kwa nini? Clapping). Kila mtu astakiwe kama binaadam kama wengine.

Case ya Kijiji: Maoni nitatoa ni hii: Case ya Kijiji ni kazi ya wazee sio kazi ya Chief. Na case ikiwa ngumu kwa wazee ndio ina angaliwwa na Chief. Wazee wawe na uwezo kupeleka case kwa Station ya Police. Wazee waheshimiwe kwa kazi yao kwa kuwa wazee wa mtaa. Wazee wawe katikati ya kila mtu mlalamishi na mstakiwa. Rushwa na upendelewo uondolewe. Wazee wawe na pesa ya meza.

Com. Lenaola: Haya, unataka kumaliza?

Alfred Esokon: Karibu, karibu. Nipatie nafasi ya kumaliza.

Com. Lenaola: Haya basi maliza.

Alfred Esokon: Wanakenya kushambuliana wenyewe maoni nitatoa ni hii: Nataka Serikali kuondowa ushambulizi ya ukabila humu nchini Kenya. Kushambuliana ya wana Kenya wenyewe kwa wenyewe achukuliwe hatua tabithi ya ukabila.

Usalama wa Nchi: Maoni nitatoa ni hii. Nataka Serikali atulete askari ya kutosha ya kulinda usalama wa nchi na mpaka wa nchi na kupanua nchi kwa kujenga. Nataka sisi wa raia tupate haki yetu. Tunataka tuwe uhuru kutambua haki yetu na shida yetu. Uongo uondolewe ndani ya viongozi. Hari iendelee kwa wana Kenya kuwa mraia au viongozi kwa jumla. Viongozi wawe watu wakutambuwa haki ya waraia. Viongozi wawe mtu mnyenyekevu mwenya furahi na taratibu. Viongozi wawe mtu anapokea shida ya wananchi kwa jumla. Karibu sasa kumaliza.

Com. Lenaola: Basi maliza.

Alfred Esokon: katiba mpya. Maoni nitatoa ni hii: Kwa Katiba mpya tunataka kubadilisha viongozi tupate Serikali mpya. Tunataka kuchagua viongozi wote chini ya sheria mpya au chini ya Katiba mpya.

Sheria mpya: Sheria mpya ni sheria ambae inajshirikisha kila mtu kwa furahia uhuru ya haki. Sheria ambae hakuna kunyagia wengine chini. Tunataka sheria ambae inaweza kuinua kila mtu kwa hali ya juu na kualisha masikini kwa njia ya msaada. Sheria ambae mtu akikosa na kuomba msamaha, atasamehewa. Sheria ambae mtu hakuna makosa atawachiwa bure bila rushwa. Ni hayo tu.

Com. Lenaola: Ngoja hapo. Ngoja. Asante sana Alfred. Mambo ya Senate. Umesema kwamba Senate ndio ukuwe Bunge Mkuu katika nchi. Ungependa Senators wachaguliwe katika Wilaya ama Constituency kama sasa, ama namna gani? Senators.

Alfred Esokon: Upande ya Bunge la Senate hatuweze kusema ninaelewa zaidi. Siwezi kusema hivyo. Vile sasa inaonekana kuna viongozi ama kuna group fulani wanaweza kuchagua Bunge la Senate halafu baadaye inaweza kuwa hivyo. Kuchagiliwa na watu ambae wanahusika na hio maneno ya Senate kuchagua. Kama ni wa raia, watuambie muchague Bunge la Senate. Sisi nachagua? Kama mali iko, basi, anawezekana kuchagua Bunge la Senate, afanye hivyo.

Com. Lenaola: Asante sana. Nenda ujiandikishe pale. Esnyen Yok. Karibu, karibu mzee. Tafadhalini, tafadhalini, tuna record kila maneno munasema kwa hivyo kama kuna makelele mingi, hii machine inachukua kelele tupu. Hatupendi kelele kwa sababu ya hii machine kwa hivyo tafadhali jaribu kunyamaza. Ukitaka kuzungumuza, nenda pale nje ukazungumuze kisha urudi. Tafadhali. Tumeelewana? Tafadhali.

Translator: *ebala kane nichala noi kotere eyei ibore niepupi mgakiro na ilimunito esi kane na echamakina esi ililingete . Kisasi iyong akianakini toloto neni kiruor aniirumori bu kiboikini kop mere akichla pas kongin*

Esnyen Yok: ayakari ayong ngakiro ngarei kori ngauni

Translator: Yeye ako na maneno matatu au maoni matatu.

Com. Lenaola: Sema majina kwanza.

Esnyon Yok: *E kang kiro ngesi*

Translator: Anaitua Esnyen Yok.

Esnyen Yok: Yeye ni member wa Co-operative Society.

Esnyen Yok: akiroit na ekingaren ngesi anam na turkan na

Translator: Jambo la kwanza ni juu ya hii Lake Turkana.

Esnyen Yok: asaki eruoro ngakiro a epak a anam kana

Translator: Anaongea juu ya mpaka juu ya Lake Turkana.

Esnyen Yok: asaki atamar eyei ibore be choror ni etiekit anam na. Ewa loche lo anam arai aka nangolenyang na ewahi lokalalo arai eka ngiturkana

Translator: Angependa kutoa maoni kuwa, kisiwa letu la Turkana, kuna mlima fulani ambae inaitua Choror. Kwa hivyo kama ule ukimo mwingine ile ya Lake Turkana ni ya Serikali. Choror ama mlima huo iwe ni sehemu yetu ya wananchi ya Turkana.

Esnyen Yok: *neruro ayong ngakiroa ngakinyanga rai ayong eka ngikolia*

Translator: Mimi si shuguliki na mamba, mimi na vua samaki.

Esnyen Yok: nyo bo kerumunia ayong nangolenyang nalosio akichiam ngikolia alo choror

Translator: Mboona Serikali inanichukulia hatua ninapo enda kuvua katika mlima huo wa Choror.

Com. Lenaona: Toa pendekezo.

Translator: (to Esnyen Yok) *tolim ibore nisaki iyong tosubakinia*

Esnyen Yok: asaki nangolenyang kainak ayong alolom na echemie ngikolia alo coror

Translator: Ningependa Serikali inipatia ruhusa ya kua katika mlima huo wa choror.

Esnyen Yok: kotere arai emoru kosi kolong

Translator: Kwa sababu ni mlima wetu na ni beach wetu wa zamani.

Esnyen Yok: arai vhoror eka ngiturkana kolong angorot noi na nete ayong nyo esakere alemar nabo aloturkana

Translator: Huo mlima ni wetu wa Waturkana, ni beach wetu wa Turkana. Mlima Choror ni rasili mali ya Waturkana.

Esnyen Yok: *ngakiro nakosi a ngiturkana kolong etei emsugut ngirwa ngulu. Arai kolong emsugut kiinakini sua akichiem alochoror*

Translator: History ya sisi Waturkana ni kuwa tulikuwako ni mcoloni, nasema ni mcoloni ama mzungu mmoja ambae alikuja hapa wakati fulani, wakati wa zamani. Huyu mzungu aliwapatia nafasi ama ruhusa ya kuvua katika mlima huo wa Choror.

Esnyen Yok: engolikini emsugut be Mackinon atamar emamakatar ngiturkana iche bore nakinia ngesi kechi alolom na akichiem alochoror

Translator: Robert Bob Mackinon aliona ya kuwa Waturkana hawana shamba lingine lolote lile. Kwa hivyo shamba lao ilikuwa ni mlima huo wa Choror wavue samaki huko.

Esnyen Yok: *emoru ngolo kiinakini sua tani ataanyunetea society natokona eyei nege*

Translator: Huo mlima ndio ilifanya hata tukawa na Co-operative Society, mjengo kama huu.

Esnyen Yok: ayong tokona auriana kona naalosio akichiem ananam kataarakis ngimoi luche moding

Translator: Mimi sasa nikiwa mfupi ama nikiwa mwananchi wa Turkana nimekumbua sana na shida, nikienda kuvua uko sehemu ukoo mwingine wa bahari, ninawawa na pengine na Borana ama kabila mwingine huko.

Esnyen Yok: na abunio akichiem alomoru kalo keritari kori kerum nangolenyang

Translator: Nikikuja kuvua katika mlima huu, ninafukuzua ama ninashikwe na Serikali.

Esnyen Yok: *ngesi abunitor nege. Ngesi abunitor akichiem ananam ana turkan kana*

Translator: Ndio sababu nimeamua kuja hapa. Ndio nimekuja kuambiwa nimekuja kuvua katika Gulf hii ya Turkana.

Esnyen Yok: *ngesi alimunitor ngakiro nu. Kainaki nangolenyang alolom na echimia alomoru kalo*

Translator: Ndio ninatoa maoni. Ninatoa maoni kuwa Serikali inipatie nafasi na ruhusa ya kuvua katika huo mlima.

Com. Lenaola: Jambo lingine?

Translator: tolim iche bore

Esnyen Yok: ngakiro na ngaarei ngse ngakiro na ekichul

Translator: Jambo ya pili ni juu ya dowry.

Esnyen Yok: ayakari ayong ekichul a iche twan. Pengine ayakar apese a iche twan na ayakari robo ayong amicha keng

Translator: Mimi niko na dowry ya mtu fulani. Pengine nimepata msichana na niko na dowry yake. Kwa hivyo hio ni kama deni.

Esnyen Yok: ayakari ayong amicha a iche twan na iche twan dae ayakari amicha

Translator: Mimi niko na dowry, niko na deni ya mtu na yule mwingine pia ana deni langu.

Esnyen Yok: anikosi a ngiturkana na elemaria itwan ikoku a iche twan ikoni ibore ngini amicha. Amicha naka arai alowahi alo ngibaren ka ngide. Na eponeta ngiure a beru alemari amichha tolemasi kechi tolemasi ngibaren mere tolemasi ngibaren ka ngide

Translator: Juu ya dowry, wakati mtu anapo chukua msichana nikama kwa kabila yetu ya Turkana, nikama ana deni. Kwa hivyo deni hili, kuna mambo mawili ambayo yahushisha juu ya hii deni. Kuna watoto na kuna mali. Kwa hivyo, wakati wazazi wa mschinana wanapo kuja kuchukua mali, mimi niachiwe watoto. Si wachukue watoto pamoja na mali.

Esnyen Yok: ayakari ayong dae amicha a ngitunga a beru kang. Ngikamuraka kang dae ayakatari amicha kang kainakisi eboyo

Translator: Hii ni kama kulipana deni. Mimi pia niko na msichana ambae ameolewa kwa hivyo mimi nikilipa deni ya mama ya msichana, mimi pia ninaenda mashemeji ambae wamechukua msichana yangu wanipatie mali nikuje niweze kuendelesha maisha yangu.

Esnyen Yok: ikoni ekichul ikoni akishukurinti ngitunga alowahi alo ekile

Translator: Dowry ni kama asante. Ni shukrani kutoka kwa mwanaume. Kwa hivyo iwe ni shukrani.

Com. Lenaola: Jambo lingine.

Esnyen Yok: ebeyo tolim iche bore

Translator: Juu ya jengo hili.

Esnyen Yok: *ikokinio kengarakinio ayong tokona kane arai ekechewan?*

Translator: Mimi nikiwa mvuvi nitasaidiwa namna gani katika jengo hili?

Com. Lenaola: Ungependa nini wewe?

Esnyen Yok: *asaki ayong nangolenyang yau ache kamouni kori bu tolema society naga*

Translator: Ningependa Serikali pengine itume company fulani ije ichukue jengo hili ama Society.

Esnyen Yok: *ngakiro kang nguna*

Translator: Ni hayo tu: Ni hayo tu. (Clapping)

Com. Lenaola: Asante sana Bw. Esnyen. Peter Aposo Emankor. Endelea mzee.

Peter Aposo Emankor: asaki eruoriki ngakiro najochichik kidiama ngapesur

Translator: Jambo la kwanza napenda kuongea kwa ufupi juu ya jambo fulani juu ya wasichana.

Peter Emankor: arai kidiama ekichul ka ngide

Translator: Kuna juu ya dowry na watoto.

Com. Lenaola: Endelea.

Peter Emankor: alo turkana na eponeta ngikamuraka alemari ekichul alokile potu iwolito

Translator: Wakati fulani kwa kabila ya Waturkana, wakati watu wanakuja kuchukua dowry kwa mnaume, watu walikua wanabebe viombo vya vita.

Peter Emankor: *ngirwa lu elokonyikin ngakiro*

Translator: Wakati huu sasa mambo yamebadilika.

Peter Emankor: ibore ni eyauniti ngakiro nguna ngesi ebotonu lokalani alotela alo ngiutrkana

Translator: Kwa sababu jambo mmoja ambalo imeleta hilo mabadiliko nikuwa kumekua umasikini mwingi katika ma kabila hizi za Waturkana.

Peter Emankor: *ngiure a pese dae eyakatari ngichani na elosio apese nawi a ekile keng*

Translator: Mzazi wa msichana pia huwa wanapata shida. Wanaangalia shida, wanapo ona msichana wao anapo enda kwa mwanaume wake.

Peter Emankor: *ibore niikoni neni ngesi esubi ngiure a apese kitogongo auno*

Translator: Kwa hivyo mambo kama hayo ndio zinafanya hata wazazi wa msichana anargeza kamba.

Peter Emankor: na echa saa bu eron taanyut ngitunga ngule ngichan

Translator: Na baadaye shida utokea na pengine hawa watu utabika kwa sababu ya ile umasikini.

Peter Emankor: kinyiaka ekile ngide ka aberu keng loure a aberu

Translator: Huyu mtu ama huyu mwanaume ambae ametoa msichana wake anarudisha tena msichana pamoja na watoto kwa wazazi wake.

Peter Emankor: ikokokini tokona ekile lo ebuni tama ngide ngikeng ai?

Translator: Huyu msichana anapata shida. Na anarudisha kwa wazazi wake. Je, huyu mwanaume anawezaje, kuwa ana claim

ama anasema kuwa hawa watoto ambae msichana amerudisha kwao, ni watoto wake?

Peter Emankor: *ayei robo kolo etal loturkana arai na etonia ekile kinyiaka aberu ngide loure keng na nepote ngitunga a ekile tamasi arai ngide ngikech*

Translator: Sheria ya Waturkana ilikua pengine wakati fulani, mwanaume anakufa, na msichana anarudisha watoto kwa wazazi wake, wale watu ama wazazi wa mvulana, hawawezi kusema wale watoto ni wao.

Peter Emankor: *ngesi robo tokona kibala sua atamar niilokonyi ngakiro nu kimiekinae kongina*

Translator: Ndio wawo wanasema, maoni yao ni kuwa, jambo hili la dowry isibadilishwe, iwe tu inaenda jinsi ilivyo kuwa hapa awali.

Peter Emankor: kotere kibala sua kimiekini ngide ka apakech itopolouni ngesi ngide kisuuta dae

Translator: Kwa sababu tukisema mwanaume huyu apewe watoto, na apewe hata msichana huyu, pengine saa zingine hatakua na uwezo ya kuwazalisha.

Peter Emankor: iwesete sua atamasi pe alemunit kolo ekile ngibaren kotere ebotonit, atamsi robo kongina

Translator: Pengine tutasema kuwa yule mwanaume hakutoa mali kwa sababu alikuwa masikini. Pengine tutachukua kwa njia kama hio.

Com. Yano: Toa pendekezo.

Com. Lenaola: Halafu aseme jambo lingine.

Tranlator: ebeyo tolim ibore niisaki iyong kitesubakinere anierumor tolim iche bore nigela

Peter Emankor: *anikeroko itwan ngini nipotoro ngibaren nyo bo ebunio nabo ngesi tama arai ngide ngikeng*

Translator: Na sasa kama huyo mtu hajapeana mali, je ni kwa sababu gani anasema watoto pia ni wake?

Peter Emankor: *kisaki toliwor ngibaren ka ngide ngika ngiure a aberu toliwor aberu dae aka ngure keng*

Translator: Tunataka watoto pamoja na mali iwe ni mali ya wazazi wa mshichana. Mali na watoto na mwanamke pia awe mali

ya wazazi wa msichana.

Peter Emankor: ibore be esheria ngini. Nguna asaki alimun

Translator: Hio ndio sheria. Hayo ndio mapendekezo yangu.

Com. Lenaola: Endelea.

Peter Emankor: ibore ni ekingaren ngini

Translator: Hilo ndilo jambo la kwanza.

Peter Emankor: *ibore ni a ngiarei*

Translator: Jambo la pili,

Peter Emankor: *ibore ni a ngiarei niben auba*

Translator: Jambo la pili ambalo lilitokea hivi karibuni,

Peter Emankor: asubasi kolong ngakiro nu kolong na itamar iyong asubasi tokona

Translator: Jambo hili yalikue yakifanyika hapo hawali, lakini imekua nu jambo la hivi karibuni.

Peter Emankor: kilimokini sua atamar kidekakini toloto losibitar

Translator: Tumeambiwa ukiwa mgonjuw uje hospitali.

Peter Emankor: na ibunio nabo losibitar tamarai nabo tolem ngaropiae

Translator: Ukikuja kwa hospitali, unaambiwa utoe pesa.

Peter Emankor: iwesete robo takae toliworosi ngaropiae a luput apei na emam ni anyunia ngaropiae nguna

Translator: Pengine garama ya hospitali inaweza kuwa eluf kumi na sina mahali popote ya kutoa hizi pesa.

Peter Emankor: *be kolong arai ayong edia amam ngaropiae nu*

Translator: Hapo awali, wakati wa ujana wake malipo ya hospitali ilikua ni bure.

Com. Lenaola: Ungependa nini sasa?

Translator: nyo tokona isaki iyong tosubakinai

Peter Emankor: asaki nemino ngaropiae na esibitar

Translator: Anataka malipo ya hospitali isiwe na malipo yoyote.

Com. Lenaola: Sawa. Jambo lingine?

Peter Emankor: ibore ni a ngiuni

Translator: Jambo la tatu.

Peter Emankor: kisasi arikiti natokona na kiendelea

Translator: Tunataka uongozi wa wakati huu uendelee.

Peter Emankor: kisasi ngikarikok luisomato

Translator: Maoni kuwa tunataka uongozi ambawo, viongozi pia ambao wameelimika.

Peter Emankor: *kisasi ibore eni kilokonyoi, kisasi ngikarikok lu isomato*

Translator: Tunataka jambo hilo liweze kurebishwa. Wawe na viongozi ambao wameelimika, wana elimu.

Peter Emankor: kisasi ngikansolai, ngimjumbe kori ngikatukok lu isomato

Translator: Tunataka viongozi wawe, kwa mfano, Chiefs, tunataka wale ambao wamesoma ama Wajumbe pia ambao wamesoma na pia Councillors ambao wamesoma.

Com. Lenaola: Kiwango ya masomo?

Peter Emankor: *kisaki ngitunga lu a fourm four tani university*

Translator: Tunataka kuanzia kidato cha nne Mpaka University.

Peter Emankor: kisaki ngimjumbe, ngikansolai ka ngikatukok lu isomato tani university

Translator: Tunataka hao. Wajumbe ambao wamesoma, Chiefs ambae wamesoma na Councillors ambao wamesoma kuanzia kidato cha nne mpaka university, chuo ki kuu.

District Co-ordinator: ----- tuwe na wakati Ejore aseme maneno moja, mbili kukumbusha.

Mr. Ejore: alimokinit ngitunga atamar na eurikinere apese tomicha ngitunga a aberu ekile ngibaren ngitwomoni uni ka apei. Ngibaren lu arai ngibaren luapolok ka luuchik lu arai ngaanei ka ngameesikin. Be ebalasi tokona ngitunga nesakete aberu na eboyoto ka kechi neesubaki nyo? Kisaki sua ngiturkana etal lokolong ngolo kiendelea kisaki atemichata ngibaren lugu na kisaki kiendelea ibore en

Translation: Nilikua nikiwambiya watu hivi. Nilikua nikiambia watu hivi, kwa sababu nimeona ile mali wanadai, wanafikiria mali ya msichana, wakati msichana anapewe mimba, ndio hawa watu wanafikiria ati ile mali inadaiwa kila siku, mali thelathini na moja. Yaani wanyama wakubwa na wanyama wadogo. Ambae ni Mbuzi na Kondoo. Uwa ni thelathini na moja. Sasa hawa wanafikiria ati hii mali wakati huu ndio wale wazazi wa siku hizi, hawataki msichana ambae amekaa naye afanye nini? Ati watoto wawe wa mwanaume huyo na mshichana pia. Sasa Waturkana wanasema hawataki kitu kama hicho. Wanataka kudai ile mali yao ya kawaida. Hiyo mali iendeleo kudaiwa mpaka wakati wewe utapata mali halafu utakuja kufanya harusi ya kawaida ambae Ndume itakuja kuchinjwa. Waturkana wanasema ile harusi ambae haijawawa Ndume, si harusi. Wanasema hii ya DC, ya Kanisa hawa hawatambui kama ni harusi kirasmi. Wanatambua ile yao ya kuwawa Ndume.

Com. Lenaola: Asante sana. Hebu, tutulie, tutulie kidogo. Tutulie sasa tunarudi kwa program. Leah Ewoi. Leah Ewoi, Councillor.

Leah Ewoi: asaki ayong atolim ngadi kiro

Com. Lenaola: Sema jina halafu endelea.

Translator: Jina anaitua Leah Ewoi, Councillor. Neno langu la kwanza. Tunataka uongozi isawanishe wanawake na wanaume. Kama vile tumekaa hivi. Wamama wanakaa katikati. Mzee mmoja pande hii, na mwingine pande ile.

Tunataka pia mali, watoto wale wawili wamepatikana kwa ile Boma, kama ni msichana na mwanaume wagawe mali ya baba yawo wote. Si kubagua msichana na kijana.

Ya tatu: Tunataka kitu inaitua Title Deed ipatikane sehemu yote ambae ni town. Mahali ambae ni risafu, hatutaki iende huko, kwa sababu ya sisi kukua na (word not clear) kwa mama kwa maalisho. Kama kuna kitu inaitua Title Deed, ipatikane town. Isiende risaf. (Clapping)

Na pia ya nne: Harithi yetu, kama kuna NGO yoyote ambae inataka kujenga katika area hii ya Kalokol, waulize wananchi wa hapa. Waulize sehemu yao. Asikuje to nakuishi nakusema hapa ni area ya Serikal. Tuulizwe sisi wenyewe watu wa hapa. Hata kama ni Company hata kama ni nini, aulize sisi, asiingie tu namna hio.

Pia watoto ambae wamezaliwa hapa Kenya, hata kama amezaliwa na mzungu, hata kama amezaliwa na mwafrica, kama baba yake ni mzungu, abaki afuate kimila ya hapa, sheria ya Kenya ama afuate kimila ya baba yake. Asiende kufuata kimila ya nchi ingine na anawacha kimila ya nchi yake. Toliwor ibore daanf/g ni eanyuni ngesi kaneni ikeng

Ya sita: Sisi wanawake pia, sisi wanawake pia tuangaliwe kama watu wa Kenya sawa sawa wanaume. Wasiwetu wanaona sisi kama hatuwezi kufanya kazi yoyote hapa Kenya. Sisi, tuko sawa na wanaume kufanya kazi yoyote hata kama nikuendesha ndege, tutaendesha pamoja. Baadala ya sisi kuwekua tu kando.(Clapping)

Na, tungependa pia Serikali, Serikali iwe karibu na watu wake. Kama sasa sehemu ya mpaka, baadali kurundika sasa ma barracks huko Eldoret, walete majeshi iwe kando ya mpaka na ichunge wananchi kwa mpaka. Serikali iwe karibu na watu wake na kutunza watu wake na mali yao, kuliko sasa wanakua tu kule na hakuna askari ambae anachunga mpaka. Ningependa Serikali awe karibu na watu wake. (Clapping) Na pia mazozano pia kama ya raia wa Kenya, kwa mfano ya wa Turkana na Wa Pokot, Serikali itafute njia ya kuketisha hawa baadala ya kupiga wananchi wake na kumaliza wananchi wake kupitia kwa bomb. Hiyo tumekataa. Itafute njia ambae inaweza kuketi na wananchi wake na kuamua hio manene. Kuliko tena sasa Serikali tena ndio inamaliza wananchi wake.

Ingingine ni kama kuna kitu ambae inatakikana iwe karibu na wananchi, ingeletwa karibu na wananchi. Vitu zingine inasemekana iko Nairobi, hakuna mwananchi anaweza kufikia kule. Kama sasa mamboi ya kitambulisho, iletwe karibu kwa District. Sisi wote ambae wananchi wanaweza kupata karibu mahali yuko. Na ni lazima aletewe. (Clapping)

Na pia uongozi, uongozi ambae inapatikana Kenya, kama hata ni Minister, kama hata ni Rais, i balance siwe kwa kila kabila

yote ya Kenya. Isiwe kwa upande, pengine, upande mmoja. Engoliki ayong atamar kichakari ngoni ngiturkana noi na kisaki atoyena nyo bo ikoneta ngakiro nu kona

Com. Lenaola: Asante sana Councillor Ewoi. Tumekushukuru kwa maoni yako. Alfred Esokon.

Alfred Esecon: Nawasalimu wote, hamjambo.

Com. Yano: Hatujambo.

Alfred Esecon: Wajua nilikua naitua na jinya ingine mbeleni ndio maana imekua hivyo. Sasa yule pia anaitua Alfred yani. Ehh tuko wawili.

Com. Lenaola: Ee, nimeond muko wawili. Sasa sema Alfred Esecon number two halafu endelea.

Alfred Esecon: Sawa.

Com. Lenaola: Sasa sema jina basi. Just say your name again

Alfred Esecon: Alfred Esecon. Pia mimi ningependa kuongea machache. Sitaki kuongea mengi na kuchokesha watu. Naseme tu machache ambae inanisumbua.

Com. Lenaola: Sema tu vile unapenda.

Alfred Esecon (2): Sawa. Kwa hivyo yangu nikuongea juu ya County Council. Juu ya County Council, najua kila kitu inategemea masomo. Najua ukichukua mzee yoyote ati imesemekana ati ni Chairman ya County Council na huko haja soma. Ataelewa namna gani report? Report itaonekana namna gani? Haitaonekana.

Com. Lenaola: Basi pendekeza.

Alfred Esecon (2): Pendekezo ni hili. Lazima awe amesoma kuazia kidato cha mne kuendelea juu.

La pili, vile Councillor Ewoi anasema Title Deeds, kwa sababu hii ndio inakua problem sana for a long time. Sasa nilikua napendekeza hivi. Kama pengine mtu amekua amenunua mbeleni plot, na amesha toa pesa, sasa naona yakua ni vigumu sans mtu anaonekana tu hakuna, na unapatia mwingine. Sasa na alikuwa amenunua. Kwa hivyo pendekezo ni hili. Serikali afadhali achukue hio, iwe Serikali ndio inapeana, sio watu wa County Council.

Ingingine ni juu ya Chiefs: Chiefs lazima awe mtu ambae pengine kuanzia darasa la nane kwa sababu ya darasa la nane ako na cheti. So, siku hizi ati kwa sababu ni watu wa darasa la nane. Lazima kila kitu iko na cheti yote, lazima iko na umuhimu yake. Kwa hivyo Chiefs lazima waanzia kwa darasa la nane kulekea juu. Sababu hata angalau, hata angalau atakua anaandika kitu kidogo, kama ni report, anaandika report kamili. Sio yule mtu pengine hajui kuandika ati anajita ni Chief. Si mzuri. Kwa hivyo inatakiwa awe ni mtu kuazia darasa la nane mpaka kidato cha nne mpaka kituo kikuu au Form IV na kadhalika. Kwa hivyo itakua ni hivyo. Ndio hata kama watu wakileta mawaidha, anaandika chini. Ana nakili chini na anaandika. Sio yule anakaa tu kwa ofisi tu hivyo, na anasikia kama wimbo tu anasikiza. Kwa hivyo pendekezo ni lazima awe amesoma.

Halafu ile ingine – Councillor: Najua tusipongea mambo ya Councillor, Councillor ni kulingana na vile, hata MP naye, President naye anachaguliwa, wananchi wanapiga mstari, MP pia mstari, kwa hivyo hata Councillor ni hivyo tu. Sasa nilikua napendekeza hata Chief yenyewe tukianza wakati wote watu wanapiga mstari. Chief naye apigiwe mstari. Ndio ajuwe ya kuwa, kweli niko na wananchi pamoja. (clapping) Sababu sasa kila mwaka Chief mmoja ndio ako hapo tu. Kila mwaka, chief pekee yake ndio ako kule. Hata hawezi kusikia maoni ya watu.

Com. Lenaola: (inaudible)

Alfred Esekoni (2): Okey, thank you. Kwa hivyo ilikua inatakiwa iwe hivi. Pendekezo yangu iwe hivi. Wa chief wote wapigiwe mstari hivi. Wapigiwe mstari pia ndio wajua uchungu ya kweli ya kuongoza watu ni nini? Kwa sababu, sio mzuri sasa isemekane pengine hawaku nichagulia mimi nikiwa chief, watu wanaleta maoni na mimi sisikia huko. Kwa sababu najua tu, hata nisipo sikia mambo yao, mimi bado nitabaki tu nikiwa Chief. Kwa hivyo apigiwe mstari hata yeye pia.

Mayor wengine kama wa mji wetu. Hio pia inatakiwa wapigiwe mstari ndio wajua ukweli uchungu wa kuongoza watu ni nini. Kwa hivyo nilikua napendekeza hata Mayor mwenyewe lazima apitiwe mstari ndio wananchi wajue yakua kweli sisi tunaongozwa na Mayor ambae anasikia mawaidha yetu.

Halafu mengine ni juu ya Councillors kwa yule ambae atakua amechaguliwa. Unajua kiongozi wowote lazima akuwe na afisi. Kwa hivyo nilikua napendekeza Councillor ambae atachaguliwa lazima awe na afisi. Ili pengine mambo ikitokezea wakati, lazima aawaleze watu ya kuwa, jambo fulani hivi itendeke na ana nakili pengine kwa ofisi yake. Kama ni wanafunzi, pengine amemaliza shule ya kwanza au shule ya Primary, pengine anaitwa kwa kidato cha kwanza au Form I, pengine amakosea malipo ya kulipia huko shuleni. Sasa akiwa Councillor, lazima akiwa na ofisi mwake, atakua anaketi chini na anaandika hayo maneno ya kusiadia wanafunzi ili waeleke masomo wao. Kwa hivyo yale nilikua nazo ni hayo.

Com. Lenaola: Asante sana. Samson Ekidor. Samson.

Samson Ekidor: Asante sana.

Com. Lenaola: Sema jina halafu uendelee

Samson Ekidor: Jina ni Samson Ekidor. Yangu mimi ninataka kuongea juu ya Co-operative Society. Chini ya Katiba mpya mimi ningependelea Serikali iwe ikisaidia Societies ambae zimeanguka. Na ifanye hivyo baada ya kufanya uchunguzi na kujua ni kitu gani ilisababisha kuanguka kwa hio Society. Halafu ichagua njia yoyote, either Serikali yenyewe iingie na pengine isimamie kuendeshi hio Society ama members wenyewe waiendeshe. Ninasema hivyo kwa sababu ya mradi kama huu ambae zamani ilikua iaajiri watu karibu mia tano walikua wakifanya kazi hapa. Na karibu, kiongoze wengi wa Turkana ambae washa kua wanasimamia ma NGO'S ama ma ofisi ya Serikali, walipitia kwa hii Society. Na hali, mimi nikiangalia hali ya sasa, naona hii Society imenyamaza hivi na sisi Waturkana wenyewe tunashugulikia tu mambo ya kujenja mashule mengi na hatushuguliki na mambo ya Society. Sasa hii mashule tuta jenga mpaka wapi? Hatuwezi kuangalia pia upande wa mradi kama huu ambae itatengeneza kazi. Yangu tu ni hayo. Asante.

Com. Lenaola: Asante sana Samson. Margaret Kipchumba. Margaret Kipchumba. Anza na majina yako halafu uendelee.

Margaret Kipchumba: ekang kiro Margaret kpchumba na arai ayong itwan akop kana

Translator: Kwa majina anaitua Margaret Kipchumba. Yeye ni mzaliwa wa hapa. Anaitua Margaret Kipchumba Kamar.

Margaret Kipchumba: asaki ayong atolim ngakiro kang. Ibore ni ekingaren keutaritai kolong ayong anierumor atotiakas ka ekile kang kidongio ngesi emal daang lokolong kianyuni sua daang aluarei

Translator: Yeye ana maoni, jambo la kwanza ambalo alikua anaongea ni kuwa, juu ya maji. Yeye aliolewa lakini baada ya muda fulani, aka divorce. Yule mwanaume wake alibaki na ile mali yote walipata wakati walikuwa pamoja.

Margaret Kipchumba: asaki ayong na etiakatar ekile ka aberu totiakai emal alokidingi kechi taanyu kila itwan a nus

Translator: Pendekezo lake ni hili, nikuwa wakati watu wana divorce, wakati mwanaume ana divorce mwanamuke, ile mali wao walipata igawe katikati. Mwanaume abaki na nusu, na mwanamuke pia apewe nusu ndio aende kuanzisha maisha yake.

Margaret Kipchumba: alotal alokus alongiturkana eyei ni iriemunosi ngitunga kiwakinai ekes ikoni tokona ngareni ngikasukou. Kisaki sua mini niiriemunosi ngitunga kiruororo

Translator: Katika kabila letu ya Waturkana, kuna mahali wazee ukutana kila kidundi, kuna mahali uhukutana. Nasema

katika kimila ya Waturkana, kila kikundi katika jamii ina mahali inakutana. Kwa mfano wa (word not clear) kuna mtu wao ambao wanakutana wakijadili mambo juu ya jamii. Kwa hivyo katika Katiba hii, tungependa Serikali iwapatie vikundi kama hivo jukumu ya kuendelea na mambo ambao yali kua nafanywa hapo awali. Kwa mfano kikundu cha wazee wawe wakijadili mambo yao isiwe inachukuliwa kuwa ni kikundi cha siasa.

Margared Kipchumba: kisasi sua ekile daang luidichakini aberu keng yarai nakot kititakinai

Translator: Jambo lake la tatu ni juu ya kupigwa kwa wanawake ama kuteswa kwa wanawake. Tungependa yule mwanaume yoyote ambae anahusika kupita muke wake, astakiwe, astakiwe na apelekwe Kortini na astakiwe.

Margaret Kipchumba: aliwor tokona ibore eni na a katiba kana akicha aloturkana

Translator: Changamoyo kwa Waturkana wenzake ni kuwa, Katiba hii mpya imekua sasa ni mwangaza kwa jamii wa Waturkana.

Margaret Kipchumba: *ibore ni a ngikan ngesi ngakiro a anam . Arai anam amana a ngiturkana na kisasi toliwor ngiturkana bon kechi ichemiete ananam kana neeliwor nabo ngikabila luche*

Translator: Jambo la tano. Pendekezo la tano ni kuwa shamba la Waturkana ni bahari, visiwa hizi, kwa hivyo, amependekeza kuwa shamba hili liwe inavunua na Waturkana tu isiwe pengine ni ya makabila wengine.

Margaret Kipchumba: kisasi sua ngitela luche toliwor egielete bon anikosi. Kisasi nangolenyang kinaki ngikilinga lu kipolokinio anam na

Translator: Anasisitiza kuwa, makabila mengine wawe tu wanunuzi. Sisi tunavua na wawo wananunua. Wasiwe tu wao wanavua na wanauza tena na hili ni shamba letu la Waturkana. Kwa hivyo Serikali itupatie nguvu ya kuweza kumiliki sisi wenyewe katika shamba letu.

Margaret Kipchumba: ibore ni echamakina ngikabila luche eyenete ngesi atamar na eponeta kechi akichiem kane potu aheshima ne epotu a ngikilinga

Translator: Changamoyo kwa makabila mengine kutoka sehemu zingine. Changamoyo ni kuwa, unapo ingia ama unapo unataka kuvua kwa kisiwa hili la Turkana, njoo na heshima, sikizana na wenyeji. Isiwe tu wewe unakuja unatumia nguvu kuvua shamba ama kuvuna shamba la mtu. Uwe na ile heshima ya kuheshimu mwenyeji.

Margaret Kipchumba: niibunio iyong nakop nagela echamakna ieshimuit ngitunga akop ka ngina. Ikoni tokona kalokol eya ngikabila lukaalak noi. Kisaki sua ani kemini ejie bu nangolenyang kingoliki ngakiro nu

Translator: Baado tu anasisitiza ukiwa mgeni kwa mji fulani, wewe unatakiwa uwe na heshima, kwa mfano pengine kuna mji huu wa Kalokol, pengine kuna makabila mengi, makabila hayo, ambao imetoka sehemu zingine za nchi, wawe na heshima juu ya wenyeji. Kwa hivyo kama pengine ukizusha gasia, Serikali inatakiwa ichukwe hatua, pengine ya kustaki huo mtu.

Margaret Kipchumba: ebalasi ngiturkana atamar ngakiro na akatiba nugu mere esiasa. Asubaki emjumbet loyok ngakiro nakalaak, asubaki ngakiro a ekichul ngakiro a ngipoltio. Kisaki atamsi atamar ngakiro na katiba mere ngakiro a emjumbet arai ngakiro yok. Ngoni kiwese atosubakis ngakiro na a katiba kana

Translator: Nichangamoyo kwa Waturkana wenzake kuwa, kutengezwa kwa Katiba si siasa. Kuna wengine wengi ambao wameelekeza jambo hili la Katiba kwa siasa. Kuwa kuna mambo fulani ambao Mjumbe wetu ameweza kubadilisha katika jamii ya Waturkana. Mambo ya mahari, amedadilisha ameongeza mambo yake. Mambo ya pengine ya kuchukua plot na kadhalika mjumbe amebadilisha. Kwa hivyo ni changamoyo kwa Waturkana kuwa, Katiba si ya Mjumbe, si ya nani. Ni yetu sisi wote wananchi. Ni sisi wenyewe ndio tunatengeneza kwa hivyo isiwe kitu cha siasa. Isiwe chombo cha siasa.

Com. Lenaola: Asante sana Mrs. Kipchumba. Hebu nirudie tena jambo. Hebu niseme hivi. Wazee mutulie tafadhale. Munakuja late halafu munapiga makelele. Hebu, tulia, tulia. Hebu tuambie hivi. Tafadhali hii kazi ya Katiba si kazi ya siasa. Si kazi ya mjumbe, si kazi ya Councillor, si kazi ya DC, ni kazi ya Wakenya wote. Tumeelewana hivyo. Kwa hivyo musifikiri kwamba tunakuja kumchambua mjumbe amd kumchambua Councillor ama kumchambur mtu yoyote. Shugli hii ni kubwa kuliko Kalokol. Ni kubwa kuliko Turkana District. Ni ya nchi nzima. Kwa hivyo tusiweke siasa ya Kalokol na Turkana ama Turkana Central ndani ya hii kazi. Tumeelewana? Kila mtu ako na maoni yake. Na Mjumbe pia ako na maoni yake. Councillor pia ako na maoni yake. Huyu mzee ako na maoni yake. Na tulisema hivi, njoo hapa, sema maoni yako mwenyewe. Tumeelewana? Si maoni ya mtu mwingine. Na usimtusi mtu mwingine. Tumeelewana? Kila mtu, maoni yake. Sawa sawa.

Translator: alimu atamar kane lokatoyok eponitore nege eponitae asubakini ngakiro na kingarakinete ngoni moi, nikiponit ngoni nege ekieny kori alimun ngakiro a itwan a niche ani keyei iyong akiroit nibala yok asaki eatak echamakina iyong ibuni nege ngaren tama eyei akiroit nasaki eatak bu nege kiiinakin ngadakikai ngakan kiatak ngakiro nikinomito iyong mere ngakiro na ekieny mere kongina arai nege kibunit asubakini nagkiro na kingarakinete ngoni ka ngide yok lu ka moi, iirasi?

Com. Lenaola: Haya Asante sana. Joseph Ekal. Joseph Ekal. Sema jina halafu endelea.

Josepha Ekal: ekiro lokang arai joseph Ekal

Translator: Kwa majina anaitua Joseph Ekal.

Joseph Ekal: *akiroit na ekingaren na alimuni ayong ngesi na kibala k9saki atamar kilemun rais kotere ngikaru ngitomon*

Translator: Jambo lake la kwanza ni kwamba, uchaguzi wa Rais, Rais achaguliwe baada ya miaka kumi. Awe kwa kiti kwa muuda wa miaka kumi.

Joseph Ekal: *na ngarei nejok rais naeebyere atamr esaki ekura na nangi akop ache tamarai raisi logo elemio kane kama ngiturkana*

Translator: Pendekezo lake juu ya Rais ni kuwa, Rais anapotaka kura, aweze kutembea katika nchi nzima asiwe tu anachaguliwa bila hata wengine kujua.

Joseph Ekal: *na ngauni kibala ngakiro na kipande nyani ibore nikolong ibalsi esi be nyoni elemerengakipandei nyo pe eyaunere turkan*

Translator: Juu ya kitambulisho iwe inafanyika sehemu za Turkana isiwe tu inafanyika sehemu za Nairobi ama mahali pengine.

Joseph Ekal: *ngakiro na nguomom kibala alomjumbet dai alo kansolait dae kitama kilemuni ikoku ni a ngakilasia ana polok na ikoku ngini neyeni akirk kisaki atolemut itwan niitemokino na report mere atamasi be kilemi itwan a elim nape nisumator itwan kisaki atolemut itwan kulingana arukor a itwan*

Translator: Kwa upande wa uchaguzi wa Mjumbe au Councillor ama mtu mwingine yoyote ile, isiwe masomo hasa inakua inajaliwa saana. Iwe tu ni mtu anachaguliwa kwa ile uongozi kwani jinshi wake wa uongozi. Isiwe ya masomo.

Joseph Ekal: *karai ika ngakilasia a ngakani ngakanikapei kisaki atolemutu*

Translator: Hata kama ni mtu wa darasa la kwanza ama hata kama ni mtu ambaye hajasoma, so long as ako na qualities ya uongozi ya leadership anaweza kuchaguliwa.

Joseph Ekal: *anierumor arumoret abala ngakiro na ekichul a ngiturkana kimiekinai ngolo jik ka ngiturkana kech*

Translator: Jambo lake la mwisho ni juu ya mahari ya Waturkana. Mambo hakuna kubadilisha sheria hio. Iwe inabaki hivyo ilivyo kuwa hapo awali.

Com. Lenaola: Haya. Ningependa sasa kumpa Mheshimiwa nafasi. Hii mambo ya mahari ninasikia imelete mambo hatuelewi sana. Hebu Mjumbe awaeleze vile mambo inakuja.

Hon. David Ethuro: Asante kwa Com. Lenaola. Ejok nabo. Asaki atolimu akiroit apei na kiyana kane ejok atolim iteni ngakiro na ekichul mam ana katiba ngakiro na ekichul arai etal a ngiturkana na iyo ibore niichala kane pas ni emam ngakiro na isubi adokiti ekiro a itwan pas anang ngirwa kon. Torik ngitunga kirai iyong ekansolat kori ekatukon torik ngitunga aniajokon mere akingalare ngitunga

Com. Lenaola: Asante Mheshimiwa. Nafikiri tumelewana sasa kwa hivyo tusiwe na mambo mingi. Okey. Emankor Leudi. Sema jina halafu uendelee.

Emankor Leudi: kwa jina ni emanikor Leudi

Com. Lenaola: Endelea.

Emankor Leudi: Kwa maoni yangu mimi naongea juu ya Katiba. (He continues in Kiturkana)

Translator: Wacha niwambie kwa Kiswahili. Ni kwanini kuna mtu anasema above the law? Tunataka huyo mtu anaitua above the law astakiwe kama watu wengine.

Swali ya pili. Kila maara tunachezwa na Administration Police na Police, na Chiefs na nani. Ni kwa nini Kenya hakuna ofisi ambae tunaita Human Rights? Mimi ningependa hio ofisi iwe hapa Kenya. Kama mimi nachezwa na askari ama na Chief ama na MP, wanaweza kunitetea.

Com. Lenaola: Endelea.

Emankor Leudi: Ya tatu: Naunga yule mtu alisema hii ni ya ardhi yetu. Mgeni yoyote kutoka kule juu aheshimu sisi ni wale ambae tunaishi ardhi hii ya Kalokol.

Ya mne: Wanunuzi wote kutoka Lake Turkana atoka akuje town, apate Samaki town. Asiende huko. Hiyo ndio ya mwisho.

Com. Lenaola: Asante sana Bw. Ekidor. Tulia, tulia tafadhalini. Hebu tumsikize Aiyanae Esnyen. Aiyanae Esnyen.

Esnyen Aiyanei: ejok robo daang mam nakalaak kiani ekang kiro Eyanae esinyen alimuni kidiana ngakiro na ngikatukok echamakina ibore be ekatukon tolemunai ikoku a itwan anieyenio atamar ati ejok etabia keng erono ibore elosio kigirai

ngitunga anamoni tani ikoku ni ekaupan aniebuni kikirkur ngitunga topeta (clapping)

Translator: Jambo lake la kwanza ni juu ya Chiefs. Kuchaguliwa kwa Chiefs. Chiefs wakati wa uchaguzi yeye anatikiwa achaguliwe kulingana na family history wao. Isiwe tu Serikali ndio anawachagua na anawaajiri huko.

Esnyan Aiyanei: itwani ngini na elemunere kaina nepupi ngakiro nakosi a ngiraya tamaa kane arai ayong itwan ni kalemunitai kama mam ibore kisubakinetae esi ayong nikilachakinete

Translator: Chief anapo ajiriwa na Serikali awezi akahudumia wananchi kwa njia nzuri. Kwa hivyo, ingekuwa afadhali achaguliwe na wananchi isiwe akijinaki kuwa yeye anaajiriwa na Serikali. Awe sasa anaajiriwa na wananchi na anahudumia wananchi ambao walimchagua.

Esnyan Aiyanei: *na ngarei na ngikansolai elemunio ngikansolai kaina be egir ta ati anieyaunio ne lokansolait lo nyai nesaki ngesi akieyen eyeni atamar kalemunio kolong kama anamoni kotere itwan ngini aremuni ngoni ngichani anawi anakeng elosio jik tolemunai ikoku ati kotere kebu erik ngitunga ejok*

Translator: Councillors pia wachaguliwe kulingana na family history.

Esnyan Aiyanei: na ngauni ngakiro a ngide a eskul toliwor eskul a ngide a ka pas neemini ngakiro a ngichokai

Translator: Kuwe na free education.

Esnyan Aiyanei: ee kotere be ebeyo sua tochunut kichununut sua ngide kama na eremunere emam eniform kirutunai be tarai ngaropiae angopikis tolemunae karai eniform lo a ishirin dae

Translator: Juu ya masomo, Waturkana kwa mfano, mtoto anapo pelekwa shule, na mtoto amefukuzua huko kwa sababu hana uniform, pengine hana vitabu. Na mzazi kule hana kitu chochote. Pendekezo lake ni kwamba kuwe na free education. Serikali ipeane elimu ya bure ili mzigo huu ipungue pia kwa wazazi.

Esnyan Aiyanei: kianyu sua ngichani lukalaak noi. Tokona anngop ngimwalimo a nursery tarai ngesi itani eskul toosu ikoku toloto kilasi one ebeyo ngiure a ngide tatacha e mwalimu, nabo na emamakatar ngiure ngaropiae

Translator: Sisi tumekua na shida fulani. Waalimu wa Nursery, maranyingi Serikali aiwalipi. Kwa hivyo amependekeza kuwa, Serikali iwalipe waalimu wa Nursery badala ya Serikali kuleta mzigo kwa wazazi ati walipe waalimu wa Nursery, watoe chakula kwa Nursery na vitu kama hizo. Na huu ndio msingi wa elimu wa mtoto anapo elekea juu.

Esnyan Aiyanei: *nache emjumbet lo ibalasi esi tolemutu akoko ngadebe ngitunga kwa iyunit adebe na ibala ati asaki kwa egela lo itwani nikolong isaki iyong tadakar to0loto nikeng ngini kipita tarai nikolong adikino kingarakini iyong ngini adakar kisaki atolemut itwan nikingarakini ngide kosi lu aanyut eshida nyani nikolong egirere ngimoi lu eya ne*

Translator: Kwa ufupi juu ya uchaguzi. Tusiwe na secret balloting. Kama ni mjumbe tunapanga line. Tunamchagua haradhani kwa sababu tumekua na uizi mingi wa secret balloting.

Esnyan Aiyanei: ikokini turkan eanyuni maendeleo ebuyo ngide kosi tarai ngide eyaunito maendeleo ngulu

Translator: Juu ya masomo ya watoto. Angependa ile free education tu iendeleo kwa sababu hii free education, I mean, mambo ya education imekua gali. Kusomesha mtoto halafu katika Wilaya ya Turkana imekua gali na umasikini pia imezidi. Kwa hivyo kuwe na free education ndio watoto hawa ambao wanasomeshwa waweze kuendelea na wawe viongozi ambao wanaungozi mwema na wamesoma.

Com. Lenaola: Jambo lingine.

Esnyen Aiyanei: ngakiro na anam. Anam akosi Akuj kolong kisubakini sua tama toyereta ariemuni akop na eyei akolong emam akiru etepi na ngamanat kinaki anam kiwaki ngilelem. Na ebunio itwan yau ngatubai tosio thorough nikingisi sua atamar alosi akichiem na ngikolia nguleu kisaki eusate kisaki sua tatachai ngalup nakosi(clapping)

Translator: Juu ya kiziwa wa Turkana, Mungu alikuwa na sababu ya kutupatie ziwa hili iwe shamba letu kwa sababu kulikwako na ukame mwingi. Kwa hivyo Mungu alikuwa na sababu kutuletea bahari na akaweka samaki, na akaweka vitu vyote. Kwa hivyo tunataka pendekezo lake ni kuwa, mtu yoyote ambae ametoka sehemu zingine za Kenya, ambae si Mturkana, akiija hapa awe ni mnunuzi, ana nunua si tena anaenda kuvua samaki, kwa sababu hilo ni hilo shamba letu. Awe ananunua na sisi tunavua. Na pia beaches, mtu ambae ametoka down country, akiija hapa, beaches zote ziwe sinalipwa. Beaches zote ambazo ziko along the Lake.

Esnyen Aiyanei: na ebunio ngesi nipeyononi akiduk ekuasi anam atamari adukokini ngakais echamakina elemuni ngaropiae togie; ngalup nakosi toloto ngaropiae nguna na account nakosi anikanyuni eshida kingarakini

Translator: Jambo la mwisho ni kuwa, kama kuna NGO yoyote ambao imekuja katika sisi Waturkana na inajenga pengine kwa beach fulani, hio NGO ilipe pesa na hizo pesa zipelekwe kwa wale ambao wanahusika na hio beach ipelekwe kwa account na hizo pesa zisaidie wale watu ama wenyeji ambao wanapatikana kwa hio beach.

Esnyen Aiyanei: *akiroit kang na emisho ngesi ngina*

Translator: Asante sana.

Com. Lenaola: Ngoja kidogo.

Com. Yano: Aiyanei, nimesikia ukisema ya kuwa ungetake free education, masomo ya bure. Kiwango gani, kutoka darasa gani mpaka wapi? Kuna kiwango?

Translator: ayanae ibu takae tama kisaki arieng kinaki ngoni tarau emasom netachio isaki tokona toliwor akilasi na ngakan ka uni netacha ngide kori isaki na ekingaren tananga university isaki iyong toliwor aka pas kongina kori isaki tatachai enangio wache

Aiyanei Esnyen: asaki toliwor kisomata ngide kongina tanang nianangete mam sua emal kiyakari abu akolong amieta keyei ikine kolong eyei ngikaala itiemunito esukul

Translator: Anasema kuwa angependa masomo kuanzia darasa la kwanza mpaka university ama mpaka college iwe free kwa sababu sisi hatuna chochote.

Com. Lenaola: Asante sana mama. Pastor Peter Ng'asike. Halafu, tafadhilini, tafadhalini makelele tuwache. Hii machine inashika sauti yote ambao munasema. Haitaki makelele. Pastor Peter.

Pastor Peter Nga'sike: ngikasukou ka ngakimak ka ngitunga daang luiponito nege ijokosi. Mimi naitua Pastor Peter Ng'asike Ejara na nataka kuzungumuza kuhusu mambo ya wanyama na wasafirishaji.

Nimewai kufanya biashara ya kusafirisha wanyama kama Ngo'mbe, kama Mbuzi na hio ndio mali yetu ya Waturkana, Turkana nzima Maasai hiyo ndio mali yetu ya wa Africa ---- na musikize vizuri, hii ni mambo ambao iliharibika zamani wakati zile za ukoloni na ndio ninawaelezea itekelezwe. Hapo zamani, siku zile za ukoloni, kilitokea mambo ya Katiba ni kwamba permit inayo peyanua kutoka hapa Turkana utabeba wanyama mpaka Nairobi pekee yake. Na kuna masoko iko Kitale, kuna masoko iko Bungoma, kuna masoko iko Chwele, hapo zote katikati ya nchi ya Kenya uwezi kupeleka wanyama ati kwa sababu ni wagonjwa na kuna masoko ya hio area hata kama kwetu hapa pengine Lodwar inaweza kuwa na mnada popote.

Sasa nilikua ukipeleka wanyama kutoka hapa Turkana, kama ni Ng'ombe mpaka upeleke Nairobi. Na kuna Ng'ombe zingine uwezi kupeleka Nairobi kwa sababu baado ni Ng'ombe ndogo, ndogo kama hata aina bei. Ukipeleka Nairobi pengine utalipa gari pekee yake na unarudi na mkona mtupu nyumbani.

Com. Lenaona: Pendekeza, pendekeza.

Pastor Peter Ng'asike: Pendekezo yangu ni kwamba, permit iwe free Kenya yaani popote ambapo kuna soko iperekwe wanyama na iwuzwe hapo. Hiyo ndio mambo hio ya wanyama ipite.

Hapa Kenya kuna watoto ambao wamezaliwa na wanaume na wanawake. Wanajaa kwa kila mji, Nairobi hapa Kenya ata hapa Turkana, Lodwar watoto wanakaa mitaani, watoto wanakula katika mapipa. Mimi nikiwa mmoja ya watu wa Kenya nikisema hivi. Ningependekeza kusema hata watoto kama hawa iangaliwe na sheria ya nchi wawe na mahali ya kuwekwa hata na wapate elimu kwa njia sawi kama binaadamu wengine, hio ndio neno mimi niko nayo.

Com. Lenaola: Asante sana Pastor. Edward Kazo. Edward Kazo. Sema jina halafu endelea.

Edward Kazo Lokolita: Maneno kidogo tu kwa sababu yote ambao ningesema inaonekana imesemekana.

Com. Lenaola: Sawa sawa.

Edward Kazo Lokolita: Kwa hivyo kuunga unga mkono -----

Com. Lenaola: Endelea, endelea mzee.

Edward Kazo Lokolita: Kuunga unga mkono kwa ile ambao watu wamenena hapa kuzungumuza juu ya maneno ya Waturkana, kitu ningesema kidogo tu nakusema ninaunga mkono kusema hapa Turkana iko shamba ya Turkana ambae inatakikana ujue iko mara mbili, iko mambo ya wasichana ambae imesemekana na wengine mbeleni. Hio ndio biashara yao ya kutosha. Wengine hawana hata mbuzi mmoja lakini mtoto yake ndio itampatie mbuzi mmoja hio. Kwa hivyo hiyo mambo inaonekana imeongea na imepitishwa.

Kitu kingine ambao ningeguza ni kitu inaitua bahari hii kidogo iko hapa, hii ndio shamba ya Waturkana ambae ingetakikana mtu yoyote ambae anatoka nchi ingine kuja kukaa chini kuuliza badala ya kuja kuingia katika shamba ya wenyewe. Bu tamaa be eyei akimuj ne tarai Mtu kutoka mahali pengine ambae nchi yake ni ingine ambae chakula yake iko huko. Sisi hatufichi.

Com. Lenaola: Endelea mzee.

Edward Kazo Lokolita: Kwa hivyo mimi ninasema mtu yoyote kuja kwa mambo ya bahari hii inatakikana akuje kuuliza kukaa chini apewe kama kununua ama kufanya nini nama hiyo.

Kitu ingine ningeuliza nikisema nina uliza mambo ya kuongoza nchi hii yetu ya Turkana iko sehemu tatu, ma Divisions matatu amechaguliwa, amechaguliwa wakubwa watatu. Wengine South, wengine Central na wengine North na uliza hawa kusema ninaomba hawa watu watatu wenye wamechaguliwa ndio kichwa ya wananchi wa Turkana. Ingefaa hawa wajiunge mkono mmoja, muwe mukiongea jinsi itasadia Waturkana. Hawa wajumbe watatu. Kwa sababu nchi hii iko shida ingine kama ya maji.

Nani ni mtu ambae atasaidia Waturkana kumpa maji? Ni Wajumbe kuungana na wa Councillors na wanachi wenyewe atapatia watu maji, mahali watu wanaumia kwa sababu ya maji.

Kitu ingine nikisema mambo mengi imezungumuzwa, imezungumuzwa hapa ambae ningesema lakini siwezi kuongeza zaidi kwa sababu imesha andikwa chini na nitasema asante sana kwa Katiba hii kwa kuja hapa kwetu, halafu sisi ndio tutajaribu yote kuongea mambo ambao inahusu nchi hii ya Turkana. Asanteni.

Com. Lenaola: Asante sana ex-Councillor, ex-Chief, ex-Mayor, tumeshukuru. James Lator. James Lator. Sema jina halafu endelea.

James Lator: ekang kiro James Natot

Translator: Kwa jina ni James Lator.

James Lator: eyei akiroit asakia alimuni asaki alimuni kidiama serikali atamar esomata ngide lu a ngiturkana ngikaru luko kalaak kainyo emamakari eturukanait lo eliwor PC , emistait emam eturukanait lo eliwor DC .

Translator: Anawaguzia juu ya kabila letu ya Waturkana au jamii ya Waturkana, wamekua margilized saana. Kwa mfano, Serikali ya sasa, hakuna DC Mturkana, PC Mturkana, Ambassador Mturkana, Mininster si Assistant Minister, Minister Mturkana ama ma posts mengine makubwa zile, Mturkana ni nagra sana kupatikana.

James Lator: *apisi na rais abala eyakasi ngiministai keng iboyonokinosi kechi kiyatakinosi emshahara makei etemokino apisi ngina elemunio a kamat na iboikini kiyatanaki kechi emshahara anieumori kingolikinia idara nache na serikali kiyatanakinere idara nache nikoni na ngimwalimu*

Translator: Jambo lake la pili ni kuwa, wajumbe siku hizi wanajiongesha mshahara. Mbona tusiwe na authority ama kamati ambao inashugulika na mambo ya kuongeza mshahara ya wafanyikazi wote wa Kenya? Kuwe na authority ambae ina mamlaka ya kuongeza mshahara yote ya wafanyikazi wote wa Kenya. Isiwe tu wajumbe tu ndio wanajiongesha mshahara.

James Lator: esibit nalim nguna aurianut

Translator: Kwa ufupi ni hayo tu.

Com. Lenaola: Asante sana Bw. Lator. David Sudani. David Sudani. David Sudani?

David Sudani: Kwa majina naitwa David Sudani. Mimi ni mzimulizi, tafadhali muwe stationed in -----

Com. Lenaola: We can't even hear you.

David Sudani: Kwa majina ninaitua David Kurani. Mimi ni (in audible) Jambo la kwanza ningependa kuongea juu ya Ulinzi, police officers. Police officers wako underpaid saana, that is why wanasumbua raia. So lazima mambo yao iangaliliwe. Kwa mfano sasa, suppose that they went on strike kama waalimu, kuta kweko na usalama gani kweli, hakuna, hata mabangi zitakua looted, kwa hivyo mambo yao iangaliwe.

So ya pili, ni akina mama. Hakina mama hakuna kazi wanafanya so some of them wanatengeza pombe haramu chenye inasemekana ni ya haramu. Sasa hata hio pombe haramu, ni kama shamba ya akina mama kwani ile pombe ingine commercial, kwani ni maji. Si hata hio ni pombe.

Com. Lenaona: Pendekeza.

David Sudani: Ningependekeza akina mama wasisumbuliwe. Kwa hivyo, pombe sio mbaya lakini mtu akikunyua kwa adabu si ita interfere na other things? Sio mbaya.

Kwa hivyo ya nne, la nne ningependa niongee mambo ya Kitambulisho na Voters card.

Ningependa sasa niseme hivi. Kuna waajiriwa wa kitambulisho wenye wanafanya kazi all through bila ku, sio seasonal. Sasa kwa vile sasa ni nini, kitambulisho na voter's card zinakuwaga necessary at the end of the term kabisa, mboona wakarani wa voter's card wasiajiriwe kama wa vitambulisho all through? Sasa ningependekeza in order to create jobs for these people kama hawa makarani wa kura, kuonyesha wanataka kazi, one in a term of five years, lazima waajiriwe kama wengine.

So kwa upande wa, ningependa niongee juu ya inheritance. Sasa, shida inakujaga wakati mwanaume ana marry two wives, inakuanga hapo. So, ingekuwa tu mwanaume mwenye angependa a marry two wives, ajengee kila mmoja kwake, ili hata wakati atakufa isilete shida kwa boma. Wanawake wawili hawawezi kuishi pamoja. So ningependekeza sasa, iwe kama nimpenzi amefariki kwa ile boma, mwanamke mwenye alikua kwa ile boma aridhi ile mali. Sio the divorced one.

Sasa kuna mambo ya equality. Akina mama wanasema ati lazima wawe sawa na wanaume. Kwa mfano sasa, itawezekana kweli Country iwe na two presidents na wawe sawa. It is quite impossible. Kwa hivyo ni hivo tu. That is the end. Kwa hivyo

yangu ni hayo. I am so thankful for that. Thank you.

Com. Lenaola: Asante sana David. Anna Akuom. Anna Akuom. Sema jina halafu endelea.

Anne Akuom: arai ekiro kang Anna Ekuom

Translator: Anaitua Anne Akuom.

Anne Akuom: sua robo kane alo turkan ngitunga lukolong nitoro losukul kolong angorot ani erumori eponitotor ngakiro daang akkaruniti ana kop ana kosi kisaki sua maendeleo daang na eponit kaina arai aka ngiturkana

Translator: Jambo lake la kwanza ni kuwa angependekeza kuwa Serikali iwapatie kila mwananchi katika jamii yoyote ile, angependelea Serikali ipeane mamlaka wanainchi wajifanyie mambo yawo wenyewe. Kama ni ya maendeleo wajifanyie mambo yawo wenyewe, kama ni mpango yoyote iwe inafanyua na jamii.

Anne Akuom: kotere robo nakolong kiosunio atoosikis turkana arai ngakiro a turkan bon kiyeni nenanga nakiro na nangolenyang na akiruoro a ngakiro anakalaak kanu ani erumori tokona ngirwa lugu ekot katiba akitaosori sua alemarito ngikilok ngaberu ngisikiria pe asakete ngaberu tatachut ngakiro

Translator: Angependa kushukuru ma Commissioners ya matayarisho ya Katiba kuwa Katiba hii mpya ambao tunatarajia kutengeneza imeweza kupanua mawazo na vichua vya watu sana, sana wanawake. Kwa sababu katika jamii ya Waturkana, wanawake walikua wanateswa saana. Wanawake wanachukuliwa kama 'beast of burden'. Walikuwa wanabebeshwa mzigo. Kwa hivyo, yeye anapendekeza kuwa isaki tokona iyong kwai?

Anne Akuom: asaki tokona ngaberu toloto kimorikinosi ka ngoikiliok apei ani etachuni aberu ngakiro kiira ekile ani etachuni ekile kiira aberu

Translator: Pendekezo lake ni kuwa kuwe na usawa, kuwe na usawa katika nyumba. Mwanamke akisema jambo, mwanaume asikie. Asiwe tu yeye anaongozwa kama mjakazi, kama mtu mdogo saana katika nyumba hio. Yeye pia apewe mamlaka ya kusema, ya kutekeleza jambo lolote katika nyumba.

Anne Akuom: kotere robo akop naga arai akolong ani erumor adauni ngibaren ani erumor ngide tokona lukiyarit losukul kesi arai ashamba kosi. Kisaki kisomata kingaraki nangolenyang kiyakari robo sua eboot ngirwa lu kigiel cha ngikalamia luppeipei ngakitabia nu ayaratae losukul anierumor kechi epudorete tongopo ibore kilemuni

Translator: Pendekezo la tatu ni kuwa, Serikali itoe elimu ya bure pengine kwa kiwango fulani. Elimu iwe ni free. Yaani, Serikali itoe.

Com. Lenaola: Kiwango gani ndio masomo iwe free?

Translator: isaki iyong tanang emasom ai?

Anne Akuom: Masomo yawe ya bure. Elimu iwe ya bure kutoka kwa hivi viwango vyote, Primary, Secondary na University.

Com. Lenaola: Asante sana mama kwa maoni yako. Paul Ebong'on.

Paul Ebong'on: Basi jambo langu la kwanza ---

Com. Lenaola: Sema jina halafu uendele.

Paul Ebong'on: Majina yangu ni Paul Ebong'on. Neno langu la kwanza ni juu ya Title Deeds. Sisi tunahitaji Title Deeds iwe kwa town. Isiwe kwa raia huko. Tunataka mahali nje huko, huko kwa reserve iwe pahali pa mbuzi kukula nyasi huko. Isifikiwe na Title Deeds.

Ya pili, sisi tunataka uongozi, Rais, abadilishe, yaani a balance uongozi. Isilalie nchi ingine. Nchi yetu ya Turkana, tunalaliwa tangu mwaka wa sitini na tatu, hadi sasa hatujapata Minister. Hio tunaone hio tunalaliwa. Aoni ya kwamba sisi ni wananchi wake. Ndio kusudi imefika sasa bila sisi kupatiwa Minister. Tunataka yeye a balance hio uongozi hata sisi tuonje nafasi ya Minister. Tangu zamani, sisi tunapatiwa tu Assistant Minister, Assistant Minister, tumechokeshwa na Assistant Minister. Sijui Assistant Minister iko namna gani. Kwa hivyo mimi naomba Rais atupatie sisi Minister kwa hii uchaguzi ambao inakaribia. Sisi tukichagua mtu tena, atupatie sisi Minister.

Halafu ya tatu, tunataka Waturkana, nchi kama Ethiopia, akiwa Mturkana, ilipwe. Isiwachwe tu namna hio. Ilipwe. Kama Kenya awezi kufuatilia hawa watu walipwe na Ethiopia basi hawa wenyewe walipe. Kwa sababu Waturkana wamewawa kwa njia mbali, mbali na hakuna mtu anaone kwamba watu wamewawa. Nikama tu takataka ndio inamwagwa huko. Kwa hivyo, tunahitaji akiwawa tu, ilipwe.

Ya nne na ndio ya mwisho, tunahitaji ma office. Office ya Chief mdogo itolewe. Ibaki na Chief mkubwa na DC. Hata tunaona office ya DO hakuna kazi nyingi iko hapa kwa Turkana. Kwa hivyo, iwe office ya Chief mkubwa na DO. Asante.

Com. Lenaola: Ngoja, Paul kuna swali.

Com. Yano: Paul, umesema ya kuwa ati kwa town unahitaji upatiwe Title Deed, upate Title Deed. Na umesema kwa reserve kama yale mashamba mengine musipatiwe Title Deed. Sasa hio ardhi itamilikiwa namna gani? Ungetaka iamilikiwe na nani?

Paul Ebong'on: Gani.

Com. Yano & Com. Lenaona: Hiyo ya reserve.

Paul Ebong'on: Hiyo ya reserve tunasema isiwe na title deed kwa sababu mvua hapa kwetu ainyeshi safari mmoja. Pengine saa ingine ina nyesha Loikita'ng. Mahali yoyote ninaenda kutafuta nyasi huko. Ikinyesha Kerio, mahali yoyote ninahama kutafuta nyasi huko. Ndio kusudi ninasema hivyo.

Com. Lenaola: Kwa hivyo ungependa nani amiliki hio ardhi?

Com. Yano: Ni ya nani. Kama kesho mwenyewe atakuja kuishi na kusema ni free land hakuna mwenyewe.

John Ebong'on: Tunataka tu huko iwe free land.

Com. Lenaola: Asante Paul. Etesiro Lokirdi. Etesiro Lokirdi. Lokirdi.

Etesiro Lokirdi: Jina ni Etesiro Lokirdi. Yangu tu ni ile kitu nasema, nitasema tu Serikali atusaidie kwa ile elimu ya watoto. Kwa sababu sasa, kwa sisi hapa mali imekwisha sasa inabaki watoto pekee yake. Na hawa watoto tunaomba kama ni usaidizi, Serikali isaidie sisi kwa upande wa watoto.

Com. Lenaola: Kwa upande gani?

Etesiro Lokirdi: Ya shule.

Com. Lenaola: Unasemaje juu ya shule?

Etesiro Lokirdi: Kwa masomo.

Com. Lenaola: Wapewe masomo ya namna gani? Ya bure?

Etesiro Lokirdi: Ya bure.

Com. Lenaola: Mpaka wapi?

Etesiro Lokirdi: Mpaka klas ya sita mpaka klass ya nane Serikali isaidie kwa hiyo.

Nasema tena ingine, Serikali isaidie sisi kwa factory hii. Mbeleni ilikuwa waalimu wote, ya kumata sisi hapa ilikuwa napambana na mambo ya nyumba hii kulete samaki hapa na watu wanapata pesa mingi kwa factory hii. Na mambo kuuwa samaki ndogo, sisi nakataa kama sisi ni wazaliwa wa hapa. Kuna watu wanaharibu samaki ndogo, ndogo ambae samaki ishirini kwa shilingi kumi. Samaki ishirini kwa shilingi kumi. Sisi nakataa kuuliwa tu inalala kando ya bahari yote, samaki hii kidogo. Napenda sisi, Serikala iongeza hata kama ni askari, isigauliwe hii samako ndogo, ndogo. Iwe samaki ni kitu ya kuchungwa. Sababu siku ingine, mimi vile nilichagua kukamata samaki kidogo. Nasema unauwa watoto yako.

Na watu tena mambo ya watu wa fisheries. Watoto wetu hapa wengine wanasoma na hii watu wengine wanaandikwa kutoka huko, na hawa watoto wetu wanakaa hapa tu. Unafanya kazi gani?

Com. Lenaola: Endelea.

Etesiro Lokirdi: Ni hawa watu wote ni sawa sisi wote. Elimu ile watu wamesoma kutoka huko na ile ya Mturkana yuko hapa, maelimu yote ni sawa tu.

Na mambo tena ingine alikuwa inasemekana ya ile watu wakuvua samaki kutoka huko, ilisema itasaidia (word not clear) na hii sisi watu wamengoja mpaka sasa watu wanahuliwa tu na watu wa Ethiopia.

Com. Lenaola: Sasa unapendekeza nini?

Etesiro Lokirdi: Sasa nataka Serikali ya mwenyewe ile watu nauwa kutoka huko ilipwe na watu wa Ethiopia. Kama kodi ilipelekwa na watu. Na watoto wa hawa watu sasa wanakaa bure tu hakuna mtu ya kuwapeleka kwa shule. Hakuna njia yoyote. Naomba Serikali awasaidie kwa hio manene. Mambo yangu ndio hio.

Com. Lenaola: Asante sana Bw. Lokirdi. Lotieng Eremon. Lotieng Eremon. James Lowalem. James Lowalem. Sema jina halafu endelea.

James Lowalem: Jina langu naitua James Lowalem. (*in Kiturkana*)

Translator: Jambo lake la kwanza ni swali. Kwa nini tangu Kenya ipate uhuru Serikali aijachukwa hatua yoyote ya kuongeza

district, yaani Turkana iwe na districts hata mbili hata tatu. Imekuwa tu under one District tangu 1963.

Com. Lenaola: Pendekeza.

Translator: ebeyo tolim ibore niisaki iyong tosubakinai

James Lowalem: *asaki ayong kiyatakinai ngadistrictio ngache nege turkan*

Translator: Angependekeza kuwa Districts ziongezwe ziwe tatu ama nne.

James Lowalem: *asaki nabo kiyatakinakinai ngakonstitutiencies kane alo turkan toliwor ngakan kotere tangu ataanyut ehuru amino ngauni kori ngarei*

Translator: Anasema kuwa Turkana pia iwe na Constituencies zaidi ya nne ama zaidi ya tano kwa sababu tangu tupate uhuru tumekuwa tu na Constituencies mbili ama tatu. Kwa hivyo angependekeza kuwa Turkana wakuwe na Constituencies mbili ama zaidi ya nne.

James Lowalem: echamakina nangolenyang einakini ngimjumbe ka ngikansolai ngaropiae na ifanyeta campaign ngirwa lu a ekura

Translator: Jambo la pili ni kuwa, Serikali wakati wa campaign wakati wa kufanya kura, wakati mwingi Serikali imekuwa iki pass mjumbe anapewa pesa anaenda kufanyia campaign yake na councillor pia apewe pesa zake ya kuenda kufanyia campaign. Isiwe tu yeye anabahatisha kwa mjumbe tena.

James Lowalem: kisaki toliwor ngitunga elemete ngikansolai neliwor nabo nangolenyang elemi. Toliwor ekatukon epei ana division apei

Translator: Kwa upande wa Chief. Chiefs pia wananchi wapange laini wamchaguwe. Sio Serikali ndio inamajiri kazi. Halafu kitu cha pili juu ya Chiefs. Iwe ni Chief mmoja tu kwa Location, kusiwe na Assistant Chief.

James Lowalem: *ngikasukou arai iwapito ekatukon kotere kechi eya diyete ngitunga*

Translator: Wazee wa vijiji ndio wasaidie Chief. Wawe sasa kama Assistant Chiefs. Kwa sababu wananchi wenyewe ama jamii wana attract sana wazee kuliko hata Assistant Chief.

James Lowalem: *echamakina kechi arai nangolenyang etachi*

Translator: Pia wale wazee wa vijiji. Wanatakiwa walipwe na Serikali.

James Lowalem: echamakina nabo ngimwalimo lu a nursry etachio ngaroppiae niitemokino kotere neni arai akisieunet. Idwangit tani elim lo alokidiana

Translator: Pia waalimu wa Nursery. Anapendekeza kuwa walipwe mshahara wa juu kwa sababu yeye ndio msingi. Amempatie huyu foundation mzuri. Kutoka hapa mwanzo mpaka huyu mtoto afike university. Kwa hivyo, msingi ndio bora kuliko hata juu. Kwa hivyo alipwe pesa nyingi hata kuliko waalimu wengine.

James Lowalem: na asaki alimuni nguna

Translator: Ni hayo tu.

Com. Lenaola: Asante sana Bw. Lowalem. Mwalimu Simon Nang'iro. Kama kuna mtu ambao ako na memorandum, umeandika tafadhali usiende bila kuwacha pale kwa Triza. Kwa hivyo kama mwalimu akimaliza utatuwachia memorandum yako. Mwalimu just highlight that.

Nang'iro Simon: Thank you. I am Simon Nang'iro. I am reading a memorandum. These are teachers' views and I am going to read it.

On Economic, Social and Cultural Rights: Basic education should be free, compulsory and available to all. Secondary education in each different forms including technical and vocational education be free and available to all.

The Government should provide adequate facilities to all systems of education in arid and semi-arid areas.

The Government to provide national education, bursary funds to ASAL districts. Boarding facilities to be provided by the Government to all primary, secondary schools in ASAL areas of the district.

Government to consider pre-primary teachers for employment and payment.

Functional literacy be intensified as far as possible.

Security: The Government to secure all international boundaries by deploying military and para-military unit i.e. Army and the

GSU. Compensation of (word not clear) property by either Governments involved to be (word not clear). Compensation funds to be provided by the Government.

The Administration Police be replaced by home guards and to be paid by the Government. No harassments by police but the cost to prove one guilty. Ombudsman's office to be created and be decentralized at every District, Division, Location as a watchdog.

Administration of Executive: The President should not be above the law. The President should declare the state and source of his wealth. Terms of office for the President should be only two of five years each. The President should not be an MP of a Constituency but he should have a Party. The Post of Prime Minister to be created and the President to be ceremonial. All appointments to be approved by the Parliament. Such posts, like Ambassadors, Judges, PC's, DC's. The President should be impeachable. The DO's post should be removed from the Provincial Administration. They should be elected by the people of that locality through 'mlolongo' or queue after going through a language test. The Chiefs should an 'O' Level, should have ten years experience in any profession and aged thirty years and above. Chief should be a local of that place. He should not have custody at his place.

Local Government: County Council Chairman, Municipal Mayor should not be a councillor. They should be a Form IV or graduate. They should be elected through queue system or mlolongo by the people. Councillor salaries should be paid by the Government through the Parliament like the MPS.

Land & Property Rights: Land to be people's property. Every location to have a land committee. Trust land laws should be repealed. Something to note here is that revenue collected should be used to develop that particular area and any natural resource to benefit the people of that particular area.

Salaries: The Government to set a commission to review salaries for its employees in accordance with their job group, profession and after every five years.

Corruption: A Commission should be created to deal with corruption cases and it should be answerable to the Parliament.

Com. Lenaola: Pick your last two points now. We shall read every single word. You don't have to labour through it.

Nang'iro Simon: Yes. **Political Parties:** Kenya should adopt only two parties system and should be registered and registration for political parties should be restricted. The Government should fund all Political Parties. Political Parties have a national character of membership.

Disabled: Special seat for respective representation of the disabled in all leadership forums is our concern. Free health care, education protection by the Constitution, physical violence by the able bodies, ministry for the disabled be created.

Then the last point there, we have got retirement. When a President retires, the Government should look after his welfare, fee and security be provided by the Government.

Other people who retire: Pension be given on the retiring date.

Com. Lenaola: Asante sana mwalimu. Please register and take the memorandum to Triza. Luka Ekulan. Luka. Sema jina halafu uendelee.

Luka Ekulan. Luka Ekulan

Com. Lenaola: Haya, toa maoni yako.

Luka Ekulan: alakara ayong akwari naga Ninafuraha saana kufika hapa kwenye mkutano la Katiba. Neno langu la kwanza: Mimi napendekeza yule mtu alisema ofisi ya DO, ofisi ya mtu anaitua Assistant Chief itoke. Hayo ma ofisi wameumiza Waturkana.

Neno yangu ya pili: Iko watoto wetu wawili, munisikize vizuri, iko watoto wetu wawili ya Turkana, wale watoto ambao ni wachungaji na wale ambao wamesoma, wanaajiriwa kwa kazi, kazi ya Jeshi, kazi ya polisi Jeshi yote, ama Veterinary, ama Forest, lakini wakati Mungu anachukuwa yeye, ati yule mwanamuke hajaolewa anaitua mama makambo, ndio anatawala mali yake. Sijui hio sheria iko Kenya nzima ama hii Wilaya ya Turkana pekee yake.

Com. Lenaola: Wewe pendekeza.

Luka Ekulan: Mimi napendekesa ile sheria iliokuwa zamani, zamani ile ya mwanamke ajawolewa, yeye watu wake, mtu yangu akikufa yeye awezi kuridhi chochote. Anarudi kwawo pamoja na watoto wake ile, ile deni inaitua 'Ekichul' pekee yake ndio inadaiwa.(Clapping)

Com. Lenaola: Endelea.

Luka Ekulan: itemokino tani nguna

Translator: Hata hio inatosha.

Com. Lenaola: Asante sand Luka Ekulan. Hebu tusikie Ekoel Longesan. Ekoel. Sema jina kwanza.

Ekoel Longesan: ibore ni ekingaren ngesi yen, ikoku ni a ekingaren echamakina arai aka ngiure a beru

Translator: Jambo lake la kwanza ni mtoto ambae amezaliwa, mtoto wa kwanza wa, kwa mfano mtoto wake wa kwanza na si wake, awe tu amebaki kuwa ni mtoto ya mzazi wa msichana.

Ekoel Longesan: ibore ni ekingareni ngini

Translator: Hilo ndilo jambo lake la kwanza

Ekoel Longesan: kisasi sua kirai ngiturkana kiinakini alolom na anam anakosi neemini esheria

Translator: Sisi tukiwa Waturkana tupewe haki juu ya bahari. Tuvue bila restrictions zote.

Ekoel Longesan: kisasi nangolenyang kimie eanganasi alo choro sodi nikiburunia eangasi kaneni

Translator: Mlima ambalo imetajiwa hapa awali, mlima wa Choror, Serikali itupatie iwe resting point yetu. Tukienda kivua ulw upande mwingine wa bahari, tukipitia hapo, tunakaa, tunapumzika tukija upande huu.

Ekoel Longesan: na asaki alimun nguna

Translator: Ni hayo tu.

Com. Lenaola: Peter Lotie'ng

Peter Lotia'ng: Kwa majina ninaitua Peter Logia'ng. Maoni yangu ni sita na ningependa kuanza hivi.

Juu ya Uraia: Ningependa Serikali hii yetu itufanyie vitu zingine ambae ni haki yetu. Kama vile Television ambae iko tu sehemu ya mashambani lakini, sehemu kama Turkana Satellite hakuna. Kuna vitu kama electricity inachukuliwa Turkana na inaenda West Pokot au inaenda sehemu ya Baringo. Kwa nini? (Clapping)

Basi kuna mambo juu ya mawasiliano bora. Inatakana hivi, kuwe na kitu kama Motorola kwa wale ma officer kama ambae wanahusika na mambo ya security kama ma Chief, kama ma DO, kama ma Assistant Chief, kama ofisi ya security ambae ni ya

Police. Kwa sababu ili jambo fulani ikitendeka chini huko machinani, iweze kuhakilishwa kwa njia ya haraka.

Basi neno la pili kihusu mambo ya uraia ni juu ya kitambulisho. Kitambulisho iwe inafunikwa au inawekwa lamination hapa sehemu ya Division sio kwa District. Iwe hata machinani kwa sababu ni haki ya waraia wa Kenya. Vitu kama Passport na Licence, Driving Licence zinatajikana ipeanwe sehemu ya Wilaya kwa sababu kuna magari ambayo inauzwa katika Wilaya lakini sisi wengine hatujui vile inauzwa na inatajikana pia tuweze kununua haya magari tufaidike kwa sababu ni sehemu yetu.

Neno la pili ambae nitaongea ni juu ya Serikali yetu. Mambo ya kuajiriwa kwa kazi. Ningependa kusema kwamba Serikali yetu iweze kutangaza kazi zote katika kiwango cha Wilaya na hata Tarafa. Ma kazi kama ya Police ndio sasa saa hii inaajiriwa katika Wilaya na kazi ya ma Chiefs. Kwaini isi kuwe kwamba kazi ya DO, kazi ya ma DC, kazi ya Ambassador, kazi ya PC, kwa nini isiandikwe hapa kwa Wilaya?

Basi nikiguzia neno la pili ni juu ya mishahara. Juu ya mishahara ijadiliwe katika Bunge, kwa nini Wabunge pekee yao, ndio wanajua masilahi ya kujadili mishahara yao na ili hali wafanyikazi wa Serikali ambae wanafanya kuanzia mwaka vile inaanza na wanafanya mpaka mwisho mwaka, na hawa wanafanya kwa miezi sita pekee yake na kwa siku tatu, kwanini? Iwuke mishahala yote inajidiliwa katika Bunge ya nchi yetu.

Nikiguzia juu ya Serikali tena kwa upande wa ma Chief na ma Assistants wake. Kuwe na utaratibu fulani. Kwa sababu kuna titles ambae kama ya Senior Chief, Chief Grade I, Chief Grade II na Senior Assistant Chief, Assistant Chief Grade I na Assistant Chief Grade II. Kwa nini isifunguliwe mpaka kiwango cha juu hata kama anaweza kufikia kiwango cha DO aweze kuingia. Kwa nini wanafungia hawa kwa Grade sita pekee yake? Hiyo ni kunyanyasha hawa.

Basi niki ingia kwa upande wa mishahara ya wafanyi kazi. Ningependekeza iwe namna hii. Machiefs na Macouncillors yawe Shillings elfu sabuini. Waalimi wapitiwe mishahara ya elfu arubaini mpaka hamsini. Police na wale wengine wapewe elfu hamsini. Kwa sababu hawa wanafanya kazi ngumu huko machinani na pia kuna kitu kama maendeleo ambao wanahitajika wafanya huko chini. Sasa wakati wa Harambee inapofika, Chief anashindwa ile kitu ya kutolea mtoto ambae anatajikana aende shule. That is why, ndio nasema kwamba mishahara kubwa, kubwa iweze kupeanwa kwa sababu ili chief asiendelee na mambo ya corruption ili kupata kitu kidogo kwa mwananchi. Hiyo ndio itasaidia. (Clapping)

Basi, kuna ndani ya Serikali, President anachukuliwa kwamba yeye ndio anaongeza mishahara ya wafanyikazi. Na inafika kwamba mishahara inafunguliwa yaani inafunguliwa na mtu mmoja. Kwa nini isikuwe kwamba Parliament yetu ijaribu kuweka increament ya house allowance, hardship allowance, medical allowance na pia mishahara ikuwe ijadiliwe Bungeni kwa sababu hio ni haki ya wafanyikazi?

Juu ya Serikali ya mitaa: Local Government: Uwezo au elimu ambae inatajikana kwa yule councillor ni kwanzia darasa la nane

na sabaa. Halafu kwa nominated councillor, hatuoni, hatuonin nafasi ya nominated councillor kama ni muhimu. Kwa sababu, councillor elected ambae amechaguliwa na mwananchi ndio anafaa kwa sababu anae area yake. Sasa nominated councillor, area yake ni wapi?

Basi, kwa Chairman ya County Council anatakikana achaguliwe mtu wa Form IV isikuwe tu mraia yoyote anaingia huko tunahitaji mtu amesoma kidogo ambae anaweza hata ku manage manene fulani. That is why County Council yetu inarudi nyuma.

Mambo ya Mayor wetu ambae anatakikana asimamie Municipality ya Lodwar. Ni kwamba awe mtu ya kiwango ya elimu ya Diploma au Degree.

Kwa mambo ya mipaka. Juu ya siasa na juu ya mipaka ya ma Chiefs na ma Councillors. Ningepanda Serikali yetu iweke kuchukua nafasi hio na waraia wenyewe kwa sababu mambo ya mipaka iwachiliwe waraia waamuwe na pia Serikali kwa sababu Serikali imeopeana uwezo huo kwa Electoral Commission, kama kwa mfano kuna ma oath ambae ilichukuliwa na waraia saa hii wanalalamika kwa sababu mambo imefanyiwa tu huko ndani ya Serikali lakini hakuna mtu amehusisha waraia kwa mambo ya kuchukua kodi yao ya kisiasa.

Com. Lenaola: Point mbili ya mwisho Peter. Last two points please. We shall read that memorandum so you don't have to tell us every detail.

Peter Lotia'ng: Mambo ya ardhi: Mambo ya Central Island Park. Hii mlima ambae inapatikana ndani ya maji ambae imechukuliwa kama mpaka ya wanyama. Ni kwamba, kitu kidogo iweze kupeanwa kwa maendeleo ya waraia ambao wanakaa karibu na hiyo mlima.

Kwa mambo ya Judiciary, ningependa ofisi ya mtu anaitwa Ombudsman ili iwekwe katika kiwango ya Tarafa ili iweze kusaidia ma cases au complaints ambao inaweza kutokea huko machinani.

Mambo ya kuridhi wa mali. Ningependa kusema kwamba juu ya kuridhi, tunasema kwamba tunakuja kutengeneza Katiba mpya. Na sasa kuna sheria ambae inatumiza ambae ni juu ha mahari. Juu ya mahari ningependa nisema kwamba iweze kuwekwa katika hali ambae nikuweka wananchi wote Waturkana katika sehemu ambae wafaidikia wote. Kama kwa mfano, kama mambo ya mahari, iwekwe isichukuliwe tu mwanauma ni mtu ambae anawachwa tu kwa hasara kwa mambo yote. Anachukuliwa mali, anachukuliwa watoto, anachukuliwa mwanamke. Kwa nini? (Clapping) Isikuwe, igawwe kati kati na kama mtu ameona mali ndio yeye anapenda, achukuwe hio. Kama ni watoto, achukuwe na mwanamke. Haya, kama utamka ufanye harusi, basi mchukuwe basi hio nafasi.

Juu ya makanisa. Uhuru wa Kuabudu.: Ningependa kusema kwamba hio neno uhuru wa kuabudu, itupuliwe mbali, au itupuliwe mbali kwa sababu hiyo makanisa yameingia kwa mambo ya siasa. Sasa wamepitia chini ya hio neno ili kugawanya waraia au kufanya vituko juu ya Serikali yetu. Asanteni.

Com. Lenaola: Mwalimu ngoja kuna swali. Asante. Kwa kimila ya Kiturkana, 'Ekichul' tufanya namnagani. Hii msichana akipata mimba halafu aende kwao. Hakuna mila kusema kwamba watoto watakuuliwa namna hii ama mali italipwa namna hii, kama ni mbuzi mbili ama mbuzi kumi. Hakuna mila?

Peter Lotia'ng: Nafikiri saa hii hakuna nafasi hio kwa mila yete kwa sababu, kwa upande wa mila yetu, mwanaume anawachwa namna hivyo akilia. Mpaka sasa hawa watoto wakienda huko kwa wazazi wa mama au kwa bibi yangu, sasa hawa watoto wanapata maafa kama, kwa sababu mimi nimenyanganywa mali, watoto wameninyanganya. So nitasema kwamba sasa ile kitu inabaki kwangu ni kilio. So Serikali yetu lazima iweke sheria fulani ili iweze kusaidia wanaume na iweze kusaidia pia wanawake. Asanteni. (Clapping)

Com. Lenaola: Asante sana Chief. Mary Ekasilon. Sema majina halafu endelea.

Mary Ekasilon: Basi kwa majina ni Mary Akaba Ekasilon. Basi jambo langu la kwanza ni juu ya kunyanyaswa kwa wanawake. Sisi wanawake tumifinyiliwa saana chini kwa upande wote. Sana sana kama upande wa kuwa na kamati katika idaara yoyote ambae itapatikana katika Wilaya wetu. Unakuta wanaume ni wengi lakini unakuta mwanmuke ni mmoja tu. Ni kwa sababu gani? Wanawake wanaweza kuongea. Wanaweza kusema kitu ya muhimu. Hata wanaweza kujenja nchi.

Com. Yano: Pendekeza.

Mary Akasilon: Jambo la pili ---

Com. Yano: Pendekeza kwanza, unataka nini?

Mary Ekasilon: Ningependa kama kamati ni watu kuni na nne, wanawake wawe saba na wanaume saba.

Com. Lenaola: Balanced.

Mary Ekasilon: Tuwe sawa sawa. Jambo la pili juu ya watu wasiosoma. Sana sana kama hapa Turkana yetu, kunawatu ambae hawajasoma na kuna wale wasomi. Sisi sote, ni wananchi wa Kenya na ikipatikana kama kazi ya askari, je watu hawa ambao hawajasoma watakua wapi tukisema hatutaki hata waandikwe kwa kazi? Pendekezo yangu ni hii. Lazima hata hawa waandikwe kwa kazi ya askari. Wakikaa bila kazi wanaweza kuwa wezi. Watakusanyika mahali pamoja wawe 'ngoroko' ya

kushambulia nchi.

Jambo la tatu: Ninaongea juu ya mshahara ya waalimu. Waalimu wanafanya kazi kubwa saana. Wanafundisha watoto mchana yote mpaka jioni. Na wanapata mshahara isiofaa kwa mwalimu. Lazima Serikali iaangalie mambo ya mshahara ya waalimu. Sana, sana ukiangalia, waalimu kama wa Nursery School, waalimu wa pre-school wako na kazi kubwa saana. Kulea mtoto mdogo sio kazi ya mzazi ama sio kazi wa mwaalimu wa Primary, ni kazi kubwa kwa mwaalimu wa pre-school. Bwana asifiwe saana. Nimesema hivyo kwa sababu nimeokoka. (Laughter)

Com. Lenaola: Sawa, sawa.

Mary Ekasilon: Lazima Serikali iangalie mambo ya waalimu. Serikali aongeze mshahara ya waalimu. Mimi nimetoa maoni haya kwa upande wa waalimu.

Jambo la nne: Ninaongea juu ya ofisi ya Human Rights. Kama sasa sisi hapa ama mimi nikinyanyaswa na mtu yoyote, kama Chief ama kama askari, lazima nijue mahali ofisi yetu iko na nipeleke malilio yangu pale. (Clapping)

Hiyo ni ya nne. Ya tano: Wilaya yetu ya Turkana, sisi tuko na Wabunge watatu. Na Turkana imekua paana saana. Lazima igawe na hata wawe wanne katika Wilaya ya Turkana yote.

Ya sita: Mambo ya Chai: Ukipeleka shida kwa ofisi ya Chief, anasema Chai, ukipeleka kwa polisi, chai, chai lazima ifutwe. Na kama mtu hana chochote (clapping) atatoa chai wapi? Ama azidi kuumia. Ifutwe kuanzia leo. (Laughter) Na ukipeleka shida uhurumiwe kama mwananchi ya Kenya. Sio mtu mgeni. Pengine Uganda nitaambiwa nitoe chai, kwa sababu huko sio kwangu. Lakini Kenya, watu wasisema ati chai.

Com. Lenaola: Haya endelea.

Mary Ekasilon: Saba, Uhuru wa kuabudu. Nimetoa maoni kwa kuabudu. Kwaubudu ndio imetupea hata sisi nguvu. Ukisema ati uhuru wa kuabudu ifutwe, hio ni uongo. Umefanya Mungu kuwa mjinga. Ni nani ndio amekunga Katiba hii, ni Mungu, sio binaadamu. Nani amesema hivyo. Uhuru ya kuabudu iendeleo hivyo. Yangu ni hayo.

Com. Yano: Umesema ya kuwa munataka kuongezewa sehemu za wakilishaji Bungeni, Consituencies. Unajua ya kuwa wakati huu chenya inatendeka ni ya kuwa ni umati wa watu ndio inafanya sehemu hizo ziongezwe. Kama muko watu pengine wa kutosha, munaongezewa. Na si kitu kingine. Ni nini tena. Kuna kitu kingine pengine ungeweza kuongezwa wewe mwenyewe kusema tungetaka kuongezewa sehemu ya wakilishaji Bungeni kwa sababu hii na hii. Halafu ya pili,

Mary Ekasilon: Kweli nimesema hivyo ---

Com. Yano: Halafu ya pili, umeongea kuwa umesema unataka usawa kila mahali kwa maidara. Umeelewa hayo maneno, nafikiria umesha sikia maneno ya affirmative action. Yenge wamama wengi wanasema wangetaka pia wapatiwe viti Bungeni, pengine kwa County Councils na hayo yote. Uko na jambo hapo? Do you want to say anything about it.

Mary Ekasilon: Naweza sema. Nimesema hivyo kwa sababu hata ukiangalia sasa kwa ofisi ya chief, unaweza kuta wazee wako kwa ofisi ya chief. Lakini wamama hawako. Yaani ni kama wamama hawawezi kusema kitu wakiwa katika hio ofisi. Hata wazee wa mitaa. Lazima hata wamama wapatikane kule. Wawe wakijadili jambo. (Clapping)

Sasa kama sasa mambo ya kugawa. Hiyo ni ukweli. Hasa kama hapa Turkana. Kwanzia North, hadi South huko, Waturkana ni wengi na ukiona sasa unakuta mtu mmoja ameshika sehemu mmoja . ----- kama Tarafa hivi na wako na Mbunge yao. Kuna mahali pengine tena wanaita kwa jina ingine, wako na Mjimbe wao. Ni kwa nini wame gawanya hivyo na ni kidogo. Na hapa kwetu ni kubwa na watu wako wengi. Kwani sisi ni wachache?

Com. Lenaola: Asante sana Mary. Paul Ekosi,

Paul Ekosi: Jina langu mimi ninaitua Paul Ekosi na ninafanya na Kanisa ya Reformed Church of East Africa hapa Kalokol.

Kitu cha kwanza ambacho ningetaka niseme ni kwamba nashukuru Mungu kwa ajili ya kutoa nafasi kama hii ya leo kihusu kuongea katika Katiba mpya. Nikitazama siku za zamani, ilikua ni kwamba hata kutaja jina Serikali ilikua ni ngumu saana. Hata utaje ama Rais, ilikua ni vigumu. Lakini, yale Mungu ametenda kwa siku ya leo na kwa wala ambao waliweza kukutano pamoja ili waweze kujadiliana tuwe na vizazi vipya ama Katiba kipya.

Na ningetaka nisema juu ya Uraia. Ningetaka kutoa maoni kwamba raia ni lazima awe na kitambulisho kuhakisha ya kwamba yeye ni mraia ya mali pale kwa mfano mimi nikiwa Mturkana, ni vyema niwe na kitambulisho ya kuonyesha ya kwamba mimi ni mwana Kenya na tena kabila langu ni Turkana na ninaishi Turkana.

Kitu cha pili, wakati wa kupiga kura, ni lazima nipige kura nikiwa katika Wilaya yangu ama katika District yangu. Nipige bila kuharakishwa kusema fanya haraka, la si hivyo, mambo fulani itafanyika.

Kitu cha pili Ulinzi: Ulinzi ningetaka nitoe maoni kwamba Serikali yetu tukuru ya Kenya ifikirie kwa sababu hasa sisi Waturkana, tuko na majirani wetu wengi, kama Ethiopia, Sudan na hata hapa Kenya. Wakati labda kutatokea shida ya kabila fulani, tuseme Waturkana na wandugu zetu Wapokot, nivyame kabisa Serikali iangalia, ikague vilivyo. Asichukuwe tu mambo haraka haraka na labda kabila fulani iumizwe ama ifanywe nini. Lazima Serikali azingatie na akagwe ikiwa Serikali ya kabila

hilo.

Jambo la tatu kuhusu Bunge: Kwa kweli wale wezangu ambao waliweza kusema mambo ya kuongezwe kwa idadi ya Wabunge. Kwa kweli, ukiangalia au ukichunguza saana maongeo ya wale watu ni kama wanalia. Hiyo ni kama kilio kwa sababu miaka nyingi saana tumeweza kukaa ni hii mambo ya Assistant. Tumekuwa assistant, tumekufa tukiwa assistant, na tuko hai tukiwa assistant na ningetaka kabisa kwa moyo wa huruma kabisa ningeomba Serikali tu ikiwa Mbunge amesoma na mimi naamini sasa Turkana wamesoma, kuna mwingine anaweza kuwa na degree tatu na kuendelea, kama ako na degree tatu hizo, mboona Serikali iwezi kufikiria ili aweze hata, ingalao tuwe na kabendera, bendera mbele ya gari. Ili wakati anapo ingia tupige makofi ya furaha kabisa.

Jambo lingine ni kuhusu ardhi. Kwa kweli ardhi ya Turkana ama naweza kusema ardhi ni ya wenyeji ya wale watu wa pale. Ni lazima tuheshimiwe. Kwa mfano kuna wakati ambapo majeshi yetu ya Kenya na ma jeshi ya nje ya country yetu wanaweza kuja mahali hapa wafanyie mazowezi tuseme ma bomb, nini, nini, na kadhalika, unajua hatuwezi kujua vile sasa hawa wanakuja na labda katika hali ya kufanya mazowezi, labda kuna mabaki ya ma bomb kidogo, kidogo nini na kadhalika. Lazima inaweza kukua katika ardhi hio. Kuna wakati ambapo itasabahisha shida. Lazima pia Serikali kipindi hicho inapo endelea lazima wawe na utaratibu na pia na onyo kidogo ya kusema kwamba mtumiye ardhi ya hawa kwa njia nzuri.

Jambo lingine kuhusu urais, yaani President. Kwa kweli lazima President achaguliwe. Na katika uchaguzi wa President lazima awe ukomavu yaani mtu ambae amekoma kimawazo, kimaongeo jinsi anavyo ongea, jinsi anavyo simami mbele ya mkutano mkuu hata vile ataongea na watu.

Com. Yano: Miaka ngapi?

Paul Ekosi: Awe kwanzia miaka thelathini na kuendelea. Isiwe tu ni kumi na nane. Kwa sababu kumi na nane angali ni kijana.

Na jambo lingine President awe mtu ambae anampenda Mungu. Anataja jina la Mungu kila wakati. Jumapili ikifika ndio huyo, ako na Biblia Kanisani. Anashukuru Mungu kwa ajili ya huwo uongozi wake. Kwa sababu bila Mungu, hangeweza kupata nafasi ya kwa rais. Na asiwe-----

Com. Lenaola: ----- fanya kumaliza.

Paul Ekosi: ---- asiwe mlevi, mtumia pombe. Kwa sababu ukiwa President, ukiwa unatumia pombe basi hautaongoza nchi.

Na ya mwisho kabisa, kiti cha Urais isiwe tu ya Ukoo. Baada ya mzee kufa, basi kijana yangu ndio huyo awe President.

Namna hiyo, namna hiyo. Je, nawale wengine? Ningeonelea tu baada ya huyo, kumaliza wakati wake, aelekee na mwingine achukuwe.

Basi nikimaliza kabisa, nataka niseme juu ya makanisa. Nataka kutoa maoni juu ya makanisa kwamba, hivi majusi tulikua tukisia budget ya Kenya ikisomwa. Ikisomwa, katika budget hiyo, sijawayi kusikia mahali Serikali imezingatia mambo ya makanisa. Angalao hata kwa ten percent ili waweze ku boost makanisa pia kwa sababu zamani ilikua ni kwamba wazungu ndio walikua wakisaidia makanisa. Sasa wazungu ndio wale, wameenda. Na sasa ni jukumu ya Serikali wakati pia ya budget aweze kuweka budget ya makanisa pia ili kwa sababu makanisa mengine hawana nguvu, hawana hata Bibilia, hawana hata nini. Ni vyema kabisa Serikali isaidie. Kwa hivyo, kwa hayo, nawashukuru sana nina amini ya kwamba Serikali itafikiria mambo hayo.

Com. Lenaola: Asante sana Bw. Paul Ekosi. Musa Mwowese.

Musa Mwowese: Kwa majina naitwa Musa Mwowese kutoka Maendeleo village. Ninataka tu niongee kwa Kiturkana na huyu kijana abadilishe kwa Kiswahili. Ningependa kuongea juu ya kitu inaitua Title Deed. Toliwor ngitunga einanakinio ngalup kech kimiekinere kechi make

Translator: Anaongea juu ya Title Deed. Title Deed iwe tu inapeana tu kwa town kwa miji. Isiwe in reserve areas. Reserve areas iwe inasimimamiwa na wananchi wenyewe ama jamii fulani.

Musa Mwowese: nikisaki kitanaar akiwat awaapei tolotoi wache kisaki nangolenyang kiinak title deed anakwapin anakosi neliwor wache elemere

Translator: Tusiwe sisi tunazoweya maisha yaku hama hama. Kwa hivyo tuendeleo tukipewa nafasi tu ya kuhama hama. Tusiwe tuna zingirwa Serikali itupatie nafasi ya kuhama hama. Iwe tu Title Deed iwe inapeana kwa miji.

Musa Mwowese: kisaki nangolenyang kitoyene ngakiro Na ngipaki. Toliwor na earia eupokit eturukanait tatatchai itwan ngini kori na earia etoposait eturukunait tatachai. Kisaki nangolenyang tatach ngitunga lu achakasi ngitunga kech

Translator: Tunataka Serikali pia izingatie mambo ya mipaka. Kwa mfano Pokot wakiuwa Mturkana, jamii ya Pokot walipe na warudishe ile mali walichukua. Kama ni Tokosa ndio walimuwa Mturkana walipe na warudishe ile mali walichukua. Serikali pia i compensate wale jamii wamepoteza watu wao.

Musa Mwowese: kisaki tolemarai ngakiro na cost sharing kotere arai ngiturkana ngitunga luibotinito noi. Na elemunia nangolenyang ngaropiae epewe aluwahi elemunia eturukanait ngaropiae nache(Clapping)

Translator: Jambo lake la pila ni juu ya cost sharing. Cost sharing itupuliwe mbali. Kwa mfano katika jamii ya Turkana ni watu ambao pengine hawana mali, si watajiri saana. Wakitoa mzingo tena ya cost sharing ati utoe kidogo na Serikali itoe kidogo, ndio mtoto wako aweze kusoma, hawezi akakamilika. Kwa hivyo mambo ya cost sharing itupuliwe mbali.

Musa Mwowese: *ngakiro na ngisibitaria. Adoko ngirwa lu ngakiro a eboyer, na edakakinor itwan toloto losibitar tamarai tatach ngache ropiae ikote ngalupui ngatomoni kani, tobongu itwan ngini nawi kotere mam wache elemunia ngesi ngaropiae nguna. Kisaki toliwor ngakiro a esbitar nga ka paas*

Translator: Mambo ya afya, mambo ya hospital, mambo ya afya. Garama ya maisha siku hizi imekua gali. Garama ya maisha imekua juu. Mtu anapo kua mgonjua na hataki kwenda hospitali na anaambiwa alipe eluf hamsini, anaamua tu kwenda nyumbani kutoka huko kwa sababu hana mahali popote pa kutoa hizo pesa. Kwa hivyo cost sharing bado tu itupuliwe mbali.

Musa Mwowese: kisaki kikoki Kenya dae Uganda ni arai ibore daang ika pas, eskul kori ngisibitaria

Translator: Kenya pia ifuate mfano ya Uganda. Uganda kila kitu ni free. Elimu ni bure, afya mambo yote ni bure. Kwa hivyo ifuate mfano huo. Mambo ya cost sharing itupuliwe mbali.

Musa Mwowese: ngakiro na ekas. Be aliwor ngirwa lu ngikangai igiro eanyunito ngamakisia na alokidiami. Kisaki kigirai kila itwan kisomata kori pe kisomata

Translator: Kazi: Kazi isiwe na restriction. Kwa mfano kazi ya police unaambiwa lazima qualifications lazima iwe mtu ya Form IV ambae amepata A- ama B+ na wale wengine ambao hawajasoma watakuwa wapi katika jamii? Kwa hivyo employment, kazi, kuaajiriwa kwa kazi iwe kwa kila mtu, kila Mkenya regardless hata kama hauza soma hata kama umesoma.

Musa Mwowese: kolong ngirwa lukolong a emsugut egirio kila itwan na skar, kisomata kori pe kisomata itwan. Arai ngikagumak egirio

Translator: Wakati wa ukoloni au wakati wa zamani, watu wote walikua wanaandikwa, waajiriwa police, mtu anaajiriwa hata kama hajaenda shule, sana sana wale wa sharp shooters ni wale hawajasoma.

Musa Mwowese: *tolior ekas lo ask aka kila itwan kisomata kori pe kisomat(Clapping)*

Translator: Anasema kuwa kazi ya askari, kazi ya ulinzi iwe ni kazi ya kila mtu. Isiwe ati ni kazi ya wale wamesoma. Kazi ya security iwe ni jukumu ya kila mtu. Uwe umesoma ama usiwe umesoma iwe ni kazi ya kila mtu.

Musa Mwowese: *ketama nangolenyang ngutinga lu ebarito kechi lu isomato aluwahi elosete leche lupe nisomato? Elalakarasi robo lupenisomato*

Translator: Serikali ikiamuwa kuwa tajiri ni tu wale watu wamesoma, na je na wengine? Numberi ya wale ambao hawajasoma itakua juu kuliko numberi ya wale wamesoma.

Musa Mwowese: be ebala esheria loyok atamar nebongokis ngide lupe nisomato. Nabo ngide luedakara, alwahi kiwakini sua ngulu? Echamakina ngide tobongokis na edakarotor

Translator: Mfumo wetu wa elimu inasema kuwa kama mtoto ameanguka, hana nafasi tena ya kurudia. Kwa hivyo anauliza, je munataka hawa watoto tupeleke wapi? Kama mtoto haja fanikiwa, na haja pita ni lazima arudie.

Musa Mwowese: *tani kedakara ikoku yaarai daang secondary, esubakini takae niajokoni kaina alosukul*

Translator: Hawa watoto, hata kama mtoto ameanguka, hata kama amepata marks hamsini, apelekwe secondary. Hatujui ni kwa sababu gani alianguka. Pengine ako mzuri zaidi. Apelekwe secondary school.

Com. Lenaona: Asante sana. Joseph Okei. Joseph Okei. Joseph. Haya Phillip Lokwen.

Phillip Lokwen: abala atolim ngadi kiro Kwa jina naitua Phillip Lokwen. Ekang kiro Philip Lokwayen

Translator: Sisi Waturkana tumekua marginalized ndio sababu hata katika njia ya maendeleo tumerudi nyuma saana. Serikali yetu haijatukumbuka.

Phillip Lokwen: nyo kichakaritere sua ngiturkana? Nisoma ikoku kosi tananga ngambo aniebuni kigirai lomualimoni, ngiche tolo masi naskar neliwor eche kapolon dae. Nyo kibwalare sua ngiturkana, kisaki sua ani keyei ekas kigirai itwan daang eriana

Translator: Kwa nini Waturkana tumekuwa marginalized like kiwango hiki? Sisi kuna watoto wetu ambao wamesoma. Mtoto anapo soma, anaenda ng'ambo akiija huku anapewa kazi ya ualimu. Akito huko anapewa kazi ya kuwa askari. Hata awezi akawa sijui, Corporal, anapewa tu, na mtoto amesoma. Kwa nini tumekuwa marginalized kiwangi hichi? Kwa hivyo tunataka Serikali itikumbuke. Iweze kupeana nafasi ya kazi kwa kila Mkenya, kwa kila mtu, kwa kila jamii equally.

Phillip Lokwen: yau nangolenyang dae ngakampunioo nakalaak turkan kingarakinia ngitunga

Translator: Serikali pia iweze kukumbuka kwa mambo ya NGO's, mambo ya maendeleo iweze kuleta katika Wilaya hii ya

Turkana.

Phillip Lokwen: *kiinakini cha sua ebarbar mam nabo maendeleo ngache nabo kisaki*

Translator: Mambo ya bara bara. Tukmepewa tu bara bara tu, hakuna maendeleo mengine.

Phillip Lokwen: kibwalare cha sua ngiturkana. Nakolong aanyunere astima kane aloturkan yarae nakopin ngache nikote Baringo. Kisaki sua ibore dang ni eyei turkan toliwor ikosi

Translator: Sisi tumeonekana kama tuna nyanyaswa. Kwa mfano, electricity juuzi ilipatikana hapa Turkana. Stima ilirudishwa mpaka Baringo, sehemu za Baringo ama Nairobi. Resources (rasili mali) kama dhahabu, ikipatikana hapa inarudishwa tena inarudi mpaka Nairobi.

Phillip Lokwen: *kisaki sua nangolenyang yau a factory na ngilewi nikingarakini sua ngiturkana*

Translator: Tungependa ile Serikali itulete kama factory ya kutengeneza ngozi, ya kutengeza pengine nyama na mambo mengine ambae inaguza juu ya rasili mali yetu ili tuweze kuendelea.

Phillip Lokwen: kisaki nabo nangolenyang nabo kingaraki a factory na ngikolia kotere ngesi area amana a ngiturkana

Translator: Tungependa Serikali pia itukumbuke juu ya kama factory, kwa sababu sisi tuko na shamba letu, ambalo ni bahari. Kwa hivyo tukiwa na factory yakutengeneza nyama ya samaki na kuuza tutakuwa tumepata faida.

Phillip Lokwen: kisaki nangolenyang nabo kiinak eskul lo a pas kutoka nursry tani university kotere ngirwa lu sua kitachi ibore daang

Translator: Serikali pia itupatie elimu ya bure. Zuzi imekuwa kwa miaka ya karibuni, Serikali imekua ikitudanganya kuwa kutoka Nursery mpaka Primary, ati elimu imekuwa ya bure. Lakini sasa sisi tunaona kwa tunalipa, baado tunazidi kulipa karol ya mtoto tangu Nursery mpaka University. Kwa hivyo Serikali pia itusaidie itupatia elimu ya bure.

Phillip Lokwen: nakang na limu cha ngunaUnajua yangu naongea tu.

Com. Lenaola: Haya mzee, umechelewa kufika kwa hii mkutano. Nimesema tuheshimiane kwa mkutana, umekuja kupiga makelele saana. Ukiambiwa umalize, unasema umalizi. Tuheshimiane. Jambo la mwisho.

Phillip Lokwen: kisaki nangolenyang kitosubaki ngisibitaria lu a pas

Translator: Tunataka Serikali ituzengee hospitali ambao ni free. Tusiwe tukilipa malipo yoyote.

Phillip Lokwen: kisaki nangolenyang dae

Com. Lenaola: Ngoja, ngoja. Ulitueleza kwamba mnataka masomo ya bure lakini hukusema kwa kiwango gani, Primary, Secondary, University, mpaka wapi?

Translator: isaki emasomo lo a pas ngolo tanaga aluwahi, primary kori tani university?

Phillip Lokwen: eskul lo a pas kutoka primary tani university

Translator: Free education kuanzia Nursery mpaka University.

Com. Lenaola: Mheshimiwa. Okey, come.

Hon. David Ethuro: Ma Commissioners ambae muko hapa, mwenye kiti wa Turkana Central Constituency Committee, ma Chiefs, ma Bibi na ma Bwana, hamjambo.

Wananchi: Hatujambo.

Hon. David Ethuro: Hamjambo tena?

Wananchi: Hatujambo.

Hon. David Ethuro: ijokosi ngikasukou ka ngakimak na paya

Nafikiri kitu cha kwanza ni kushukuru Commissioners kwa hii kazi na tunawakaribisha Kalokol tena. Nitasema maoni yangu binafsi kama mwananchi na yasionekane kama kwa sababu mimi ni Mjumbe ama mimi ni Waziri wa Serikali, mimi kama mwananchi wa Kalokol nina mawaidha pia. Na nafikiri nitaungana na wale wamesema wote mambo ya Wilaya, lazima tuelewe Wilaya ya Turkana sio kama Wilaya ingine. Tuna shida mengi na nina kitabu hapa ambacho ningesema, the little fact book on the socia-economic political of Kenya's Districts. Hii inasaidia kuonesha utaratibu ya sisi kulingana na watu wengine. Utakuta Wilaya ya Turkana, tuna Wajumbe watatu. Na kulingana na idadi ya wananchi tunao, unakuta Mjumbe mmoja ana watu karibu mia moja hamsini elfu. Na hiki kitabu kinasema Turkana's three Members of Parliament cover the largest area in the Country,

twenty-two thousand, seven hundred and ninety-six kilometers each and they represent about one hundred and fifty thousand two eight seven people. Kwa hivyo ningependekeza ya kwamba, Wilaya ya Turkana tuwe na Wajumbe sita, hapana watatu. (Clapping) Kwa sababu tukiangalia majirani wetu hapa Karamojong, juzi, mapema mwezi jana tulikuwa na Wajumbe, Karamojong anawajumbe kumi na wawili na kati ya hawa kumi na wawili, watatu ni Ministers. Na Karamojong population ni eluf ishirini na nne pekee. Na sisi ni karibu nusu milioni. Area yao ni kidogo pia na ana Wilaya tatu. Na sisi nusu million ya watu, tuna Wilaya mmoja. Ningependekeza pia tuwe na Wilaya tatu. (Clapping)

Hon. David Ethuro: be aya ngitunga lu esakete akiaribuni ngakiro kane aaki bocha tokona tolema itwan esiasa lo iwakinitai toma ne. mere ne akop a esiasa

Ningependa pia kuongezea pia maneno ya elimu. Mambo ya elimu, mambo ya hospitali, mambo ya ma kazi na mambo ya chakula. Hii Katiba mpya lazima tuweke ile tunaita Basic Right Charter ya kusema nijukumu ya Serikali kuhakisha kila mtu anachakula cha kutosha. Anaweza kupata matibabu bila kulipa. Na hii policy iwe inategemea pahali. Kama umetoka Central Province, pengine wewe una bahati ya Chai na Kahawa, hii policy sio lazima iwe pale, kwa sababu wanajutegemea. Hii policy pia isiwe kama ya wale watu wafanyi bishara, ama Wajumbe ama Councillors na Chiefs, wale watu wanajiweza. Kama unajiweza utafute matibabu yako na ulipe. Lakini wale watu hawajiwezi, lazima wapate matibabu na chakula. Ukiona kama nchi ya America na Wingereza, yule mtu hana kazi, anapatiwa na Serikali allowance kadhaa, ile minimum tu, kama ni mia tano, unajua mia tano unakula mwa mwezi yako. (Clapping)

Ningependa pia kusema kwa sababu ya hali ya anga ya hapa, ma Commissioners mumeona jana vile tumekuja kwa ndege, mumekuta hapa ni kavu kabisa. Hata tafadhali wakati huu, iko green kidogo kwa sababu ya ile mvua tulipata juzi. Lakini kawaida ni kavu. Kwa hivyo hatuwezi kulima, hatuwezi kufanya kitu chochote. Tungependa kwa hivyo tupatiwe ile Affirmative Action. Katiba iandikwe ya kwamba kuna sehemu ya nchi yetu ambae haikupata maendeleo, wakaki watu walikua na ukoloni, walipata maendeleo. Sisi tulisahaulika.

Turkana imekua na shule mmoja, African Government School, ile ya Lodwar. Hii yote ilikua ya Missionary, KIC, Catholic nini, na nini. Kwa hivyo tungependa kuwe na special plan hata Europa baada ya world war two, walikuwa na ile martial plan yakutengeneza na ndio Europe saa hii is an economic giant. Hata sisi tunataka kitu kama hio.

Ningependa pia Serikali wakati huu itupatie Wizara ya Pastoralist Development. Hio tu ndio itasaidia sisi. Ukiona Uganda, Uganda wana Wizara ya Karomojong Development. Kaibla mmoja imepatiwa Wizara ya kufanya maendeleo. Hata sisi tungependa tuwe na wizana ambao itaangalia hio policies yote ya kutengeneza nchi ili tuwe na Ministry for Pastoralists Development, iangaliwe upande zetu. (Clapping) Na ninafikiri tunatosha hivyo tunaweza kufanya hata hio kazo.

Tangu uhuru, Turkana haijawai kuwa na Permanent Secretary. Hatujawai kuwa na Ambassador. Hatujawai kuwa na PC.

Hatujawai kuwa na Minister. Unachagua mtu alishindwa na shule, anapatiwa Assistant Minister. (Clapping) Unachagua yule alipita, anapatiwa Assistant Minister. (Clapping). Inaonekana hata tukichagua Professor atakuwa tu Assistant Minister. Tungependa ili kwa sababu kueleza maendeleo ni mfano, lazima tuaajiri watu kulingana na vile tunajua tunataka. Ukiona saa hii tuna Wilaya karibu sabuini na yote zimefanywa juzi, juzi tu. Na sisi wale tuna taabu mingi, baado tuna Wilaya mmoja. Tunataka Wilaya tatu, vile nilisema hapo awali.

Ningependa pia kuchangisha maneno ya Kipande. Ile inaharibu sisi kwa maendeleo ni idadi ya watu. Tunawatu wengi, lakini watu wengi wetu hawana Kipande. Na Serikali inataka tulipe shilingi hamsini kwa kipande na yule mtu anakuja kwa kipande anataka mafuta, anataka allowance, sasa Chief saa ingine wanasema ulete mia moja. Mimi ningependekeza hivi, hakuna mmoja wetu aliamuwa kuzaliwa katika nchi ya Kenya. Sisi sote tukezaliwa by right to be citizens. Na kwa hivyo kama tumezaliwa hapa ni jukumu la Serikali kupeana vipande bure.

Na registration iwe continuous ya Kipande. Na ningependa pia kwa sababu tunatumia pesa mingi kwa maneno ya kura, wakati kura inakaribia tunaandika kwa watu kwa kura. Mimi naona ile pesa tunatumia karibu billion tano, ile ECK inataka, hakuna haja, million tano. Tukisema, baadala ya kutafula voters card, tuamuwe tu kama una kipande, hio inatosha upige kura. Kwa nini tunafanya kazi mara mbili? (Clapping). Na tunalia hatuna pesa. Na pesa tunapoteza, you take two documents, haja yake ni nini? Nafikiri tukifanya hivyo tutaokoa pesa ambae tunaweza hata kuweka kwa ma hospitali ili tuwe na madawa.

Literacy: Sisi hata tunataka adult literacy classes iendelee. Ipatiwe pesa za kutosha. Ili watu wale wamekua wazima, waendeleo kusoma. Na wale ni watoto, hawa wasome bure. Tunataka kila mtoto kwa sababu sasa ni sheria, kila mtoto ambae anatakikana aende shule, aende shule. Wazazi wangependa. Lakini sasa, vile mama amesema hapa, utapeleka mtoto na unasema ulete uniforms. Sisi tulisoma hata bila uniform. Hiyo uniform hakuna haja. Kisasi kisomata ngide yok dae taanyut ngikasia. Kama uniform itazuiwa watoto kwenda shule, afadhali wasome bila uniform. Sio lazima tuwe na uniform. Watoto tunawajua na tunawatazama. Na ningependa wasome kwanzia darasa la kwanza, tuseme kuanzia Nursery mpaka kidato cha nne bure. (Clapping). Halafu wakiitimu wafike University, wapatiwe ile mkopo, ile watalipa baadaye wakipata kazi. Kama vile sisi. Kwa sababu sisi tulisoma na hio na tumelipa na tumemaliza, ili wengine waendeleo kusoma.

Hon. David Ethuro: abala tokona atolimu ngakiro na kibwelare ngoni ngiturkana kane kisukwanio ka ngakopin nache

Tuna jambo ambalo ni la nyumbani lakini lazima tuseme. Kuna maneno ya Natural Resources Utilization. Sisi hapa kulingana na hali ya anga kweli tumekua na shida. Economic opportunities ni chache na kama Mungu, Mungu hakutusahau kwa kila kitu, alitupatie ziwa. Na tumesema sisi kama watu wa Turkana, Mturkana yoyote ana uhuru ya kuja kwa Lake na avue samaki. Na wale wenzetu wakijia tunawakaribisha lakini wawe ukiingoni wakingoja tukawavulie ili watusaidie na marketing. Wapeleke mpaka Kisumu, Busia, nafikiria hio itakua sawa, sawa.(Clapping) Kwa sababu hata sisi hatuwezi kwenda Central Province tuanze kukuza Kahawa, tuanze kukuza Chai, si itakua baala?

Hon. David Ethuro: echamakina nangolenyang esubakin taani erukudi loyok logo kisukwanai ka ngakopini nache kane Commisioners, as part of Affirmative Action, tungependa basic infrastructure iwe katika hii Katiba mpya, lazima tuseme ni jukumu la Serikali kuhakisha kila pahali ina bara bara, ile tarmac. Kila Location iko na Posta ili watu watuma barua. Kila headquarters ya Location iwe na Posta. Hio ni basis communication infrastructure. Kwa sababu bila hio, hata wafanyi biashara hawawezi kufanya biashara. Watu hawawezi kuwasiliana. Kwa hivyo ni lazima hio basis infrastructure ni jukumu la Serikali. It is a public good. Mtu binafsi hawezi kujifanyia.

Tunasema hapa, kuna program mmoja Serikali imeendelwa na tugesema as part of Affirmative Action, as part of encouraging enrolment, as part of promoting education, hii school feeding program, hii Serikali na World Food Programme, imetusaidia nao, ninasikia wanataka kupunguza. Lakini, kama chakula hakitakua kwa shule, watoto wetu hawawezi kusoma. Kwa sababu hakuna kitu cha kurudi kula nyumbani. Kwa hivyo tungependa hio programme iendelee i cover hata ile Secondary Schools zetu. Na kuongeza na bara, bara, postas, stima, na simu, ningependa kuongeza pia stima na maji. Basis Rights Chapter. Hivi vitu tano, iwe lazima. Kila pahali tu tuna Location Headquarters, tunaweka. Tuna nini, tunaweka. Jukumu la Serikali. Hakuna kitu tunaongea tunapanga tena kwa DDC.

Na wakati kuna njaa, tungependa Serikali ilishe watu wake. Vile tulisema, kama hauna kazi, upatiwe allowance kidogo, kama kuna njaa, wanamwaga relief food, vile iikuwa juzi. Nakinai ngiturkana dae ibore ningarakinotori kechi bon neliwor emaidi bon eyenio ainakin

Basi niingie Siasa sasa kidogo. Saa hii mnafanya Katiba, na kweli nimeona umejaribu kupanda ndege, saa hii muko karibu pahali tana kwa siku mmoja. Hata sii tano, karibu kumi. Lakini tano Turkana. Muko hata Nandi na kadhalika. Wananchi hawa watu wanahitaji muuda ili waendeleo na hii kazi. Tungependa tufanya kura na Katiba mpya. Nikisaki ngakiro na akatiba anakolo ngorot kisasi efanya ekura a katiba anaeyaunitai Na hii Katiba lazima itengenezwe vizuri. Wanachukua maoni saa hii, wataenda kuweka hio report, lazima kuwe na referendum, kuwe na kila kitu, tuaangalie tena. Sisi tumependekeza kama Wajumbe wenu wa KANU, na ninajua nyinyi mumependa KANU, mulichagua, tunasema kwa sababu hata upizani zamani walikuwa wanasema, 'No Reform, No Election'. Walikuwa wanasema kila hatufanya Katiba, hakuna nini? Hakuna uchaguzi. Na sisi tunasema afadhali kwa sababu tumekaribia, tuongeze hata miezi miwili ama sita tumalize, tufanye kazi mzuri. Wananchi nyinyi munaona je haya maoni? Sisi tungependekeza mumalize haraka iwezekanavyo kwa muuda munao. Lakini kama itabidii tuongeze, afadhali wa Kenya tujitete miezi mitatu tena tupate kazi mzuri, kuliko kufanya kazi ambao sio mzuri. Basi hio imeingia ehh?

Ni sisi juzi, na tumepoteza mawadhi kadhaa. Na Bunge juzi imepitisha ya kwamba tuongeze wajumbe. Na vile pia mimi naona ni lazima tuongeze hata wajumbe wa kwetu. Lakini pia ningependa tuongeze Wards. Kwa sababu Councillor inakikana awe karibu na watu. Kwa hivyo tungependa Wards zaidi. Tuongeze Wards pia especially areas kama hapa. Utakuta distances ni

kubwa, councillor mmoja ama chief mmoja awezi kufikia kila pahali. Lazima tuongezewe ma Wards hata zaidi. Na ningependa mishahara ya councillors hapana iwe hii revenue tunatafuta hapa ya (word not clear) wetu imetuumiza sisi. Tunataka councillors walipwe kama wajumbe. (Clapping) Walipwe na Serikali, hapana allowance. Walipwe mishahara kamili. Kama ni shillingi eluf hamsini, wapatiwe kwa mwezi. Kama ni mia mmoja wapatiwe. Kisaki ngoni nakinai ngiturkana kori tolemarai ngiturkana kwa ngitunga luche dae nyo arakari ngiturkana imuriakinitae

Halafu tunasema hivi, lazima pia tupate sheria ambao kama councillor amechaguliwe na huyo councillor amepotea njia, kama councillor ame defect, kwa yule mjumbe alichaguliwa na yeye ama mjumbe awache chama ambacho kilichagua yeye, awache laini ya rais, huyo councillor anatakikana aachishwe kaji mara moja. Uchaguzi ifanywe tena. Kwa sababu uongozi unahitaji umoja. Kama tulienda kura tukiwa team moja, lazima tufanya kazi tukiwa team moja. Itakuwa mbaya mimi kama mjumbe, nianze kuwa na shuguli ingine tofauti na ile ya rais. Na councillor awe tofauti na ile ya mjumbe. Huyo mjumbe, huyo councillor wanatakikana warudi kwa wananchi tuamuwe mambo yake tena. Ninasema hayo nikiwa sasa nyumbani hapa. Kwa sababu kuna ma councillors, baadala ya kuambia watu ukweli, utakuta mambo kama haya. Tunaongea mambo ya Katiba. Baadala ya wazee kuja kueleza maoni yao ketingiti itwan ikoni koku kape kijiau ngibaren kiboyo arai ekichul ibore a ngiturkana mere aka katiba, ngikarikok eunito ngakiro nu. Keyaunit itwan akou yau taramai akitoe eyangakisi

Tungependa mambo ya, unajua sisi Karamojong hapa ni kama Waturkana tu. Na kwa sababu ya amani ile tumeleta, tumekua na uhusiano mzuri. Na utakuta Uganda kwa kweli watatushinda sisi kama Kenya. Wame decentralize decision making mpaka kwa Parish, mpaka kwa County, kila kitu, maneno ya resources yao, wanapanga hapo. Sisi pia tungesema hivi, hayo maneno ya DDC ya DSG, ya Leaders Meeting ni kazi bure. Tunaongea mambo na hatuna budget. Tunasema tuweke bara bara pale, engineer ndio anakuja kutengeneza, ujui amekula ngapi? Ujui anatomia ngapi? Sisi tungependa accountability. Tungependa kama ni leaders sisi wale wamechaguliwa na watu, tuwe na

public servants pamoja. Wakati ya hii inakuja inaletwa kwa meza. Ili tujue agriculture ni pesa ngapi? Kweli sisi wajumbe munatutuma Nairobi, tunakagua, tunasema agriculture patia, pesa fulani. Lakini wakati unakuja Wilaya, hatuna uwezo. Na sisi tunakuja kwa wananchi munatuambia tengeneza bara bara, fanya hii na kuna mtu mwingine anafanya hio kazi. Kwa hivyo tungependa decentralization ya resources, ya budget, kila kitu ikuje kwa District. (Clapping). Ili tugawe pesa pale tukiija District pia tuseme Kalokol Division inapesa kiasi fulani halafu viongozi wa Kalokol wataamua tujenge shule, tujenge hospitali, tujenge bore hole ama nini kulingana na mahitaji yao. (Clapping)

Halafu tungependa pia ile sheria itatoka baada ya hii Katiba. Wale watu wanadanganya sisi, wanalete ile cheque, tunapiga makofi, na ina bounce. Hiyo sheria tunataka itengenezwe. Hatutaki kudanganya wananchi. Kama hauna pesa, hauna pesa. Kama una pesa, una pesa. Kama unalete cheques ambae ina bounce, lazima wewe upelekwe mbele. Kwa sababu hio ni kutudanganya.

Tungependa pia, kuwe na sheria ya kwamba kuna wakati wa campaign. Kama kuna wakati wa campaign, tufanye uchaguzi na

baada ya uchaguzi, lazima tukuwe kitu kimonja. Wilaya hii, na nafikiri Kenya nzima, kazi ya upinzani ni kutukana Serikali. Siku ya kwanza mpaka siku ya mwisho. Kazi ya watu wengine hapa ni kutukana wajumbe, ni kutukana councillors, ni kutukana chiefs. Mam ngakiro ianio ngirwa lu atamar mam ngache aloturkan atamar be atona akop, ngai aari tamayo iyong emjumbet. Emjumbet kolong earene akop, mam kolong ache atamar emam akiru. Esiasa kidich ngoni kutoka 98 tani 2003

Tungependa sheria iwe sheria kabisa na wale watu wanasumbuwa watu lazima tuangiliwe mambo yao.

Mambo ya Harambee: Sisi tumesema hii na siasa pia inatufuata. Sisi tulikataa Harambee hapa. Na hatukukataa harambee ya kujenga shule, ya kujenga hospitali, kile kitu inaonekana inasaidia wananchi. Tulisema tutafanya harambee kama hio ikisaidia miradi ya watu na mzazi ataleta hata kama ni mbuzi, kama ni mkeka, kama ni samaki, alete, tunapiga mnaada. Ile harambee tulikataa ni ile ya kutumia nguvu. Ile ya kutuma askari kwa wazee kutafuta mbuzi yao. (Clapping)

Na ningependa kurudia hayo. Kwa sababu zamani harambee hapa ilikuwa DO anaenda transfer, tunataka harambee. Na hio ni kazi ya Serikali. Kama Do anaenda transfer, Serikali itume pesa, tunaweka party yake wapeleke mtu wake pahali wanataka. Ibaki harambee ya shule, ya hospitali, ile unajua mtoto wako anaenda, ufanye hio harambee. Kwa hivyo ngikasukou itwan ni ebala iyong be engerit Ekwee harambee nangeriti ayong harambee nakolong a ngatochio na ilatai nakware eangasi ngikatukok ngirwa lu

Ningependekeza pia ma Chiefs lazima Chiefs pia wapitie ile bara bara sisi napitia kama viongozi. Miaka mitano, waende kura. (Clapping) Kwa sababu siku hizi utakuta Chief ameringa na hii Crown kabisa. Anasimamia hata yeye, Minister wa Serikali, ati mimi ncio macho ya rais. Na hata rais hajawaandikia hawa baruwa. Na mimi ndio rais amenipatia baruwa ya appointment. Na anatakikana kuhudumia watu. Anaandika karatasi huko, pengine ni rafiki yangu, mimi napeleka jina huko, analetwa. Sasa hana heshima na wazee. Tunataka baada ya miaka mitano turudi, kama ni mzuri tutarudisha. Kama amekosa apate brake. Eee! Kori ai? Tarama eripot ni a Dc egela akop

Baado bwana.

Com. Lenaola: I have a long list.

Hon. David Ethuro: Kuna Mayo: Tunataka Councillors wachaguliwe. Wale wa municipality tuwachague baada ya uchaguzi huo. Tunataka haza ma Mayors, kwa sababu hata sisi tunaishi Nairobi. Ningependa pia nafasi nichaguwe Mayor wa Nairobi. Nichagwe pia Mayor wa wapi? Wa Lodwar. Sisi wananchi. Kutoka wale Councillors tumechagua. Hapana Councillors ndio wanachugwa Mayor. Hii imeleta taabu yote. Kwa sababu leo, wanasema ni Ejore, kesho kutwa wanasema ni Reverend. Siku hio ingine watasema mtu mwingine. Mpaka hakuna kazi inafanyika siku hizi. Kazi ma Councillors wanafanya ni kupigana tu kuwa Mayor. Lakini kama ingeletwa kwa wananchi, nafikiri hio itakwisha. (Clapping)

Tungependa pia mwenye kiti, hivyo, hivyo pia kwa Mwenya Kiti wa County Council. Councillors wachaguliwe kutoka kwa hawa, tuamuwe wale watakuwa Chairmen. Tupige tena kura sisi zote, tuchaguwe nani? Mwenye Kiti.

Na kwa sababu siku hizi inaonekana wananchi hawana imani na hii Location Development Committees, ama Sub-DDC'S. Siku hizi ni kwa Mheshimiwa. Mheshimiwa dawa ya hospitali, Mheshimiwa nini, akitoka kwa Mheshimiwa anaenda kwa Councillor. Akitoka kwa Councillor anaenda kwa Chief. Sisi tungependekeza hivi katika Katiba mpya, lazima kila Constituency ipatiwe fund ya development yake. (Clapping) Ili mimi nikiwa Mjumbe hapa, niweze kuwa na Kamati yangu, tuseme katika Constituency yetu tumepatiwa na Serikali pesa kiasi fulani. Basi tuketi tuamuwe kama ni ku rehabilitate the Society, tuweke pesa hapo. Kama nikufanya kitu fulani, tufanye hio. Nafikiri hio itatusaidia. (Clapping: Kwa sababu hizi pesa zinapotea Nairobi. Na sisi hatupati hizo pesa.

Ningependa tu kusema wakati wa uchaguzi, lazima tuwwe na polling stations. Watu wetu wanatembea. Pengine wapepiga kura leo, Kalokol mahali walikata. Hio Kura itawapata Lokichogio kulingana na hali ya anga. Ingekua vyema, wakati wa Kura, kuwe na polling stations, kama zamani. Ile uchaguzi ya 1974. Tulikuwa na mobile polling stations. Watu wapige kura bora unaona kila kitu iko sawa, sawa, hio marks iwe ile asipibe mara mbili tena. Hio ionekane na watu wapige, hio itafanya watu wengi wapige kura. Kwa sababu hii ni muhimu kwetu, sisi Bunge tunachukuwana ka Wajumbe wa watu kutoka hapa. Watu wanasema watu ni wachache. Lakini kwa sababu Kura inakuja wakati watu wetu pengine hata wameenda Uganda kutafuta nyasi huko. Sasa kama mobile polling stations ilikwako ingetuaidia.

Mimi naona siku hizi, mimi sielewi kazi ya Chief na ya DO siku hizi. Si elewi kabisa. Na kazi ya Police. (Clapping)

Kwa sababu badala ya kuchunga amani, kazi ya police ni kwenda kwa busaa kusumbwa akina mama. Kazi ya police ni kusimamisha ma gari kwa bara bara na kuchukwa rushwa. (Clapping) Kazi ya police, wewe unapigwa unaenda kupiga report, wanachukuwa pesa kwako. Yule alipigwa wanachukuwa pesa kwake, yule alipiga wanachukuwa pesa kwake. (Clapping) Sasa hakuna mtu anaokoa mwingine. Mimi Ningependekeza namna hii. Lazima tunafanya overhaul ya Adminsitration na hio ya police, tupate unit mpya kama Uganda vile wamefanya.

Nikimalizia ningependa kuja kwa maneno ya two term limit ya President. Mimi, hayo ni maoni yangu binafsi na mtaniunga mkono ama mukatae, lakini mimi ningesema hivi. Kweli hii nchi tunataka iwe democratic na tunaendelea. Tunafanya reforms ya Bunge. Tunafanya reforms ya Public Service. Tuneleta ile Bills ya Ethics, tungependa. Lakini kuna wale wazee wetu walitufanyia kazi mzuri ya kuleta uhuru, na Kenyatta akiwa rais, alishikilia hii kazi mpaka akalala. Mimi naunga two term limit kwa President lakini kwa ile generation yetu, ile ya dot.com, ile ya young turks. Lakini kwa ile ya generation ya zamani, ile ya President Moi, sisi wengine tungependelea aendelee mpaka alala kwa kiti halafu baada ya hio, sisi tukule ile mbili halafu tunaenda kupumzika. Asante sana.

Com. Lenaola: Asante Mheshimiwa kwa maoni yako. Jambo la kwanza, tungependa kusikia maoni yako kuhusu mvumo wa Serikali. Ningependa Serikali ya aina gani katika nchi mpya ya Kenya? Jambo la pili, hukueleza vizuri ungependa nini kuhusu ma DO na ma Chiefs? Umesema kwamba kwa police kuwe na system mpya ili wawe wanaangalia watu vilivyo. Lakini haukusema vizuri kuhusu ma Chiefs na ma DO'S. Tungefanya nini? Tujaribu ku overhaul pia wao na kama ni overhaul, overhaul ya aina gani. Nafikiri itatusaidia sana.

Hon. David Ethuro: Asante Bw. Commissioner. Kuhusu DO na Chiefs, mimi nilisema ma Chiefs mimi naona wanasaidia kazi ya maendeleo kweli. Hatuweze kusema wote ni wabaya. Ile tunasema tu ni kwa sababu wameandikwa, wameandikwa na mtu mwingine, ndio inaleta taabu. Tunasema tu wapigwe Kura kama Councillor na Mjumbe ili wa renew hiyo mandate baada ya miaka mitano, waendele. Yule afanya kazi na wananchi, wananchi wanaweza kuwa na nafasi ya kumwambia apumzike. Lakini yule anafanya kazi, aendele. So hayo ni ya Chiefs. Na kwa sababu Chiefs, ni watu wetu wanatoka kwetu, na ni vile yule mama alisema pia, lazima kuwe na vetting. Lazima tuwe na system ya kwamba wazee wa hio Location wanaweza kukaa na kupendekeza kama majina matatu and then hayo majina matatu ile imetoka kwa wazee ya hio Location, ndio wataenda mbele wafanyiwe interview kulingana na ile recommendation ya watu ya hio Location. Hiyo itaonyesha ya kwamba watu wenyewe waliamuwa hawa. *(In Kiturkana)*

Nafikiri itasaidia.

Kwa DO, kwa DO kwanza sisi hapa Kalokol, sisi hatuwahi kupata DO mzuri. DO wakati wa maendeleo anatutoraka. Wakati tunasema hii Society tutengeneze, samaki yetu iwe hapa, DO anatakikana atusaidie hio, hawatusaidii. *(in Kiturkana)*

Kwa hivyo munaone hio system ya ma DO na PC ifutuliwe mbali. Sisi from here stright to line Ministry.

Mvumo wa Serikali: Nilikua nimesahao hio kweli. Sisi tunataka a Parliamentary System. Tunataka mamlaka mengi ya saa hii, na hii ndio sababu tunataka hii Katiba ibadilishwe, na tufanye Kura kulingana na Katiba mpya. Kwa sababu saa hii, hata Pope akipatiwa madaraka ya ile President anapatiwa saa hii atawowa wanawake kumi. Baadala ya kuwa bila. *(Clapping)*.

Tungependa hio madaraka igawanywe tuwe na President, tuwe na makamu wake na tuwe na Prime Minister ambae Prime Minister atakuwa Head of Government, yeye ndio atakuwa mkubwa wa Serikali. Na Prime Minsiter awe mtu ambae tunachagua kulingana na MPS wa chama fulani. Kama Wajumbe wa KANU wako wengi, basi, hicho chama kiunde Serikali na mtu ambae, mkubwa wa Serikali awe Prime Minister halafu President atakuwa tu overall. Sasa yeye ndio atakuwa mkubwa Parliament, mkubwa wa Majeshi, na mkubwa wa ile, ile kazi ingine. So Hiyo ndio system, mimi ningependelea itatusaidia. Itatoa mamlaka, itagawana kulingana na, wapi hii Mr. Alfred, Mr. Alfred aliongea kabisa. Ee! System kama hiyo. Nafikiri itatusaidia. *(Clapping)*

Com. Lenaona: Kwa moyo huo, huo wa uvumo wa Serikali, structure ya Government, kwa sababu umesema kwamba ma PC watolewe, ma DO watolewe, ungetaka Serikali iwe namna gani? Sio, uongee devolution of power. Utuambie devolution ikuje upande gani? Ikuje kwa Local Authority, ije kwa Province, kwa Majimbo, ibaki Serikali kuu, ama aina gani?

Hon. David Ethuro: Mimi, sioni faida ya Majimbo in terms of Federal Government. Lakini mimi naona kuna umuhimu ya devolution ya power. Kama tutafanya kama County Councils, iwe Local Authorities hio, na tupatiwe nguvu, District ni kitu ya muhimu kuliko Province. Mimi sioni kwa kweli faida ya Province. Utakuta DEO hapa, District Education Officer, anapitisha mambo kwa Provincial Education Officer, huyo kazi yake tu ni kupitisha barua iende Nairobi, faida gani? Tunataka kutoa toa hii takataka iko kati kati hapa. (Clapping) Ili communication kutoka kwa Central Government, straight wapi? Kwa District. Ee! Provincial layer ni administrative cost tu, pesa mingi na haina maana. Hakuna kitu inasaidia. Natunalia hakuna pesa kama Serikali. Si lazima tuangalie tutatoa nini na nini ili tubaki na kitu kidogo. Tupatie watu vitabu, karol, Ee!

Com. Lenaola: Asante sana Mheshimiwa nadhani ---- asante kwa maoni yako. Haya tumsikie sasa Samuel Ebei. Samuel Ebei.

Samuel Ebei: Ni Samuel Ebei. Nimachache tu nataka kusema juu ya mambo ya watu ambao ni walemavu. Ni muuda sana hata tangu baada ya uhuru, hata kabla ya uhuru, hapa Turkana hatujawai kuwa na mradi yoyote ya maendeleo ambao inasaidia kwa njia ya walemavu. Hasa kama vipofu, vilema hata shule ama hospitali, ama Nursery yoyote yakuwawekwa walemavu kwa sababu mpaka saa hii kuna wengine wanaishi mbali sana na hapa urban area. Hapa Kalokol ni town. Kuna watu wanakaa sehemu kama Kakua ama na Kulei na kuna walemavu na vipofu. Serikali aiwezi kuwa inahitajika ipate nafasi ya kuwasikia ili hawa watu waweze kusaidiwa angalau, wengi wao kwanza ni watu hawajiwezi.

Pia, ningependa kusema mambo mengine kuhusu mambo ya police. Unapata kwamba police wametupulia mbali sheria ambao inahitajika ama orders ambao wamepewa na Serikali watumie. Inafikaga kiasi kwamba unaenda na ukifika katika station ya polisi, unapata kwamba police akiwa individual pekee yake akiwa fulani, either fulani ama anaitwa Kamau, hio sheria sio sasa ya Kenya, inakuwa ni ya Kamau, ana handle vitu vile anavyo taka kwa sababu hata kwanza ukiwa umekuja umeleta complaints fulani, unapata kwamba hio complaint aitiwi maanani. Unaone kwamba kitu cha kwanza ni kuangalia upande wa rushwa. Rushwa huku kando, kando na hali kadhalika wewe ambao una stahili kusaidia, hausaidiki kwa njia yoyote.

Pia, kuongezea, ningengezea juu ya misaada ya NGO'S hapa hivi kama sasa relief ambao inafikia Waturkana upande huu. Sisi tungependelea chakula ya relief wakati inakuja. Hii chakula iwe free kwa kila mtu at least tuone ya kwamba hii chakula inapewe authority ya wazee, wazee wetu wa mtaa ndio wawe wanasimamia kwani, ndio wanaoelewa kwamba ni nani na nani ambao amelemewe zaidi. Kwa sababu mzee wa mtaa yuko karibu na sisi. Anajua ni nani anakuliwa na njaa au ni nani hajakuliwa na njaa kwa sababu yuko karibu na watu. Unapata kwamba kuna wengine, ambao kwamba anajiweza, mtu ana duka ana maduka na unapata kwamba yeye ndio an reliefiwa zaidi ya mama mmoja ambao hata hana mtoto wala ajiwezi.

Pia, ningependa Serikali yetu, itie maanani saana juu ya mambo ya uajiri wa kazi. Vijana wengi hapa Turkana, wamesoma na hali kadhalika mpaka sasa, kuna upungufu wa kazi, kuna upungufu wa kazi kulingana na nini? Kulingana na miradi za maendeleo ambao aipatikani hapa Turkana. Kwa hivyo Serikali inatakiwa itumpe miradi mbali, mbali za maendeleo ili tupate nafasi ya kuajiriwa kazi. Asante.

Com. Lenaola: Asante sana. Mark Kioko. Mark Kioko.

Mark Kioko: Asante sana. Kwa vile wengi wameongea. Kwa majina kwanza naitua Mark Kihos. Ningependelea ---- mahali pengine ambako ametajua halafu na maoni ---

Kitu cha kwanza ambacho ningeweza kusema ni President must be above the law for the following :-

He as the only man has the power. He can control and anybody opposed the required level of living standards e.g. opposition leaders whose aim is to jeopardize this Country.

This is a chance to minimize the mushrooming of fake and bogus opposition role leaders qualities.

Anything wrong to the President must be left out until his time of re-election period.

Jawabu ya pili: Chief must be elected by wananchi themselves.

Village Elders must prevail so as to make them please and encourage the smooth running of the =----- at the grassroot's level.

Dowry expenditure must be left the way it was (words not clear)

Education in Turkana and other arid areas to be left free to increase the numbers --- in Kenya.

Chief: Leaders through Electoral Commission of Kenya must be leaned for easy running of our Country.

Kabla ya number saba. Period of Constitutional amendment to be increased for enough time to fulfil his work.

Ya nane: The President atufikirie sisi Waturkana kwa kutuchagua waziri from the ruling party badala ya Assistant Minister kila siku ama kila wakati.

Assistant Chiefs and Councillors must have their offices to minimize domestic problems taking place.

Ya mwisho ambae ni: We have Lake Turkana in Turkana District hence Choro Island should be left for Turkana District than Marsabit District. Asante.

Com. Lenaola: Hamna maswali. Asante sana Mark nenda ujiandikishe. Marikon Amadi. Marikon Amadi.

Marikon Amadi: ejok robo esi daang, ekang kiro Mariko Namadi. Eya ngirotinit lukibwalar ngoni ngiraya alowahi alokalapatani kalo lu itemokino atolimokisi nangolenyang natokona a katiba ana kitetet kana kingolik. Ngirotin ngullu ngesi tokona lu

Translator: Sisi tukiwa Waturkana kwa kweli tumekuwa marginalized na tukiwa raia kuna njia tofauti, tofauti ambazo tumenyanyaswa na Serikali na njia hizi, njia ya kwanza ni,

Marikon Amadi: lo ekingareni ngesi lo egeri eche na earia itwan ni a ngaropiae anierumor kisieunia ngaropiae nakot anielosi itwan ni arai ngesi earitae itwan keng ani elosi ama kipararakinae kotere mam ngaropiae eya toliwor nabo itwan ni ngarakinio ngesi ni earit itwan

Translator: Sheria lazima ikuwe inafanya kazi kwa kila mtu. Kwa mfano kuna wakati fulani mtu anauwa mtu. Sasa mtu yule muuwaji, anakimbia anapeleka pesa ama rushwa kwa Koti. Na yule ambae amewawa watu wake wakija ku complain, kwa sababu hawaja peana pesa zozote, case hio inatupuliwa mbali, kwa sababu huyo mtu hajapeana pesa. Kwa hivyo tunataka sheria iwe iwe ina govern kila mtu.

Marikon Amadi: na ngarei egeri eche eyei nabo akampuni ache na ebunene abwelar nabo ngitunga nabo lu a ngakiyosikio ngulu lu arai akisiekin ebishara kech ngina be ne ponere akingolikini iche bore be ngaratilia anielosio tamarai erono aratil ngina. Kisaki nangolenyang tachaka ngakiro nguna

Translator: Katika Serikali yetu kuna Wizara ambae inashugulika na mambo ya kupima mitaani. Kuna authority fulani ambae inahusika na mambo kupima mitaani. Yeye angependekeza kuwa Wizara kama hio itupuliwe mbali hakuna haja kwa sababu inanyanyasha wananchi katika, wale wako chini, inapenda kunyanyasha wananchi saana.

Marikon Amadi: ngakiro na ngauni ngakiro a kot ani eyei tokona ngirwa lu kisaki tokona engolenakis kingoliki ngakiro a kot . kisaki nangolenyang tosubaki ngakiro nguna nelemun mono ngaropiae

Translator: Tunataka pia mambo ya Koti, kuamuliwa kwa case, isiwe kwamba pesa kwamba zinatolewa kabla ya case aija amuliwea. Pesa, ama fine itolewe baada ya case kuamuliwa.

Marikon Amadi: nakang dang ngesi nguna arai takae ngauni alimunit. Kingarakinite Akuj

Translator: Maoni yangu ni hayo.

Com. Lenaola: Asante sana Bw. Amadi. Nenda pale ukajiandikishe. Gabriel Ekai. Gabriel Ekai.

Gabriel Ekai: eani ayong a ngakiswahili ka ngaturkana. Wazee na mama Hamjambo.

Com. Yano: Hatujambo.

Gabriel Ekai: Asante sana kwa kufika kwa Katiba ya leo na tumeshukuru kutufikia kwa Katiba ya leo. Nitaenda machache katika hayo. Nafikiri ni hivi ama tano. Tumeshukuru kwa kujenga shule kwa kufanya harambee ambao tulijenga shule. Na hio harambee tulifurahi sisi wote mpaka hata wale ambao walienda ng'ambo tulikuta kama wanaimba tu tukisema tulifanya harambee ya maana saana. Karibu ni million tu. Tuseme ni milioni tulifanya.

Lakini, lakini, tuko sasa uangamishi wa upande wa kuvua kwa hii mlima hii. Sisi zote ni kama wavijana. Tunaenda huko tunayanganywa nets na wale ambao wanayanganya sisi nets ni Serikali sio hati si Serikali. Unayanganywa net na unarudi tu unakaa hapa tu na unaji hangaa hanga tu. Una shindwa hata na kukata kuni. Forest imefika, unajaribu hata kwenda kuiba, unashikwa unapelekwa kwa police. Sasa utaenda wapi? Utangamia Kariba gani sasa ambae inaweza kutusaidia? Na mnaleta Katiba.

Tunataka mutusaidie hivi. Kama ile ni Serikali ambae inatusaidia sisi wote wananchi atuwachie nafasi ya kuvua kila mahali, kila upande tufike. Hata kama ni Ethiopia tufike. Hata kama ni Uganda tufike. Mboona ukienda Uganda, ukienda Uganda, kama juzi tulipeleka samaki Uganda, Busia, unatembea tu, unatembea tu mpaka Uganda kwa border unatembezwa, unarudi. Hakuna matatizo yoyote, unatoka salama. Na mboona hapa ndani ya tumbo, unasikia tumbo pande mmoja inakuuma. Na hio tumbo yote, inatoka kwenye sheria ya Serikali yetu?

Haya ya pili: Serikali itusaidia kila upande wa pembe. Itusaidie. Itufungulie. Itufungulie biashara yetu. Ukienda ukipata shilingi elufu mbili, uanze na hizo shilingi elufu mbili yako, kununua nguo, kununua viatu na kutembesha na kusaidia kwa kila njia.

Ya tatu: Serikali itusaidie upande wa shule. Shule iwe bure bila malipo yoyote hata ndururu, kuanzia Nursery mpaka Std. 8. (Clapping).

Ya nne: Tunataka Serikali ikiwa District Hospital ama ikiwa Dispensary, yote iwe haina malipo yoyote hata moja. Iwe free. Tukunywe dawa. Ukigonjeka ukifika tu kwa hospitali, hata kidonda, kidonda pekee yake ambae miba imekuchoka na imefura kidogo imetoa utaa. Unambiwa lete shillings mia mbili hamsini. Mia mbili hamsini na nimekwambia hii ni kidonda bwana. Unaweza mwaga hata spirit pekee yake. Na unambiwa lete mia mbili hamsini.

Haya ya tano: Serikali itusaidie kwa hio njia yoyote. Asanteni sana.

Com. Lenaola: (in audible) Chief Longole yuko wapi?

Mr. Long'ole: Mimi naitua Long'ole. Jambo la kwanza

Com. Lenaola: Because you have a memorandum, just highlight.

Mr. Longo'le: First of all our former Constitution starts with 'Kenya is a sovereign State' na sasa hii Katiba mpya mimi ningependa kusema hivi. It should start with 'We the people of Kenya' 'Sisi watu wa Kenya' Isianze kwa kusema Kenya is a sovereign State' kama vile hata America wanasema kwa Constituion yao kitu inaitua Preamble. Wanasema, 'We the people of the United States' therefore 'We the people of Kenya' we want so and so.

Secondly, we want a Pastoral Ministry to be initiated for the Pastoralists. Hiyo walikuwa wamesema.

Two, we want terminal benefits kama pension, mtu aki achishwa kazi ziweze kuletwa kwa District, sio tu unaenda Nairobi, those terminal benefits we want them to be decentralized here.

Things like I.D. Cards, Passports, Driving Licence and other key documents, we want them to be issued in the District Headquarters.

Again, issues to do with Public Service, we want the Public Service Commission to decentralize each activity in the District.

Again, coming to the issue of Defence and National Security: Tunataka Serikali waweze kupeleka Army, Military and Para-Military to the International Borders sio police.

Again, we want in this Constitution to be initiated District Internal Security Committees. Zamani kulikuwako na Security Committees. Wawo watasaidia wanajeshi kulinda borders zetu ama *ewa lo a ngimarile yege ewa lo a ngitoposa ama* So the Security Committees should help the para-military committees to guard the International borders.

Secondly, we want compensation to be initiated by either Government either the Foreign Government or the Kenyan Government in case the relatives and the properties of people were destroyed in the cause of the fights.

Again the compensation the compensation fund to be initiated, to be created, to be entrenched in the Constitution iwekwe kwa Katiba. It is not there.

Lastly, Ombudsman's office. This office should be created in the Constitution. This will enable mtu akiwa na shida anaweza kwenda kwa huyu mtu na huyu mtu awezi kumtetea. Ningependa hiyo ofisi iwekwe kwa Katiba. Halafu hio ofisi tena iwekwe kwa kila Wilaya. That office of the Ombudsman should be decentralized in every District.

I want the Kenyan Government through this Constitution to initiate what we call socio-economical programmes for youths. Vijana saa hii hawana muelekeo Sisi kama vijana hakuna muelekeo. We want the Government to initiate hizo socio-economical programmes for us.

Again tungependa, the right, in this Constitution we want to have the right of the orphans. Tunataka watoto mayatima ngide lukokiok.. The fund should be created for them. The Government of Kenya should create funds for these people. Naki ngide lu ngaraopiae

Halafu, coming to natural resources. The boundaries demarcated. The boudaries demarcating Lake Turkana should be redrawn because Islands like Marsabe, Central Island, Southern Island, and Northern Island, zote ziko kwa upande wa Marsabit District na sisi hii bahari yetu wametaja kwa jina letu. Therefore we want these islands to be for the Turkana and the Lake also to be for the Turkana. The proceeds from these Islands and other tourist attraction should benefit directly the Turkana community. (Clapping)

Com. Lenaola: Last two points.

Mr. Longo'le: Mambo kuhusu ma Chiefs. Jambo la kwanza ningependa Chief awe elected na watu.

Jambo pili, Chief awe amefanya kazi kwa miaka kumi.

Jambo la tatu, Chief awe ni mwenyeji wa hapa.

Jambo la nne, Chief awe amesoma. Awe Form IV. Asiwe tu raia. Chief should be subejcted to language test. Afanye mtihani.

Mere abunere akiyan echafu alotunga aluisomato Halafu, the Chief should be thirty-five years and above. Lazima awe na

miaka thelathini na tana kwenda juu ndio mtu aajiriwe awe Chief.

Ya nne, Chief akifanya what we call the breach of the Constitution, he should be removed from office by pass of vote of no confidence. Atolewe kwa ofisi na watu.

Com. Lenaola: Last point.

Mr. Longo'le: Halafu, ya mwisho, nakuja kwa Councillors. Councillors wawe elected. Na Councillor lazima awe amefanya kazi kwa miaka kumi. Councillor ni lazima awe amesoma. Awe ni mtu wa Form IV. Awe ameenda College ama whatever. Therefore Councillor also should be subjected to language test. Afanye interview. Akianguka, shari yake.

Halafu, ya mwisho, na Councillor saa yoyote atolewe kwa ofisi iwapo kama hatataekeleza yale wananchi wanataka. Watolewe na pass of vote of no confidence.

Ya mwisho, ningependa kusema the issue of nominations. Nominated Councillors, nominated MPS, itolewe kwa katiba ya Kenya. Hatutaki kusikia hio. Hawa watu wawe elected. Wafanye kura yao na watu wachaguliwe na watu. Sio, kuchaguliwa na Rais ama nani. We don't want that. Thank you.

Com. Lenaola: Go there and sign. Nataka kuwajulisha kuna watu ambao wamefika hapa. Simama. Leah Abenyo.

Leah Abenyo: ekiro kang enyaritae Leah Abenyo

Translator: Kwa majina anaitua Leah Abenyo.

Leah Abenyo: *emam nasaki ayong alimuni, alimuni ngauni*

Translator: Ana maoni matatu hivi.

Leah Abenyo: asaki alimuni kona atamar kane alo turkan eponenete ngakampunio neke turkan kiwokunai ngitunga ani kalononi na kechi ewikinito ngitunga na neke turkan mam ngitunga lu isomato lu epedorete aweikini ngitunga ?

Translator: Pendekezo lake la kwanza nikuwa hapa Turkana huwa na ma company mengi ama ma NGO'S mengi ambao wame ingia hapa. Na unapata kuwa watu kutoka mbali, kutoka sehemu zingine za Kenya wanapata first priority ya pengine ya kuajiriwa kazi au kutekeleza mambo mengine ya muhimu. Je mboona sisi tusipewe nafasi hio? Ya kufanya kazi au kupewa nafasi ya kazi. Tuwe beneficiaries ya kwanza. To benefit kwa hizo projects ambao zimingia.

Leah Abenyo: tokona arai alemunit napas kama alo lokichogio itembeete koche kongina emam ekas lakini kisomato kechi togela ngitunga lu eweikinito nafasi a ngikasia ka ina ekaasi kech akiyok ngikch kori akiyok akiwanja

Translator: Ka mfano katika Wilaya hii ya Turkana, kuna sehemu inaitwa Lokichogio, kuna ma company mengi, ambao imeingia huko. Unapata watu wengine ambao wametoka sehemu zingine za Kenya ndio wanachukua nafasi, wao wanapewa tu kama ni auxilliary staff ama subordinate staff ya company fulani, wanafanya kazi ndogo, ndogo na hawa watu wameshoma na unaona wamefika kiwango cha wale ambao pia wanafanya kazi hapo. Na wametoka sehemu za mbali.

Com. Lenaola: Tumeelewa hio.

Leah Abenyo: *na eponeta ngitunga ngulu ka ama. Sasa tokona kama nege eya ngabarafia neke na eponito ka ama*

Translator: Kwa upande wa bidhaa, tunataka Serikali isimamie bei ya bidhaa.

Leah Abenyo: alotoma ebei a akimuj. Alalar ebei a kimuj kisaki totuboi ebei a kimuj

Translator: Tunataka Serikali isimamie kila kitu. Kwa mfano zamani bei ya mabati ilikuwa chini, na kila kitu ilikuwa chini. Kwa hivyo tunataka Serikali iendelee kusimamia bei ya bidhaa.

Leah Abenyo: ata ngabawoi totuboi ibore daang ebei. Nakang nguna

Translator: Ni hayo tu.

Leah Abenyo: asaki akiyatakini alowahi alo ngaberu ka ngikiliok tangae iyanete ngiche tunga ebalasi kane aberu napeniusitae na tourito ka ekile ngide epederio kikotarai aberu ngina ka ngide toloto na nirumi aberu ngina emal a ekile ka ngolo. Aberu ngina na erotikinio ka ngide ngulle tarai kolong ekile ngolo auri ngide ngulu aluwahi eaari aberu ngina ngide ngulu. Si eliworosi ngide ngule ngimokorai (Clapping)

Translator: Tunataka wanawake wawe na haki sawa kwa mfano kama mwanaume ana wanawake wawili, hawa wote wawili, wawe na haki juu ya mali ya mwanaume huyo. Isiwe kuwa ati mmoja ameolewa rasmi, kwa hivyo huyo ndio ananafasi ya mali, katika nyumba hio. Wote wawe na nafasi sawa ya kugawa mali. Ikiwe lolote limetokea katika nyumba hio.

Leah Abenyo: *mere kimiekinai ikangari nahara kongina. Nakang daang nguna*

Translator: Isiwe kuwa ati yule hajaolewa rasmi ndio hana nafasi.

Com. Lenaola: Asante Leah. Daniel Amojong. Repeat your name again halafu endelea.

Daniel Amojong: Majina yangu ni Daniel Amojong. Ningependa kutoa pia maoni machache hapa ingawa mengi yamenenwa.

Ya kwanza kulingana na vile tulivyo na sehemu tatu ya wakilishe Bungeni kama vile ambavyo imependekezwa, na mimi pia ningependa kusema kwamba Electoral Commission wametumia idadi ya watu, pengine ka kugawa na sehemu yetu hii ya Turkana ni sehemu kubwa. Kwa hivyo wakitumia idadi ya watu, tutakuwa, ama tutabaki nyuma. Lakini wakitumia factor ya ukubwa hata sisi tutakuwa na hio sehemu tisa, au zaidi, au nne ama tano na kwendelea. Wakitumia yaani upana. Lakini wakitumia idadi ya watu kama vile ilivyo sasa, tutakuwa disadvantaged.

Inginge pia ingekuwa wakati ya ambapo, Mbunge anaondoka ofisini, au Diwani anaondoka ofisini, lazima kuwe na handing and taking over exercises properly. Yaani huyu anaondoka ofisini na huyu mwingine anachukuwa ofisi mpya pamoja na mambo yote yalio katika hio ofisi.

Kama vile ambavyo wengi wamenena juu ya land, ingekua ni bora pia, yaani ardhi itawaliwe au isimamiwe na wenyeji na hasa iwe ni council ya elders.

Kuna sehemu zingine pia huwa ina, wakati mwingine Serikali ama Serikali yetu inaweza kupata rasili mali inaweza kupata madini, inaweza kupata dhahabu, na watu walikua wamefanya nini? Wamejenga hapo. Kama hio madini, au dhahabu imepatikana mahali pale, wale watu wakiamishwa kutoka hapo na wawo walipwe vizuri saana. Hawa watu ambao wamehamishwa kutoka hio sehemu, walipwe ma milioni ya pesa ndipo waondoke watafute pahali pengine na Serikali nayo ikichukuwa hio sehemu, kufanyia kazi yake.

Pia katika ofisi ya ma Chiefu, kuelekea mpaka huko chini machinani, tunawatu tunaita wazee. Wazee, wanafanya kazi kutoka huko machinani mpaka kwa ofisi ya Chief, na hawa watu, huwa hawana hata mshahara. Lakini tungependa hii Katiba sasa ipea hawa wazee heshimas. Ipea hawa wazee heshima ya kupeyana kitu kidogo kama hata mshahara ama allowance kwa ajiri ya hawa wazee. Hiyo, Katiba mpya ifanye hivyo. Halafu hawa wazee watakapo fanya kazi, suluisha mambo ya wananchi kutoka kule machinani mpaka hapo juu watakuwa wako na nini? Na mioyo ya kufanya kazi kwa bidii, na kwa wakati wote. Hata bila kufanya nini? Hata bila kuchelewa kuja kusaidia wananchi wakati ambapo wanataka huduma yao.

Halafu pia, lugha yetu ya kiasili kama kwa mfano, Kiturkana, Kinandi, Katiba ipeyane heshima kwa lugha yetu ya kiasili. Kwa mfano lugha yetu hii ya Kiturkana ifunzwe pia katika mashule yetu. Katika darasa la kwanza au katika hata shule ya malenzi

Kiturkana ifunzwe na hii Katiba ilinde lugha hio ya kiasili ili tufanye nini? Isipotee mbali na lugha ingine ambae uwa inafanya nini?

Uwa inangia wakati watu wamerevuka na wamesoma zaidi. Kwa hivyo lugha yetu ya Kiturkana au ingine yoyote ilindwe na Katiba.

Com. Lenaola: Endea kumaliza tafadhali.

Daniel Amajo'ng: Pia tungependa kulingana na mambo ya mishahara kwa wafanyi kazi kwa sababu inatengenezwa na Bunge, kuwe na Kamati ambae inafanya nini? Inaamua mishahara ya wafanyi kazi wote kwa wakati mmoja. Mishahara ya wafanyi kazi iamuliwe kwa wakati mmoja kwa wafanyi kazi wote. Sio wengine kwa wakati ingine halafu wengine wanabaki wakiongojea wakati wao sijui itakuwa wakati gani. Wanaendelea kuwa na moyo mbaya na maneno mengine mengi. Kwa hivyo mishahara iongezwe na ma Kamati halafu na iwe ni wakati mmoja tu mishahara kwa wafanyi kazi wote wanafurahi, na wanafurahi kutoka huku juu mbapa huku chini.

Halafu pia kwa Wabunge wawe na ma ofisi katika hata sehemu za uwakilishi Bungeni kwa ajili ya kuhudumia, ningependekeza hivyo, ya kuhudumia wananchi. Asante sana.

Com. Lenaola: Ngoja, kuna swali.

Com. Yano. Bw. Chief, hasa tukohapa venya wenging watu wetu wenging walikuwa wanasema ati wangetaka Chief kuwa elected. Uko na maoni kuhusu hayo. Na pia, ndio wakati huu tunajua Chief's Act imeondolewa, how do you do your work? Na umeridhika na venye unaendesha kazi saa hizi bila hio Chief's Act?

Daniel Amajo'ng: Asante saana. Hata kwa sababu ya wakati, umoja wapo ya point yangu pia ilikua ni kwamba hata sasa mimi natoa maoni, sisi pia tuchaguliwe.

Com. Lenaola: Kwa miaka mingapi?

Daniel Amajo'ng: Mimi singependa kusema tuchaguliwe kwa miaka mitano. Tuchaguliwe na tukaye kwa huu muuda wa miaka mpaka hamsini na tano.

Com. Lenaola: Hayo ni maoni yake. Sawa.

Com. Yano: Endelea.

Daniel Amajo'ng: Halafu pia kulingana na hilo swali lingine, kweli kazi yetu sasa, kazi yetu kufika mahali pengine kwa sababu

ya hio Act kuondolewa, hata kazi yetu pia imekuwa rahisi. Kazi yetu pia imekuwa rahisi kufika mahali pengine. Kwa sababu tulikuwa na kazi mingi ya kufunga mabusu, katika ara zetu ama katika ma ofisi yetu. Kwa vile sasa hio Act imeondolewa imekua sasa nikatika idara ya Internal Security. Hata sisi kazi yetu imekua rahisi. Asante sana.

Com. Lenaola: Asante kwa maoni yako. Asante Chief kwa maoni yako. Tunashukuru. Councillor Joseph Okee. Joseph Okee. Mimi ndio najua Mimi ndio naendeleza mkutano. Si wewe. Mkutano ni wangu. Endelea.

Joseph K. Okee: Asante. Kwa majina ni Joseph A. Okee. Yangu ni machache. Ya kwanza ni kuhusu wanyama. Kidogo ningeongea na lugha ambae Waturkana wanasikia halafu huyu atafsiri kwa Kiswahili.

Joseph Okee: *ewa a ngiteng. Eya ngitieng lu enyaritae ngaigirae ka ngikwei enyemete ngibaren a ngiturkana tabala nangolenyang niar*

Translator: Maoni yake ya kwanza ni juu ya wanyama ambao wanakula wanyama wengine kama mbuzi, wanakula mali ya Waturkana. Tunataka Serikali i compensate wale watu ambao wanyama wao wameliwa.

Joseph Okee: Maoni ni kwamba, mnyama yoyote ambae inahusu kukula mnyama mwingine ambao inakuliwa na binaadam, instahili Serikali alipe. Hio ndio maoni yangu kuhusu wanyama. Na ngarei

Com. Lenaola: Haya Councillor sasa endelea tu na Kiswahili (the rest is inaudible)

Joseph Okee: Hapana. Iko wazee hapa wanangoja kusikia ile kitu ---

Com. Lenaola & Com. Yano: Unazungumuza na sisi, si na wazee. Leo si mkutano wako wa ki Councillor.

Joseph Okee: Lakini si ni mzuri wasikie -----

Com. Lenaola: Unazungumuza na sisi. Toa maoni yako kwetu si kwa wazee wako. Mukutano wako wa siasa ongea na wao.

Joseph Okee: Basi, ya pili: Kuhusu maneno ya uchaguzi. Ma Councillors wachaguliwe kwa laini (mlolongo),

Com. Lenaola: Endelea.

Joseph Okee: na awe mtu hajasoma.

Com. Lenaola: Endelea Councillor, endelea.

Joseph Okee: Ya tatu: Ma chief pia wawe wakichaguliwa na ma laini. Na awe mtu hajasoma. Ati akiwa amesoma ni sawa. Na ikiwa hajasoma ni sawa. Bora anatosha kuongoza. Kwa sababu tunaweza kuacha mtu ambae hajasoma na kumbe anastahili kuongoza na tunatarajia kalamu. Kalamu hii ni uongo hii mambo ya kalamu. Unaandika tu yule mtu hata ajui kitu. Kwa hivyo wacheni hata tutumie akili. Kwa sababu mtu ana uongozi ambae amezaliwa naye. Sio tu kusema ati amesoma na wale hawajasoma watapata mavuno namna gani kwa hii Serikali? Ni kama hii Serikali itatupa hawa. Kwa hivyo hawa pia wakumbukwe. Sio wote ndio wamesoma. Na si wote wakienda shule ndio wako na akili. Wengine wanaenda shule lakini hawana akili.

Jambo langu la nne ni mambo ya Central Highland: Hii mlima tupewe sisi Waturkana kama wenyewe. Sio sisi tusimamiwe na Samburu District na mlima ni yetu. Mavuno ya hio mlima tupewe kama wenyeji Waturkana. Asante.

Com. Lenaola: Asante Councillor kwa maoni yako. John Eroo. John Eroo.

John Eroo: John Eroo.

Com. Lenaola: Endelea.

John Eroo: alosi ayong a kiroit apei ana kinyaraunitere sua nakwap na kingeduni ngakiro a ngde alukosi atamari ibore kimidi sua ngini anakwapin ibore arai ashamba kosi ngina. Ikoni ikoku ni pese ikoni akal na kilepuniut sua kila akwar

Translator: Angependa kuongea juu ya mahari. Anachukiza mambo ya mahari kuwa mtoto wakike katika jamii Waturkana ni kama shamba kwa wazazi waka. Kwa hivyo mahari iendele. Watu wanaohusika watoe mahari.

John Eroo: *yaani na ebunitor ekile ngolo atamar asaki ngide kang, kwai elemunit ngesi lu anakatokeng kainaki ayong arai etal ngolo ekimila kosi ekile loebuni tourik ikoku kang ani loengeri atachuna ayong ngitunga kang etan anawi kang*

Translator: Inaenda pia sambamba na juu ya watoto. Watoto watakuwa wake. Yeye atachukua watoto bunde tu msichana anapo wacha mvulana wake. Yeye anaamuwa kuchukua msichana pamoja na watoto.

John Eroo: akiroit alosio ngina mam nabo ache

Translator: Ni hayo tu.

Com. Lenaola: Ngoja, ngoja.

Com. Yano: Mzee John, niko na maswali mimili. Ya kwanza ni kuhusu kama hio kofia umevaa. Hio ni maneno ya culture, si ndivyo? Maneno ya utamaduni wako. Na haujaongea maneno ya kitamaduni na umevaa kofia ya utamaduni. Una maoni kuhusu hao. Halafu, kuna pia, pengine huyu msichana mwenye unaita 'shamba' akiolewe na mtu masikini ama aolewe na watu wenya hawajui maneno ya kulipa mahari, kama nikikupatia e.g. ni kama Marakwet, ukiowa mwanamuke pengine kazi ni kupeleka pombe kwa wazee wakunywe wafurahi hakuna mahari mengine. Uko na maoni kuhusu hayo? Ungesema nini juu ya hio?

Translator: ekasukout eya ngakingiseta ngarei kingisetai iyong. Atamar ichamunit iyong atamar ibore ni inapit iyong aorich ka luche, ejok kori erono. Akiroit na nangarei alotoma nginapen a ngiturkana ingolikinit iyong ejok kori erono. Ibu takae iyong kiana kidiana ikoku atamar ilemari iyong ngibaren kori ngide na ache pak eyei ekibotonit lu a ngitela a luche ingolokinit iyong kwai, nyo tokona ilimuni iyong kidiana ikoku ngini kotere ngiche tela ku ikote ngimarakwet eyanario epurot bon

John Eroo: *kotere na iusia ngesi ikang koku agile ngesi amotoga alosio I awi ni eyei toma nawi bu ekile touriki ikoni robo ngini ikoni akal na alepi ayong jik*

Translator: Ametafautisha kuwa mtu akija kuowa msichana wake, mtajiri anaowa na anachukuwa msichana wake anaenda naye. Lakini yule pengine si mtajiri na anampatia mtoto huyo mimba na baado anakaa kwake, yeye ataendelea kuchunga na kulisha hawa watu wawili na sasa hata consider kama hawa watoto ni wa yule mwanaume ambae ametoa --- Ni hayo tu.

Com. Lenaola: Joseph Lobolia. Lobolia.

Joseph Lobolia: Kwa majina naitua Pastor Joseph Lobolia na hudumu na Kanisa ya Redeemed. Naongea juu ya Banks zetu ile iko katika Kenya. Hata nchi zetu za nje. Ningependekesa bank iweze kuwa na kitabu, sio tu sasa kama Wilaya Turkana au nchi zingine, unakuta Bank, wewe umeweka pesa yako na umepata shida kule sehemu kama ya Kitale au na nchi ingine na wewe kweli uko na pesa kwa Bank, nilikuwa napendelea Bank iweze kuwa tu mahali popote Kenya unaweza kutoa pesa yako au hata kama ni America unaweza kupata pesa zako kama uko na kitabu cha bank.

Interjection --- (In audible)

Joseph Lobolia: Baado. Ya pili: Mambo ya kupata Passports. Nilikuwa napendelea kwa maoni yangu, Passport umepata Passport sio unaenda tu unaweka mtu mwingine akuwekee guarantee ati ndio pengine uende nchi za ng'ambo. Unaenda kwa mtu mwingine ndio anakuwekea guarantee. Nilikuwa napendelea iwe ni kama Chief anakuwekea au wazee wa ile area ndio

wanakuwekea, wanapitisha huyu ni mtu wa fulani.sio unaenda process mingi. Unaenda kwa Chief, ati baado tena utoke kwa Chief, unarudi tena mpaka kwa guarantor mwingine anakusimamia naonelea hiyo jambo itupuliwe mbali.

Nitaongea mambo ya tatu: Nafikiri hata wengine wameongea juu ya Councillor. Napendelea Councillor awe ni mtu wa hio area. Wazee wa hio mtaa au wa hio Tarafa wajue huyu ni mtu wa sehemu, mtoto wa jamii fulani. Isiwe tu mtu kutoka sehemu ya Lokichogio ndio anakuja anasema ati anakuwa Councillor hapa. Na sehemu hizo zingine napendelea mtu mwenyeji wa hapo, huo area aweze kuwa anachaguliwa na wananchi. Na wazee wajue.

Mambo ya nne: Plot: Plots ninaonelea iwe ni wazee wale wa zamani wale wanajua huyu ni mtoto wa fulani, baba yake ni fulani ndio waweze kupewa plot au mchango wa hio area. Unaweza kuta saa hii mtu kutoka Kisumu au kutoka nchi zingine. Anakuja anapata plot hapa. Na mimi ni mtu wa hapa. Mtoto wa hapa ninakosa kupata haki yangu. Napendekeza kwamba plot iwe ni ya mtoto ule amezaliwa katika area.

Com. Lenaola: Endelea.

Joseph Lobolia: Upande wa kuabudu ama upande wa makanisa. Nashangaa na ningependekeza ya kwamba kama kweli tumepewa haki wakuabudu katika makanisa, ni kwa nini tunaenda tena mpaka kwa DO, ati ndio unachukua baruwa ya kufanya Injili kama kweli tumepatiwa haki? Tunataka tu kama tumepatiwa haki, tuhubiri Injili bure kwa sababu hakuna kitu tunapata. Tunatangaza tu msimamo wa Mungu, vile Mungu ameumba nchi. Kwa hivyo nilikua napendekeza iwe njia kwamba ya kuenda mpaka kwa DO, na wapi processes mingi, iondolewe. Kama ni Injili tunafanya tu bila kwenda kwa processes mingi. So hayo ndio yangu.

Com. Lenaola: Asante Pastor. Hebu jibu swali mmoja. Nimesikia mahali pengi kwamba uhuru wa kuabudu ikatwe kidogo maana kuna makanisa nyingi ambazo hata kuabudu kwao kuna wasi wasi. Unasema nini kuhusu jambo hilo?

Joseph Lobolia: Naweza ----- uso wangu ya kwamba kama kweli Chief wa hiyo area anajua hii Kanisa aendi katika njia ya kuabudu au aiendi kuharibu kimila fulani katika hio area, kweli hawa hawa viongozi wa hio area, wana right ya kuondoa hiyo dhehebu mahali pale.

Com. Lenaola: Asante sana Pastor.Logen Ekaal.

Logen Ekaal: Kwa jina naitua Logen Ekaal. Maoni yangu ya kwanza nafikiria hii Katiba inatengenzwe mpya sio ya zamani, na maoni yangu ya kwanza inasema hivi. Nafikiria sheria ile ya zamani imetunyanyasha. Sheria ya zamani imetunyanyasha sisi saana. Ile kitu ninataka kuongea ni juu ya County Council. Saa hii mimi ni Mkenya na sii hii ninataka kuchukua plot mahali. Hapa Turkana, unaambiwa lipa kwanzia 1992 mpaka 2002. Mimi sheria ya zamani hio ni mbaya saana, wale walitengeza.

Com. Lenaona: Pendekeza.

Logen Ekaal: Sasa ningetaka tu, mtu akitaka kuchukua plot, saa hiyo anaambiwa ni pesa fulani kwanzia siku hiyo. Mimi nilikuwa nataka namna hiyo.

Halafu ya pili: Mambo ya stima. Mimi naona sheria ya stima imependelea pande ya down, kuanzia West Pokot irudi huko. Ingetakana tu stima igawiwe mahali popote Kenya. Ningependekeza hivo.

Halafu neno yangu ya tatu kuhusu sisi Waturkana, kimila ya Turkana. Kuhusu mambo ya mahari. Mimi naona sisi wavijana Waturkana tunanyanyashwa saana kwa sababu vile tuko hapa tuko sawa, msichana na mwanaume, tuko sawa. Kwa sababu tukifika kwetu hapa tunaona msichana ndio iko equality ile equal right. Na sisi wanaume tunanyanyashwa kwa sababu tunasema hivyo kwa sababu ya mahari. Mimi nalipa mahari halafu mtoto anachukuliwa, mahari inachukuliwa mwanamuke anaenda na wewe unakaa kavu. Ningependekeza hivi, kama ni mali wachukuwe, mimi nibakie na watoto. Hio ndio maoni yangu.

Com. Yano: Ni maoni yake mzee. Hayo ni maoni yake.

Com. Lenaola: Sawa, sawa. Asante. Nafikiri umeweka mzuri. Mwalimu Turfosa Atieno. Turfosa Atieno.

Turfosa Atieno: Asante. Jina yangu ni Turfosa Atieno. Mimi naongea kama Mkenya. Kwanza ninataka kuongea habari ya wanawake. Mimi ni mwanamuke na bwanaangu akikufa na saa ingine ako na mali, alipokufa hivi, mandugu wa bwana wanasasa mali yote wanachukuwa, mimi nabaki na watoto nikiangaika. Sasa Wakenya wewe kama Katiba kamba mali yote ya bwana ni ya bibi na watoto. (Laughter)

Com. Lenaola: Endelea.

Turfosa Atieno: Ya pili: Habari ya watoto wadogo kuanzia miaka mitatu mpaka miaka saba. Kitu inaitua Child Development: Serikali ya Kenya inajua Child Development ni nini. Na wenyewe hawawezi kuangalia mambo ya watoto wadogo kuanzia miaka mitatu mpaka saba kwa masomo yao na hapa ndio unataki mtoto apate elimu yake ya kutosha na kesho awe mtu. Huku wanasema wamama wapange uzazi. Na njia ya watoto hawa, uzae watoto watatu na wasome vizuri, Serikali ya Kenya aitaki kujuwa. Sasa wanataka mtoto asome klas one ndio wakubali kupewa mtoto mwalimu ya kulipa pesa. Na hio ya Nursery Serikali aitaki. Na mtoto akifika mwaka saba hakuna kitu atapata because there is no foundation kwa huyu mtoto mdogo. Sasa wamama tunazidi kuzaa watoto wengi kwa ajili ya, tunazaa wengine wawe waizi, wengine wawe namna gani? Ni hivyo. Pendekezo yangu nilikua nataka hivi. Serikali iamuwe isaidia watoto wadogo kuanzia miaka mitatu mpaka saba.

Ya mwisho ni upande ma Chief: Ninataka, mimi ningependekeza kwamba Chiefs wachaguliwe na mlolongo nyuma yao kwa kuwa hawa ma Chiefs ya young turks wanaumiza sisi kwa manyumbani zetu. Saa ingine, kuna shida kwa nyumba ya mtu. Ukienda kwa police, unaambiwa enda kwa Chief yako. Chief naye ni kijana. Hata ukifika kwake, labda yeye pia jana alikuwa na shida na bibi yake. Hakuna kitu atakusaidia wewe nayo. Sasa tungependekeza kwamba, Chiefs wawe wazee wale wameshaona mzuri, wale wataleta uhusiano kati ya manyumba za wezao pia pamoja. Ni hayo tu.

Com. Lenaola: Miaka ngapi?

Turfosa Atieno: Miaka ya Chief iwe thirty-five and above.

Com. Lenaola: Sawa sawa. Asante mwalimu. Hakuna swali. Ukajiandikisa pale. Izaak Ewalan Izaak Ewalan. Halafu James Ekirun fuata yeye. Sema jina halafu endelea.

Izaak Ewalan: Basi kwa jina ni Izaak Ewalan. Mimi ningependa Oh, jina baado?

Com. Lenaola: Sema tu kwa sababu ya record.

Izaak Ewalan: Kwa majina naitwa Izaak Ewalan. Kwanza ningependa kuongea kuhusu Rais maana nilisikia ya kwamba mtu akitaja kuhusu Rais kwamba Rais akifanya makosa, anastakiwe. Lakini kwa mimi sijaona tangu nilipo kuzaliwa, sijaona watoto wakistaki baba yao. Hata ikiwa amefanya makosa sijaona watoto wapeleka baba yao, kupeleka kwa mti ya wazee kusema kwamba huyu baba wetu ni mchawi. Walikuwa wakio ogopa wakijua tu wale watastaki ni wale wengine wa jirani zake, wale wa nchi zingine. Walikuwa wanaogopa. Kwa sababu hata kwa kitabu cha Mungu, kiongozi inaogopua. Anawekwa heshima hakuna kusatakiwa. Mimi ninasema hapo Rais awezi kustakiwa akiwa amefanya makosa.

Cha pili nikitaaja kwa upande wa ma Chiefs ya kwamba, Chief mkubwa iweko na Chief yake mdogo mmoja isiwe tu wanaweka Chief mmoja karibu assistants nne, tatu, sita, kumi. Sasa kazi hio aitafanyika.

Sasa ninaongea kuhusu upande wa shule, elimu. Elimu ni vizuri Serikali atupatie sisi nafasi tu watoto wasome bure kutoka klas ya kwanza hadi klas ya nane. Lakini ikifika Form I na kuendelea hapo tumenyane na mambo ya shule kwa maana hapo ndio mambo iko.

Com. Lenaola: Endelea.

Izaak Ewalan: Basi kuhusu upande wa mahari ya kwetu, ya wazee ya kwetu. Kwetu kulikuwako na sheria. Lakini kuuliza

ya kwamba ninani anatakana kupewa asante? Ni yule ambao ameleta faida ama yule hakuleta faida? Kwa maana mimi mwanaume nimeleta faida, nililetea huyu mzee faida na hakuna asante. Ananiwacha mimi niende bure bila mtoto, bila nini. Sasa mali yote ni yake. Watoto ni yake. Mwanamuke ni yake. Na mimi nitakuwa wapi? Na mimi nitakuwa wapi? Na mimi nimetoa watoto. Nimetoa kila kitu. Na sasa watoto ambao sasa wako katika shule, ni wale watoto wetu ambae sisi tunazaa ambae sisi tunasomesha. Na hawa wenyewe hawashuguliki juu ya huyo mtoto.

Com. Yano: Pendekeza.

Izaak Ewalan: Kwa hivyo juu ya hiyo tunahitaji kabisa Serikali ione mizao yetu na huyo msichana. Hawa wazazi wapate mahari yao na mimi nipate watoto yangu.

Sasa naongea kuhusu ya, nasikia mama mmoja akiongea kwamba wanawake wanatakikana kuwa sawa na wanaume tena nasikia kwamba anasema kwamba mwanaume wakipigana -----

Interjection Com. Yano: (in audible)

Izaak Ewalan: Ngoja tu, maoni, hiyo hapo, sehemu hio, mwanaume wakipigana na mke wake, ni sawa. Hiyo ni mambo yao. Hakuna sheria ya kustakiana. Isiopo kuwa tu yule ambao anaweza kuchezea mwanamuke kama mabusu. Huyo anapasa kustakiwa. Kwa hivyo ndio maoni yangu ambao ningeegea. Asanteni.

Com. Lenaola: Asante Bw. Ewalan. James Ekiron. James Ekiron. Simon Konyen. Simon Konyen. Paul Kurian. Paulo Kuria. Moses Baruwa. Moses Baruwa.

Moses Baruwa: Asante sana Commissioners. Na katika hii Katiba ambao mumekuja kuongea juu yake.

Com. Lenaola: Sema jina halafu endelea.

Moses Baruwa: Kwa majina ni Moses Baruwa. Nitaenda kuongea juu ya Elimu. Na katika hii elimu yetu, kuna mahali kama Turkana kwa mfano, imekuwa chini saana katika hali ya elimu.

Com. Lenaola: Pendekeza.

Moses Baruwa: Pendekezo yangu ni kamba elimu, ningependa mtoto asoma kuanzia darasa la kwanza mpaka darasa la nne, yaani Form IV bila malipo yoyote. Na labda akiendelea kuitimu elimu ya kwenda University, ndio iwe na malipo fulani katika University.

Juu ya Hospitali: Ikiwa tuko katika Katiba mpya, na tunataka kufuta Katiba ya zamani, ningependa Serikali ituletee hospitali ya Serikali yenyewe ambao hatuwezi kulipa chochote. Sisi hapa tunaumia kwa saa hizi. Tunalipa ma hospitali ya wenyewe. Kwa hivyo ningependa Serikali ituletee hospitali ambao ni yake, na ni ya wananchi.

Juu ya Power: Mimi ningependekeza Serikali ya Kenya, itukumbuke sisi Waturkana na power. Kwa sababu tuko na power lakini inaenda mahali pengine ambao hatuja jua ni kwa nini. Kwa hivyo power ikuje kwetu ili tupate kusaidiwa au kufadiki katika ile moto.

Juu ya maji: Kuna areas zingine ambayo hatuna maji hapa kwetu na ningependa Katiba iangalie mambo ya maji. Kama Serikali iko na pesa fulani yakusaidia miradi ya maji, kwa mji fulani au kwa Wilaya fulani, sisi pia lazima tukumbukwe saana kwa hali ya maji kwa sababu kuna wengine saa hii wanamumia kiu mahali fulani fulani. Kwa hivyo sisi tunahitaji maji.

Bara bara: Sisi hapa Turkana tuko nyuma saana na maendeleo nyingi saana. Na ningependa kusema Katiba yetu hii mpya ambae tunabadilisha, ikianza kufanya kazi, sisi pia tukumbukwe na kitu kama bara bara. Serikali ituwekee bara bara kila sehemu ambao wananchi wako.

Juu ya Vyama ambazo zina tawala. Kwa mapendekezo zangu ningependa utawala wetu ya vyama hizi mengi. Mimi ningependa tu, tuwe na vyama mbili katika utawala wetu. Kwa sababu hizi mengi, mimi naona hata hazisaidii hata katika maendeleo.

Neno lingine ni kwamba, kuna watu wengi au kuna viongozi ambao wanafanya kazi mingi na wengine wamekosa kazi. Katika Katiba ya Kenya, ningependa kila mtu mmoja awe na kazi moja. Halafu wengine, wapate nafasi za kupata hizo kazi huyo mtu anafanya hizo nyingi.

Neno ingine ni kwamba mafuta. Nilisikia kwamba hapa Kenya sehemu kama Turkana hapa kuna mafuta. Na hii mafuta nimeshidwa hajjatekelezwa ama aija chimbwa. Na ilisemekana kuna mafuta hapa Turkana. Na hii mafuta pengine ikipatikana hapa Turkana, labda umasikini yetu wengine itapunguka. Lakini tumeshidwa, ilisemekana mafuta itachimwa na itaenda kufanyiwa mahali fulani. Lakini hio sasa ninaona aisaidii. Lakini kama ni Katiba mpya ambae tunafanya, mafuta ikiwezekana ipatikane hapa kwetu, ili tupate nafasi ya kazi.

Com. Lenaola: Jambo la mwisho. Last two points.

Izaack Ewalan: Neno la mwisho World Vision. Kwanza tukikuja kwa mfano hapa Turkana kwetu, itusaidia saana kwa hali ya juu. Maana watoto wako katika sponsor na sponsor uko anasema mtoto huyo afaidike na mzazi waka. Lakini, katika huo

usaidizi haisaidiki vizuri. Mtoto tu iko kwa sponsor lakini mzazi afaidiki na chochote. Hali kadhalika mzani ana ambiwa kwamba afanye cost sharing. Sasa mpaka unaangaika utafanya gani na gani? Ni hayo tu. Asante.

Com. Lenaola: Asante. Samuel Emankor. Daniel Achia. Hata umefika tu saa hii? Say your name and proceed.

Daniel Achia: Kwa majina naitua Daniel Achia. Si ongei mengi. Yale yenya nilikua nae, watu wameguza, guzia kwa kuwa kuna upande ambao inafaa niguze kidogo ambao Serikali inafaa kabisa iangalie. Ni hasa hapa kwetu Wilaya ya Turkana, kuna shida mingi saana. Kama wakati mvua inaweza kuwa imenyeshwa kama this time nyingi, unapata ma bara bara ni shida. Magari kupena chakula kwa ma Divisions zingine, ama Locations. Watu kuhama ni mifugo ni shida. Hayo yote inaelekea upande wa matibabu.

Com. lenaola: Toa pendekezo.

Daniel Achia: Pendekezo ni kwamba inafaa Serikali wakati mvua inapo anza, ituwekee kitu inaitwa mobile campaign ama Chief yakutembea na madawa ya mifugo na ya binaadam.

Halafu ya mwisho, nikuguzia upande wa ma Councillor. Tukisema ya kuwa ati iwe tu mtu ya Form IV. Mimi naona watu wameguzia maneno ya Form IV pekee yake, target yao ni Form IV, Form IV. So itaonekana ya kuwa haja gani tuende kuanzia masomo Primary. Councillor awe akisimama akiwa kutoka darasa la saba, nane hadi level inayo takikana kwa maana hawa watu pia ni ya muhimu, watu wa muhimu. Yeah.

Com. Lenaola: Asante mwalimu. Emana Lusikemoi. Emana Lusikemoi. Sema jina.

Emana Lusikemoi: Emana Lusikemoi.

Com. Lenaola: Haya sawa. Endelea tu.

Emana Lusikemoi: asaki eruoriki kidiana epak lokoi logo. Kidemasi sua ngitunga luche lu a Ethiopia ka ngiupe akop kosi. Kisaki nangolenyang kingoliki ngakiro nuku

Translator: Anaongea juu ya mipaka. Mipaka yetu ya Waturkana, ya Waturkana pamoja na jirani wetu wengine kama ya Pokot, Ethiopia, wametunyanyanga. Kwa nini Serikali imeachilia nafasi kwa hawa watu kunyanganya mipaka yetu.

Emana Lusikemoi: ngakiro a ngide. Eyakari ekile likauren ngide alolom kidiana ngide keng tani bo kibotoonit ngesi kotere ngesi idounit kechi

Translator: Anaongea juu ya mahari. Anaseka kuwa yule mtu ambaye anaowa msichana wake, yeye pia ananafasi ya kupata haki kwa yule mtoto ambaye amemzaa. Ana nafasi. Kwa hivyo yeye pia hata tupwa. Kwa hivyo hata kama yeye ni masikini na wale watoto wamerudi kwaka, amewalisha na yeye, yule baba ya hawa watoto baado ako na nafasi, ako na haki juu ya hawa watoto.

Emana Lusikemoi: erungo ngide ngulu arai ngika ekile

Translator: Juu ya mahari, baado tu watoto watakuwa ni ya wanaume.

Emana Lusikemoi: kisaki nangolenyang kingaraki kotere akamu akop nakosi angiturkana

Translator: Tunatake Serikali itusaidie kwa njia ya maji kwa sababu Wilaya yetu ya Turkana iko kavu. Kwa hivyo tunataka Serikali iweze kutuchimbia maji kwa wengi.

Emana Lusikemoi: na esal

Com. Lenaola: Jambo la mwisho.

Translator: ebeyo tolim akiroit na eal

Emana Lusikemoi: kisaki nanolenyang kiyataki ngakopin a nimjumbe ka ngikansolai alo turkan

Translator: Tunataka Serikali iongoze habari ya ma Wards ama Constituencies katika Wilaya yetu ya Turkana.

Com. Lenaola: John Lomodei - Chief. John Lomodei. John Lomodei.

John Lomodei: Kwa jina ni John Lomodei Ajie. Jambo la kwanza na nitajaribu kwenda haraka, haraka.

Com. Lenaola: Sema jina kwanza.

John Lomodei Ajie: John Lomodei Ajie. Jambo la kwanza ni juu ya Locational boundaries. Ningependekeza maana nimejaribu kuona upande wa Locations, wakati Chief anaandikwa, anaambiwa hapo ndio sehemu yako, Location ama Sub-Location lakini boundaries zinakuwa shida. Unagongana na Chief mwezanko mwenya munapakana naye. Kwa hivyo ningependekesa ile ofisi ambaye inahusika na mapping, kama ni Survey, wa update mapping wa Locations ili administration isiwe

na shida ya mipaka.

Jambo lingine ni kuhusu border ya between Marsabit na Turkana kwa upande wa bahari ya Lake Turkana. Bahari tunasikia kwamba ni Lake Turkana kwa jina. Tunasikia watu wakisema hii ni bahari yetu. Lakini ukiangalia katika mpaka, unaona sehemu ya Turkana, yenye iko kwa Turkana ni kidogo saana, ni a quarter. Bahari yote iko Marsabi. Sasa tunaone sisi, ni kama sisi tunapigania hapo hii gulf tu inaitua Pagazone Gulf. Kwa hivyo mimi ningependekeza boundary ya Marsabit na Turkana kupitia kwa bahari iwe reviewed angalau kama ni kugawa kati kati, tugawe.

Jambo lingine ni kuhusu ofisi ya Ombudsman's office. Ningependekeza hio ofisi pia iweko katika, ikiwezekana kwa District level. Ili wananchi waweze kupeleka shida zao na waweze kuhudumiwa.

Mambo ya Districts: Hapo tangu uhuru, tangu kabla ya uhuru, tumekuwa na District moja. Na tumekuwa na kiwangu sub-district tangu kabla ya uhuru. Kwa hivyo ningependekeza Lokita'ng iwe promoted iwe District. Na pia sehemu zingine ambae inawezekana. Tuwe na District angalau tatu.

Jambo lingine pia ni mambo ya Constituencies: Ningependekeza kila Constituency iwe divided tupate angalau wajumbe sita ama zaidi. Tusiangalie saana mambo ya idadi ya watu, maana sehemu yetu hapa ni kubwa. Kwa hivyo kuhudumia hawa watu wanasema ni wachache baado ni shida. Kwa vile ni kubwa na Serikali ingependa huduma ifikie wananchi, basi Serikali isiingalie saana mambo ya idadi ya watu. Pia waingalie distances.

Jambo lingine ni kuhusu mambo ya heritage ama ile kuridhi. Mambo ya uridhi ningependa kuguzia kwa upande wa District yetu ya Waturkana. Kwa sehemu zingine sioni shida. Mtu akikufa, jamii yake wanaridhi mali. Lakini, hapa kuna shida kidogo. Ndio maana unaona watu wengi wanaongea mambo ya uridhi. Utapata kwamba katika desturi zetu, ama kimila yetu. Kimila yetu aitambui hii harusi ingine kama ya Kanisa, ama pengine wanaenda kwa Koti ama kwa DC. Lakini ile ya kienyeji ndio wanatambua. Na unaona inasumbua sisi kwa sababu watu wengi wako kwa ile ya kienyeji. Sisi tu wale tunaenda town ndio pengine tunaona ile ya Kanisa ni sawa. Tunaona ile ya DC pia ni sawa na namna hio. Sasa hapa ningependekeza iwe na Kamati ya wazee wenye wanahusika na hio kazi kwa ofisi ya Chief. Tukiwa na hio shida, wanakaa chini, waingalie ni nani anafaa kuridhi ile mali. Wasinyanyase upande mwingine, pande pengine wa msichana ama upande wa kijana. Wanajua, wazee wakikaa chini, watafanya vizuri bila kupendelea.

Com. Lenaola: Saa ni mbaya bwana.

John Lomodei: Umeniharakisha tena. Okey, wacha niende kwa ile muhimu, muhimu. Kwa mfano mambo ya irrigation. Unaona kama sehemu hapa ya Turkana ni kavu na kuna sehemu zingine inaweza kufanya vizuri kwa ukulima inakuwaga too much. Kwa hivyo sisi ningependekeza, Serikali iingalie sehemu ya nchi yenye inaweza kufanya vizuri katika irrigation. Ifanywe

hio irrigation ndio watu waweze kufaidika. Kwa mfano hapa Turkana kuna sehemu nyingi baadala ya kila siku kupewa chakula ambae ikikuja watu wanabaki tena wanarudi katika ile hali. Watafute njia yaku inua ama ku improve ile mahali ambae inaweza kulimwa na wafanye irrigation ndio watu wafaidike ndio itapunguza ile mambo ya umasikini.

Kwa hivyo mambo ya research naye ingepatia wazee. Kwa sababu hapa kuna ile kuhama, hama.

Mambo ya Title Deed pia ingekua kwa towns tu. Lakini uko nje ibaki vile livyo na wazee wawe wamechaguliwa katika Locations ya kuangalia mambo ya area yao. Kwa sababu wanyame wetu wana hama, hama. Wanaenda Loima. Wanaenda Lodwar. Wanakuja hapa Kalokol kama iko nyasi. Kwa hivyo ningependekeza ibaki vile ilivyo, lakini wazee wawekwe pia.

Na mambo ya corruption, mambo ya corruption watu wanaimba tutoe corruption. Lakini hawasemi tuifute kwa namna gani? Mimi ningependekeza kwa sababu ni wafanyikazi saana ndio wana husika na mambo ya corruption, ma ofisi kama pengine ya Chief, pengine Police, pengine wale ambao wana hudumia wananchi, ningependekeza hawa watu, Serikali iwe ikiwalipa mshahara nzuri ili mtu akipatikana anafanya corruption, basi afanyiwe adabu yenye inatosha. Kama ni kifutwa, afutwe. Kama ni kustakiwa yule mtu, astakiwe, kwa sababu amefanya makosa. Lakini sasa mtu ambae iko njaa na pengine amepata chakula na munamchukuwa yeye makosa, sasa pia hautakuwa umefanya vizuri. Ni vizuri umfanyie vizuri na akigeuka hio, basi itakuwa makosa ni kwake.

Ya mwisho, ningependa NGO's yenye inakuja kwa sehemu, maana pia hawa wanapata pesa kwa hio sehemu ambae wanaenda, wangukuwa na percentage fulani, yenye wanapeana kwa hio sehemu ambao wako kwa mradi ya sehemu hio. Na angalao wafanyie kwa njia moja ama ingine, kama kuna pengine, kuna mradi pengine hospitali, pengine kuna mradi wa shule, project fulani, pengine ya wamama. Yoyote pia chenye wananchi wa sehemu hio watasema, wasaidie. Ili pia waone umuhimu ya hio NGO kwa hio sehemu. Kwa hivyo kuna zingine ningesema lakini saa ndio inatupeleka vibaya

Com. Lenaola: Asante sana.

John Lomodei: Kama hii ya ma chief. Hawa ma Chiefs pia ningependekeza pia ma Chiefs wapewe ile proficiency test kama ile ya ma DO waweze kuendelea. Unaona sasa Chief anaandikwa ata kama ni form IV na anapewa na yule hajasoma Grade mmoja, Job Group Grade II wanaanzia hio na wanakaa hapo tu kama hakuna yenye anaangalia aende, huyu mtu anabaki hapo tu, hakuna namna yakuendelea. Ingekuwa na mthani ambae anafanya ili aweze kuendelea.

Com. Lenaola: Asante.

John Lomodei: Asante.

Com. Lenaola: Asante sana kwa maoni yako. Daudi Uhuru. Daudi Uhuru. Halafu Paulo Nattoo yuko? Paulo. Na William Tottoo.

Speaker: William Tottoo ndio huyu.

Com. Lenaola: Okey, basi.

David Uhuru Ong'awa: Kwa jina mimi ni David Uhuru Ong'awa na nitaongea machache.

Com. Lenaola: Straight to the point.

David Uhuru Ong'awa: Sasa. Kwa jina, mimi ni David Uhuru Ong'awa na nitaongea machache.

Com. Lenaola: David Uhuru nani?

David Uhuru Ong'awa: Ong'awa. Kwanza nitaongea kwa marurupu ya wafanyi kazi ya Serikali. Allowance, kila mtu iko sawa. Na unaweza kwa upande wa allowance kwa wafanyi kazi wa uma, unakuta kitu kama hardship allowance, pesa ya matibabu, unakuta hio pesa kuna wengine wanapewa mingi kuliko wenzao, na ugonjwa ni ugonjwa. Vile Bw. Chief anaweza kuwa mgonjwa ndio huyu mzee pia anaweza kuwa mgonjwa. Hakuna wakati pengine utakuta surbordinate staff ni mgonjwa kuliko PS au PS ni mgonjwa kuliko surbordinate staff.

Com. Yano: Pendekeza.

David Uhuru Ong'awa: Kwa hivyo mimi napendekeza hivi. Allowance kama ni elufu kumi au ni elufu moja au ni mia tano, iwe sawa kwa kila mtu.

Upande wa salary, wenzangu wengine wameongea, salary kwa wafanyi kazi wa Serikali ni kidogo. Hio ndio sababu unakuta watu kama Police na watu wengine wenzao wanasema wanachukuwa rushwa kwa watu. Mshahara ya wafanyi kazi ya Serikali iwe reviewed, wapewe pesa ya maana.

Maneno ingine pia wenzangu walisha ongea na mimi pia naona ni kitu cha maana, ni Waalimu wa Nursery: Waalimu wa Nursery wanatakikana waajiriwe na Serikali kwa sababu wana himiza elimu na hakuna mtu ambaye anaweza kusomesha mtoto bila foundation. Kwa hivyo, waalimu wa Nursery wanatakikana waajiriwe na Serikali na mimi kwa upande wangu natarajia pengine kama hii Tume, baada ya kumaliza kazi yake hii, tukianza Serikali mpya, hio mambo itekelezwe.

Ingingine ni kwa upande wa retirement. Retirement age iwe sixty years instead of fifty-five kwa sababu siku hizi, wale watu wa zamani walikuwa na andika umri yao ya uongo. Siku hizi watu wameenda shule. Mtu kama alizaliwa 1960, ni 1960, kama ni 1958 ni 1958. Kwa hivyo unakuta kama mtu anasafu kama baado ni kijana kabisa. Kwa hivyo isongezwe iwe sitini instead of fifty-five.

Ingingine ni land inheritance. Nikiongea juu ya land, ardhi, unakuta mimi iko na Title Deed na mwezangu kuna mahali kwa shamba nimenunua, na unakuta mimi iko na Title Deed na huyo officer pia iko na Title Deed na ukiangalia sheria, taratibu vile imewekwa na watu wa ardhi, kuna form unajaza, agreement form, na hio form, Chief ana sign. Baada ya hio unaenda kwa Land Board, Land Board, Mwenye Kiti ni DO, na baada ya hio, ukisha pewa ukienda hio process yote na upewe Title Deed, hio the same, same piece of land umenunua unakuta mtu mwingine pia iko na the same, same Title Deed. So unashindwa hii kitu iko namna gani? Sasa ningependekeza hivi, sheria ambae sasa intaundwa kuhusu ardhi, iundwe bila loophole yoyote.

Ingingine ni Government Quarters. Wale wafanyikazi wa uma ambae wanakaa kwa semi-arid areas. Kuna wengine wako na family yao down country au mahali pengine na wamekuja hapa na pesa ya nyumba ile anapewa ya marurupu ni kidogo saa zingine. Sasa analipa nyumba huko family yake wako, na hapa pia anatakikana alipe nyumba. Sasa, kama kuna sehemu, sana sana sehemu ya hardship areas, kama nyumba ya Serikali iko hapo, wafanyi kazi wa Serikali ambao wanafanya kazi iko, wapewe nyumbe na wakae free.

Constituencies: Mimi kwa upande wangu ninaona Constituencies iwe created kulingana na population. Kwa sababu kuna, ukiangalia sasa mshahara ya Wabunge, Wabunge wanalipwa pesa nyingi, na ukiwa Constituencies zinaweza tu created bila kuangalia idadi ya watu, hio itafanya Serikali itapoteza pesa nyingi. So, iwe proposed, kama Constituency iwe created kama idadi ya watu huko ni elufu thelathini au ishirini na kitu. Iwe kitu kama hio.

Com. Lenaola: Recommend the administrative figures.

David Uhuru Onga'wa: Mimi kwangu ningependekeza elufu ishirini na nne.

Ingingine ni utumishi ya pesa ya Serikali AI holders. AI holders lazima apewe nafasi mzuri ya kutumia pesa yao. Pesa iletwe kwa District Treasury lakini AI holder awe na Account yake ya kutumia hio pesa kulingana na vile inatakikana. Unaweza pata pesa imekuja, na kila AI holder iko na pesa yake na pengine kuna gari ya Idara fulani imeharibika, unataka hio gari itengenezwe irudi njiani, kupata hizo pesa, unaambiwa pesa baado hakuna, pesa baado hakuna, pesa baado haijakuja, pesa baado hakuna. So iwe namna hii: Pesa itoke huko Headquarters, iije kwa District Treasury halafu AI holder yake awe na Account yake. Vouchers iende through the normal process, lakini ikifika wakati wa kutoa pesa, a sign hio voucher, aende achukuwe hio pesa mwenyewe.

Com. Lenaola: Last two points.

David Uhuru Onga'awa: Last two points: Civil Servants wawe ma welfare yao. Halafu askari ya Serikali wapewe equal priorities. Unaweza kuta pengine tuko na Forest Guards, C Scouts na tuko na Administration Police na Kenya Police na wengine. Kuna wengine wamepewa bunduki na kuna wengine hawana bunduki. Hio ndio sababu unakuta insecurity iko. Kama kwa upande wa hii bahari, na kwa upande wa sehemu zingine wa forest. Management ya hizo resources inakuwa ngumu kwa sababu wale ambao wamepewa kazi ya kulinda hizo vitu, hawana firearms. Na wale ambao wanaharibu hizo vitu wako na firearms saa zingine. So, askari iko na kazi yake na ma askari wengine pia wako na kazi yao. Sasa, mimi ningependekeza kila askari, mtu yoyote anaitua askari ambao ameajiriwa na Serikali apewe firearms (word not clear). Nafikiri ni hayo tu.

Com. Lenaola: Asante Bw. David. Paulo Atoo.

Paulo Atoo: *ekang kiro Paul Atoo*

Translator: Kwa majina ni Paulo Atoo.

Paulo Atoo: arai epastait

Translator: Pastor.

Paulo Atoo: *ibore ni ekingareni ngesi akiwanjaa ikeny na alokichogio*

Translator: Jambo la kwanza ni juu ya wanza wa ndege wa Lokichogio.

Paulo Atoo: *arai kolong lokichogio ewai a turkan*

Translator: Lokichogio ilikuwa ni sehemu mmoja ya Turkana.

Paulo Atoo: tani naponeta ngakampunio turukaut arai aka ngiturkana

Translator: Ma Kampuni ya Lokichogio yalipo ingia ikapata Lokichogio tu ikiwa ni ya Turkana.

Paulo Atoo: asaki ngaraopiae daang na etachi UN alokichogio toliwor ingarakinere ngiturkana mere tolema nangolenyang

Translator: Amependekeza kuwa pesa zote ambazo zinalipwa na ma Kampuni ya UN ambazo ziko Lokichogio zote ziwe pesa za kusaidia Waturkana wenyewe sio pesa zakugawa kwa nchi nzima.

Paulo Atoo: *kane na elosoto ngitunga a kichiem alowahi alo ngikoro kiriemunosi ka ngimoi luche lukaarak. Kisaki nangolenyang yau arieng lowahi lokosi loko kiyoko ngikechemak*

Translator: Katika ziwa hili la Turkana, wavuvi wanapo enda kuvua samaki ule uvuo mwingine wa bahari, sehemu za Marsabit, mara nyingi uwa wanapata shida. Wana wawa na Boran, Rendile na wengine wengi, ma adui wengine wale wako uko. Kwa hivyo yeye angependekeza kua Serikali itoe security, security wa wavuvi ambao wanavua kwa bahari, ikiwa kwa Waturkana ama kwa wale wengine.

Paulo Atoo: echamakina ngikatukok ka ngasikaria kechi ingaranete ayauni ekisil nege

Translator: Anapendekeza pia Chiefs, ma askari wawe katika mstari wa mbele kulete amani katika nchi.

Paulo Atoo: ache pak irukauni emisikinit nangolenyang ngituga esaa loejiete kechi kimie taarasi kongina

Translator: Kwa wakati fulani utaona Police akiona watu wakipigana, na yeye ajali mpaka wakati ule watu wanaumiya, wengine wana wawa, ndio atachukuwa hatua. Kwa hivyo ----

Paulo Atoo: toliwor ngikatukok ka ngasikaria kechi ingarenete

Translator: Kwa hivyo ma Police, ma Chiefs wawe katika mstari wa mbele kulete amani.

Paulo Atoo: mam sua ngiboro luikote lu angakopini anache. Kisaki sua kiyunun a tv ka ibore daang

Translator: Juu mambo ya communication hapa Turkana inakuwa ni duni saana. Iko katika hali ya chini. Kwa sababu ukienda sehemu zingine za down country utaona kitu kama T.V., utaona communication ni sawa. Lakini ukiangalia sehemu za Turkana, unaona mambo ya Communication iko chini saana.

Com. Lenaola: Pendekeza.

Translator: ebeyo iyong tolim ibore nisaki iyong tosubakinai

Paulo Atoo: asaki yaunai a booster napelem a TV

Translator: Angependa booster iletwe hapa ya T.V.

Com. Lenaola: Jambo ya mwisho.

Paulo Atoo: nyo bo ingoliaritor nangolenyang lowahi epei bon. Na engerio ekile eberu kititakinai. Nyope bo ititakinere ngide luepolote kimiekis ngiure kech kaneni?

Translator: Kuna shida. Mzee anauliza kwa nini Serikali inalegeza nguvu zake kwa upande mmoja. Unaona wakati mwanaume anawacha mwanamke, ana divorce mke wake, Serikali inachukuwa hatua ya kwenda kumstaki bwana. Lakini ukiona watoto, watoto wanapo kuwa wakubwa, wanamwacha mzazi ambae pengine ni baba yao. Kwa nini sasa Serikali, aichukuwi hatua kustaki wale watoto kwa ku neglect mzazi wao.

Paulo Atoo: *tolemarai arusi ni ifanyeneo aloofis a DC kidogo na ekanisa kana lo raya bon*

Translator: Harusi ya kwa DC ama ya Serikali itupuliwe mbali. Iwe tu ni ile mbili. Ya Kanisa na ya kitamaduni.

Com. Lenaola: William Totoo. Hebu karibia mwezangu. Straight to the point.

Translator: ekang kiro William Totto ekasukout a kijij

William Totoo: Anaitua William Totoo. Mzee ya kijiji. Kiyaki kare atipei

Translator: Anaongea juu ya wafanyi kazi wa Serikali.

William Totoo: *ngitunga lukolong efanyete ekas a nangolenyang toloto retire. Elemanarete kechi ngirwa lukalaak eroko neanyuna ngaropiae kech*

Translator: Wafanyi kazi wa Serikali, mara nyingi mtu aki retire, yeye uchukuwa muuda mrefu saana kupata pesa zake ya retirement.

William Totoo: echamakina nangolenyang na eyenia atamar aloto iche twan retire tosubaki ngaropiae a itwan ka ngini atipei

Translator: Angependekeza kuwa Serikali, inapo jua kuwa mtu ana retire, atengeneze benefits zake haraka na immediately aki retire anapewe na anaenda kuanzisha maisha yake tena.

William Totoo: eyaunit ngakiro nu daang ngesi ngakiro na akiitit na esaketa ngitunga kitachakakini idio bore

Translator: Huu mzigo wote imetokana na ile chain of command ile iko kati kati. Baadala ya mtu kufanya kazi yake amalizie yule mtu, aende retire kwa njia nzuri, yeye tena anataka bribery, anataka kufanyiwa mambo mengi.

Com. Lenaola: Point ingine. Tumelewa hio. Chukuwa ingine.

William Totoo: kisaki yarai astima lowahi lo alo turkan

Translator: Tunataka stima ile elekezwa kwa upande wa Turkana.

Com. Lenaola: Aseme jambo lingine tafadhali.

William Totoo: *toliwor emasom eka pas kuansia nursry tananga form four*

Translator: Elimu iwe ya bure kuanzia Nursery mpaka kidato cha nne.

William Totoo: tarama ngitunga ekura tolemut ngikatukok

Translator: Chiefs wachaguliwe kwa mlolongo. Hakuna kufanya interview.

Com. Lenaola: Asante Bw. Totoo. Neenda ujiandikishe. Sasa wewe, jambo mmoja, huko, wewe jambo mmoja huko, sawa, sawa. One point na unaenda.

Hassan Ibrahim: Mimi yangu ni mmoja tu. Jambo mimi nataka kuzumuza ni moja tu, juu ya kipande. Juu ya kipande, zamani birth certificate ya watoto kwenda Sheria House inasumbuwa sisi. Sasa kipande kwisha too much kuliko hio. Sasa mapendekezo yangu ni kama hapana lete hapa kipande, aandike karani kwa kila district, moja, moja au mbili, mbili yaku tetea district yake. Yangu ni hio. Basi.

Com. Lenaola: Jambo moja. Umeona vile amesema Ibrahim? Wewe pia ile inakuuma roho saana, toa hio halafu kwenda ujiandikishe. Sema jina.

Jacob Eroo: Jacob Eroo.

Com. Lenaola: Jacob?

Jacob Eroo: Eroo.

Com. Lenaola: Eroo. Haya endelea.

Jacob Eroo: Mimi mapendekezo yangu nilikua nikiongea maneno ya Turkana customary law. Kitu nilikua ningesema kwa mapendekezo yangu, ni ile sheria ilioko wakati ile wa Turkana customary law, ibaki tu namna hio, kwa sababu kuwacha kimila yake ni mtumwa. Sisi si wazungu. Sisi tuko mapendekezo ya kupindwa tu Katiba ya sheria pekee yake, ile maneno ambae tunataka kwa Serikali. Hatuendi kwa maneno ya nyumbani kwa kusaliwa.

Ya pili, ninge ongea juu ya kuhusu ziwa la Lake Turkana. Ingekuwa kama kwa mapendekezo yangu kama ingewezekana, Serikali ingesaidia sisi kutowa hio Bahari upande wa Marigat na kama hawawezi tunafanya cost sharing kati ya Marsabit na Turkana District. Asante.

Com. Lenaola: Asante sana. Huyo ndio musemaji wa mwisho. Ningetaka kuwashukuru saana. Tangu asubuhi tumeketi na nyinyi, maoni mazuri ya kupendeza. Tumeshukuru. Na kabla hatuja maliza tungemwita Pastor, wacha tusema maombi ndio tupate kumaliza.

Rev. Thomas Ekai: Tunataka tuombe. Tomuduko elipa

Asante saana wananchi kwa kufika hapa watu wa Mungu. Nyinyi ni watu wa maana saana. Nyinyi ni watu wa ajabu kwa hivyo tunataka tuombe na tuamini.

Mungu Baba, Mungu Mwana, Roho mtakatifu, tunakushukuru kwa sababu ya ulinzi wako. Tulipo anza tulikuita na sasa tumefika kwenye ukingo wa siku wa leo, tunaomba maoni ambao tumetoa kwa ajili ya kusaidia kujenja nchi hii ambao umetupa tuishi, Mungu yawe ya faida mbele yetu na hata mbele ya Commissioners ambae watakutana wakiweka pamoja. Mungu utubariki tunapoenda, tunapo wachana utuongoze kila mmoja katika jina ya Yesu alie mwokozi wetu naomba, AMEN. (In Kiturkana)

The meeting ended at 4.25 p.m.

KALOKOL INDEX FOR KITURKANA DIALECT

TAPE	1	Side A at the beginning	- Hon. David Ethuro
TAPE	1	SIDE A	- Com. Lenaola in greetings
TAPE	1	SIDE B	- MZEE ESNYEN YOK
TAPE	II	SIDE A beginning	- JOSEPH EKAL
TAPE	II	SIDE B towards end	- MARGARET KIPCHUMBA
TAPE	II	SIDE B	- Mzee AIYANEI ESNYAN
TAPE	II	SIDE B	- EDWARD KAZO
TAPE	II	SIDE B	- JAMES LATOR
TAPE	II	SIDE B	- ANNA AKUOM
TAPE	II	SIDE B	- EKOEL LONGESAN
TAPE	III	SIDE A	- MUSA MWOWESE
TAPE	III	SIDE A	- PHILLIP LOKWEN
TAPE	III	SIDE B	- MARIKON AMADI
TAPE	IV	SIDE A	- JOSEPH OKEE

TAPE	IV	SIDE A	- JOHN EROO
TAPE	IV	SIDE B	- EMMAN LUSIKON
TAPE	IV	TOWARDS END	- WILLIAM TOTOO
TAPE	IV	'	- PAULO ATOO